

LIBËR SHKOLLOR

ARSIMI QYTETAR

PËR KLASËN VII

7

Biljana Sinadinovska Shotarovska
Tatjana Gjeorgievskaja

ARSIMI QYTETAR 7, tekst shkollor për klasën e shtatë të arsimit fillor
Të drejtat e autorit © 2025, Ars Lamina – publikime

Botuar nga
Ars Lamina, Shkup 2025

Kryeredaktore
Branka Bugariska

Redaktore
Tatjana Dimovska-Atanasova

Autore
Biljana Sinadinovska Shotarovska
Tatjana Gjeorgievska

Përkthim nga maqedonishtja
[„Граѓанско образование 7, учебник за седмо одделение во основно образование“, Арс Ламина 2025]
Mr. Arjeta Çajlani

Redaksia gjuhësore
Refail Sulejmani

Redaksia profesionale
Prof. dr. Trajçe Stojanovski, Universiteti “Goce Delchev” - Shtip, Fakulteti i Shkencave të Arsimit
Dr. Pece Trifunovski, mësimdhënës i arsimit qytetar në Shkollën Filllore “Elpida Karamandi”, Manastir

Redaktim teknik
Ars Lamina

Dizajn i kopertinës
Pointer Creative Agency

Shtypi
Branko Gapo, prodhim grafik,
Shkup 2025

Tirazhi
7 500

Të gjitha të drejtat e rezervuara. Asnjë pjesë e këtij libri nuk mund të ribotohet ose transmetohet në asnjë formë ose me asnjë mjet, elektronik ose mekanik, duke përfshirë fotokopjimin, regjistrimin ose ruajtjen në sistem për gjetje të rikthyer pa lejen me shkrim të botuesit.

Ky tekst shkollor është miratuar për përdorim në arsimin fillor nëntëvjeçar, me Vendimin për miratimin dhe përdorimin e tekstit shkollor për lëndën Arsimi qytetar për klasën VII në arsimin fillor nr. 26-883/1 të datës 14.8.2025, Ministria e Arsimit dhe Shkencës e Republikës së Maqedonisë së Veriut

CIP - Каталогизација во публикација Национална и универzitetska biblioteka “Св. Климент Охридски”, Скопје
342.7(075.2)-18

SINADINOVSKA Shotarovska, Biljana
Arsimi Qytetar 7 : tekst shkollor për klasën e shtatë të arsimit fillor / Biljana Sinadinovska Shotarovska, Tatjana Gjeorgievska ; përkthim nga maqedonishtja Arjeta Çajlani. - Shkup : Ars Lamina, 2025 (Shkup : Branko Gapo). - 124 str. : фотографии ; 205x290 mm

Превод на делото: Граѓанско образование 7, учебник за седмо одделение во основно образование. - Користена литература: стр. 123

ISBN 978-608-247-687-2

1. Gjeorgievska, Tatjana [автор]

COBISS.MK-ID 66764549

PËRMBAJTJA

Hyrje	5
-------	---

Tema 1: ETIKA DHE FEJA	6
-------------------------------	----------

ETIKA DHE MORALI

Etika	8
Morali	12
Vlerat morale	16
Dilema morale dhe vendimmarrja	22
Sjellja morale dhe imorale	28
Normat morale	34
Kodi etik	39

FEJA SOT

Roli i fesë në jetën e njerëzve	44
Judaizmi	48
Krishterimi	52
Islami	56
Hinduizmi	60
Budizmi	63
Ndikimi i fesë në formimin e ndjenjës së komunitetit	66
Dialogu ndërfetar dhe e drejta e lirisë së fesë	69

PARIMET E PËRBASHKËTA ETIKE TË FEVE

Parimet e përbashkëta etike të feve	72
Fetë dhe pasojat e abuzimit me to	78

SEKULARIZIMI

Sekularizimi	82
--------------	----

TEMA 2: IDENTITETI 86

KONCEPTI I IDENTITETIT

Koncepti i identitetit	88
Identiteti personal dhe grupor	95

IDENTITETI PERSONAL

Aspektet e identitetit personal	100
Shumëdimensionaliteti dhe zhvillimi i identitetit	104
Vlerat, vetëbesimi dhe vetëvlerësimi	108
Identiteti i mediave sociale dhe identiteti personal	113

IDENTITETI GRUPOR

Ç'është identiteti grupor?	116
----------------------------	-----

Terma të panjohur	122
--------------------------	------------

Të dashur nxënës,

Me ndihmën e këtij teksti shkollor do të keni mundësinë të hulumtoni temat e ofruara nga programi mësimor për lëndën **Arsimi qytetar për klasën VII**. Shpresojmë që teksti shkollor do t'ju inkurajojë të mendoni në mënyrë kritike dhe të zgjidhni probleme mbi tema të rëndësishme në jetën tonë të përditshme.

Në fillim do të njiheni me **etikën** si shkencë dhe me atë që merret ajo, si dhe me **moralin**, i cili përcakton sjelljen njerëzore. Do të mësoni se si të zgjidhni të mirën dhe të refuzoni të keqen, si të ndërtoni vlera morale dhe të merrni vendime etike. **Fetë** lidhen drejtpërdrejt me etikën dhe moralin e njerëzve. Duke u njohur me fetë, do të zbuloni rëndësinë e tyre në jetën e njerëzve. Në të gjitha fetë që do të njiheni, përshkruhen rregulla dhe parime etike për ndërtimin e një ndjenje komuniteti, kulture, zakonesh dhe traditash në pjesë të ndryshme të botës. Do të mësoni rreth Krishterimit, Judaizmit, Islamit, Hinduizmit dhe Budizmit, rolit dhe ndikimit të tyre, si dhe karakteristikat e tyre themelore, avantazhet dhe sfidat me të cilat përballen shoqëritë moderne. Do të zbuloni rëndësinë e të drejtave dhe lirive fetare dhe si praktikohen ato në vendin tonë dhe në botë. Përmes shembujve do të jeni në gjendje të mësoni rreth ndikimeve pozitive të fesë në paqen botërore, por edhe rreth pasojave negative të shkaktuara nga abuzimi i autoriteteve fetare.

Në temën e dytë «Identiteti» do të hulumtoni se ç'është **identiteti personal**, si ndërtohet ai gjatë gjithë jetës dhe cilat janë karakteristikat e identitetit personal dhe atij në grup. Më pastaj do të zbuloni se ç'është shumëdimensionaliteti i identitetit dhe si zhvillohet dhe ndryshon ai gjatë gjithë jetës. Do të fitoni njohuri rreth llojeve të ndryshme të identiteteve. Do të zbuloni se çfarë ndikon në identitetin tuaj dhe do të kuptoni se si vetëbesimi dhe vetëvlerësimi janë të rëndësishëm në formimin e identitetit personal, ndërsa cili është roli i familjes, bashkëmoshatarëve dhe shkollës në formësimin e identitetit.

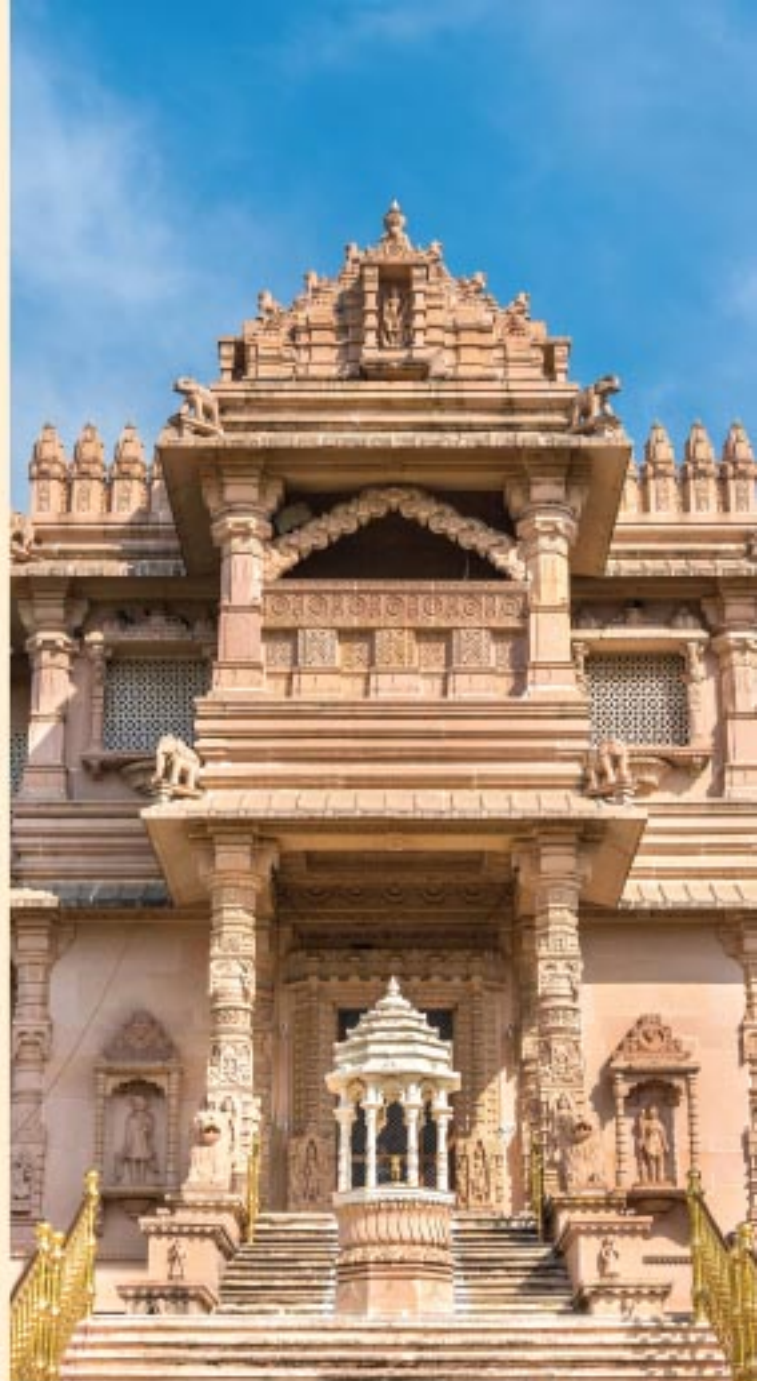
Shpresojmë sinqerisht që përmbajtjet e ofruara nga teksti shkollor do t'ju interesojnë dhe motivojnë të hulumtoni dhe lidhni njohuritë mbi tema siç janë historia, gjeografia, gjuha juaj amtare, etj. Në këtë mënyrë do të krijoni njohuri të vërteta dhe të qëndrueshme që do t'ju hapin horizonte të reja në rrugën e arsimimit tuaj. Gjëja më e rëndësishme është të mbani mend se çdo njohuri, nëse mbillet në tokë të mirë, do të japë fryte.

Nga autorët

Tema:

ETIKA DHE FEJA

- • Etika dhe morali
- • Feja sot
- • Parimet e përbashkëta etike të feve
- • Sekularizimi

ETIKA

Për nxitje

- ▶ Cilat mendoni se janë cilësitë e një personi të mirë?
- ▶ Si mund ta dimë nëse veprimet tona janë të mira apo të këqija?
- ▶ A e kuptojnë të gjithë njerëzit të mirën dhe të keqen në të njëjtën mënyrë?

A mund të dalloj midis asaj që është e mirë dhe asaj që është e keqe?

Çfarë do të mësoj?

Ç'është etika?

Ç'është e mirë dhe ç'është e keqe dhe si t'i njoh ato në sjelljen e përditshme.

Mendoni dhe diskutoni

1. Një nxënës humbet telefonin e tij derisa ecën në korridorin e shkollës. Ju e shihni telefonin. Ç'do të bëni? Shpjegoni vendimin tuaj.
2. Ju është caktuar një projekt grupi, por një anëtar i grupit tuaj nuk e ka përfunduar detyrën e tij. Për shkak të kësaj i gjithë grupi do të marrë më pak pikë për projektin. Ç'do të bëni? Shpjegoni vendimin tuaj.

Ç'është etika?

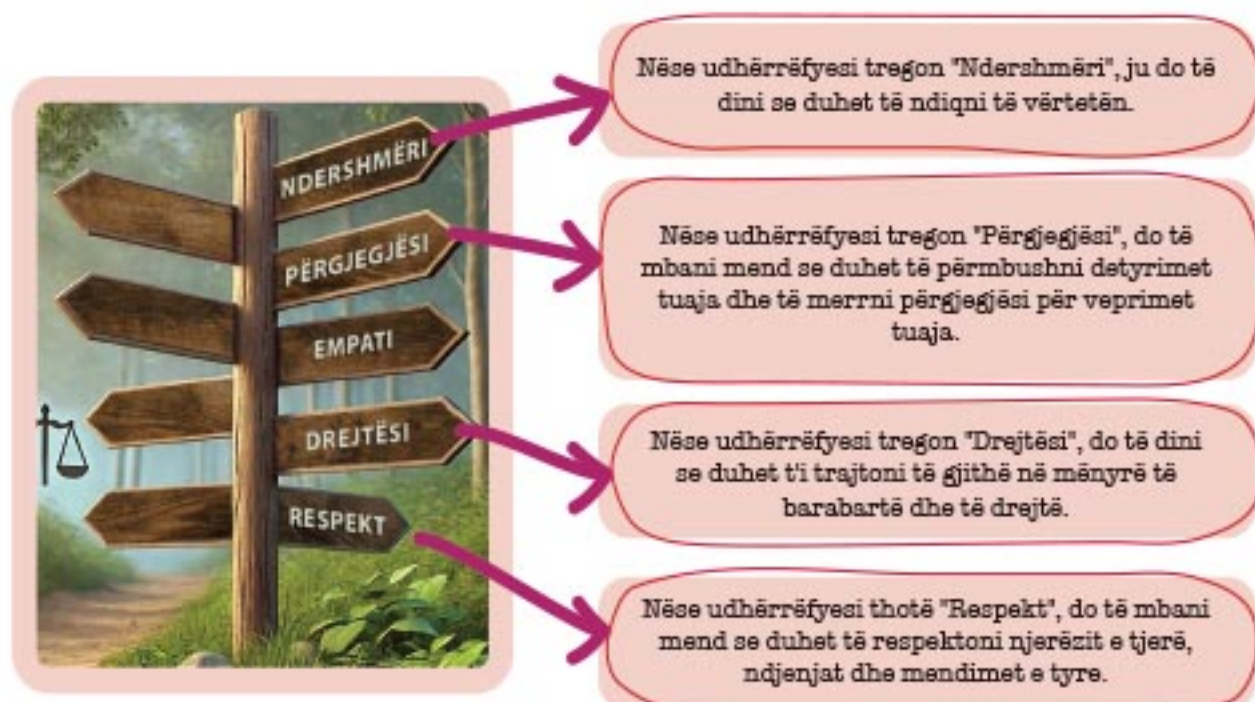
Fjala „etikë“ u prezantua nga filozofi grek Aristoteli (384 – 322 p.e.s.). Ai është një nga njerëzit më të ditur të kohës së tij. U lind në Stagira, një qytet në Detin Egje në lindje të Selanikut, dhe në rininë e tij ndoqi shkollën e filozofit të madh Platon. Babai i tij ishte mjek i mbretit maqedonas Aminta. Mbreti Filip II, djali i Amintas, e ftoi filozofin tashmë të famshëm të bëhej mësimdhënës i Aleksandrit të Madh.

Aristoteli e përdori për herë të parë fjalën „etikë“ për të emëruar një fushë shkencore të zhvilluar nga paraardhësit e tij Sokrati dhe Platoni, e cila i është kushtuar përpjekjes për të dhënë një përgjigje të arsyeshme pyetjes se si duhet të sillet një person i mirë. Aristoteli i quajti etike ato virtyte me të cilat një person zgjedh të veprojë saktë (përmbajtje, guxim, miqësi, kursim, etj.).

Etika është shkenca e moralit, e cila studion të mirën dhe të keqen dhe rregullat për sjelljen e mirë dhe korrekte midis njerëzve. Na ndihmon të kuptojmë se ç'është e drejtë dhe e gabuar dhe si të marrim vendime të mira. Na mëson si të mendojmë saktë, si të sillemi saktë, të bëjmë vepra të mira, si të kujdesemi për të tjerët dhe të bëjmë gjithmonë vetëm gjëra të mira.

Etika është udhërrëfyesi juaj në jetë. Ajo ju tregon se cila rrugë është e drejtë – e mbushur me veprime të mira dhe cilën rrugë duhet të shmangni – veprime që mund të lëndojnë dikë.

Zbatoni dituritë

Imagjinoni jetën e njerëzve pa udhërrëfyes (etikë).

Përshkruani se si kjo do të ndikonte në marrëdhëniet në shoqëri, në shkollë dhe në shtëpi.

Vlerësoni nëse do të dëshironit të jetonit në një botë të tillë dhe shpjegoni pse.

Zbulova!

Njohuritë që fitojmë duke mësuar etikën mund të na ndikojnë. Ato mund të drejtojnë sjelljen tonë drejt të bërit të mirës dhe të na tregojnë se si duhet të sillemi **si duhet** ndaj njerëzve të tjerë.

Kategoritë themelore etike

Kategoritë themelore në etikë janë e mira dhe e keqja. Ato janë parimet themelore në etikë. Ato përdoren për të matur veprimet e njerëzve. Duke parë të mirën, duke zgjedhur dhe duke e ndjekur atë, krijohet një jetë e drejtë, lumturia njerëzore ose përfitimi më i madh për numrin më të madh të njerëzve.

E mira është çdo veprim që kontribuon në mirëqenien, lumturinë ose zhvillimin e secilit person individualisht, por edhe të shoqërisë në tërësi. E keqja është mohimi i së mirës, një largim prej saj dhe një shprehje e aspiratave negative. Është element themelor i veprimit të keq, një forcë për poshtërim dhe lëndim të njerëzve.

E keqja është çdo veprim që shkakton dëm, padrejtësi ose vuajtje. Veprimet e keqja mund të vijnë nga egoizmi, pakujdesia ose mungesa e respektit për të tjerët.

Aktivitete

Vlerësoni se cilët nga shembujt e mëposhtëm janë të mirë dhe cilët janë të keqij?

- 1) Ndhurma ndaj njerëzve dhe kafshëve në telashe.
- 2) Përhapja e informacionit të rremë me qëllim dëmtimin e dikujt.
- 3) Lëndimi i qëllimshëm i ndjenjave të dikujt ose sulmi fizik ndaj tij.
- 4) Ndarja e njohurive me ata që kanë nevojë për mbështetje.

Pse është e rëndësishme etika?

Etika ka të bëjë me njohurinë njerëzore për të mirën dhe të keqen dhe veprimin njerëzor që ndjek të mirën dhe shmang të keqen. Është themeli i jetesës së mirë në familje, në shkollë dhe në komunitet. Etika është e rëndësishme, sepse na ndihmon të shkojmë mirë me të tjerët, t'i trajtojmë njerëzit në mënyrë të drejtë dhe ta bëjmë botën një vend më të mirë për të jetuar. Duke ndjekur parimet etike, ne ndërtojmë besim dhe respekt në komunitetet tona.

Zbulova!

Etika është shkencë që studion rregullat për sjellje të mirë dhe korrekte midis njerëzve. Na ndihmon të kuptojmë se ç'është e drejtë dhe ç'është e gabuar dhe si të marrim vendime të mira. Etika është shkencë për të cilën veprat e mira janë qëllimi kryesor.

Qëllimi i jetës për të gjithë është gjithmonë i njëjtë: të përparojnë në të mirë.

– Lav Tolstoi, shkrimtar rus

Aktivitete

1) Lexoni dhe përgjigjuni pyetjeve.

Nxënësi Goran ishte pjesë e një ekipi futbolli. Një ditë shoku i tij i klasës Dejan kërkoi të bashkohej me lojën, por Gorani vendosi të mos e lejonte. Arsyeja ishte se një nxënës tjetër i premtoi një nder nëse do ta pengonte Dejanin të mernte pjesë. Gorani mendonte se veprimi i tij nuk ishte i drejtë, sepse ai e dinte se të gjithë shokët e klasës duhet të kenë mundësi të barabarta për të marrë pjesë në lojëra.

- a) A veproi Gorani në mënyrë etike? Shpjegoni përgjigjen tuaj.
- b) Pse Gorani u ndie keq që nuk e lejoi Dejanin të luante?
- c) Si do të ndihej Dejan nëse do të zbulonte pse Gorani e kishte penguar qëllimisht të mernte pjesë në lojë?
- ç) A është më mirë që Gorani të udhëhiqet nga premtimet që merr nga nxënësit e tjerë apo të veprojë sipas parimeve të drejtësisë? Shpjegoni!

2) Rrethi i ideve

Ndajuni në grupe të vogla. Duke përdorur metodën interaktive të të nxënës "Rrethi i ideve", shprehni mendimet dhe sugjerimet tuaja rreth së mirës dhe së keqes. Pastaj, vizatoni posterë në fletë të veçanta letre që do të tregojnë mendimet dhe idetë tuaja rreth asaj që është e mirë dhe që është e keqe për ju. Së fundmi shpjegoni përmbajtjen e posterit tuaj.

Kontroll i diturisë

- 1. Ç'është etika?
- 2. Pse Aristoteli konsiderohet filozof i rëndësishëm në etikë?
- 3. Nëse shoku juaj thotë diçka të pavërtetë për të shmangur ndëshkimin, ç'do të bënit?
- 4. Sipas mendimit tuaj, a është më keq të gënjesh apo të tradhtosh një sekret? Shpjegoni.
- 5. Vlerësoni, a mund të jetë e mira e keqe dhe anasjelltas, e keqja e mirë? Shpjegoni përgjigjen tuaj.
- 6. Shkruani një rrëfim rreth luftës midis së mirës dhe së keqes dhe vizatoni një skenë nga rrëfimi. Pastaj, lexojani rrëfimin miqve tuaj dhe diskutoni së bashku se çfarë ju pëlqeu në të.

MORALI

Për nxitje

Marko nuk është miku juaj, ai ju kërcënon dhe shpesh ju vjedh ushqimin. E shihni duke bërë provimin e matematikës nga zyra e mësimitdhënësit. Ai ju vëren dhe ju ofron testin, për ta zgjidhur së bashku dhe për të marrë nota të mira pa mundim.

- Çfarë mendoni për veprimet e Markos?
- Si do të veproni? A do ta raportoni atë te mësimitdhënësi apo do ta pranoni propozimin e tij? Shpjegoni përgjigjen tuaj.

Ç'do të mendoj dhe them kur të dëgjoj fjalën „moral“?

Çfarë do të mësoj?

Ç'është morali dhe si ndryshon nga etika.

Ç'është morali?

Sofi:

Përsëndetjel! Jam këtu për t'ju ndihmuar të kuptoni se ç'është morali. Morali është si një udhëzues në jetë.

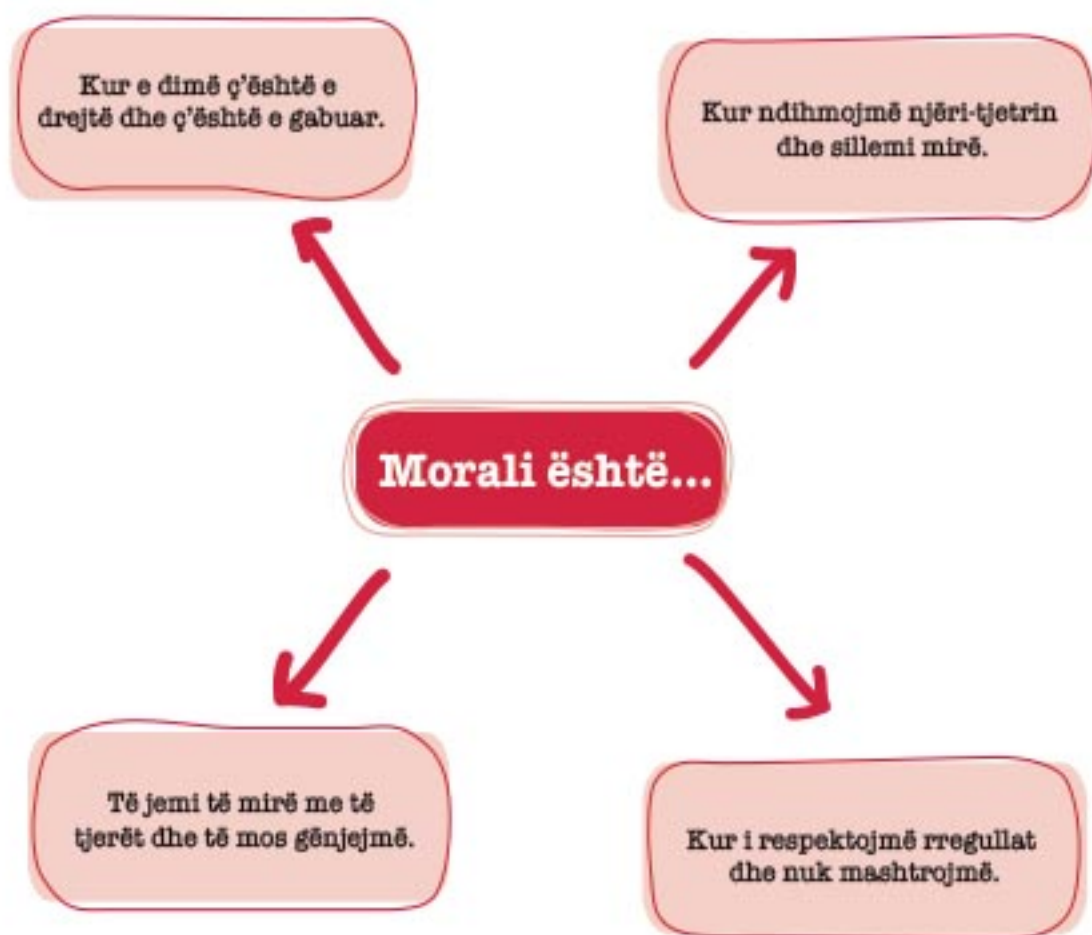
Etosi:

Ashtu është! Të kesh qëllime të mira, të kujdesesh për të tjerët, të sillesh me ndershmëri, ky është morali!

Morali është një sërë rregullash të pashkruara për sjelljen njerëzore, ndërsa siç e përmendëm më parë, shkenca që studion moralin është etika.

Moralit nënkupton sjellje të dëshirueshme dhe vlerësohet në të gjitha pjesët e botës. Një person me moral e di se veprimet e tij nuk do të dëmtojnë askënd dhe sjellja e tij i jep atij një ndjenjë dinjiteti dhe kënaqësie. Ai ka ekzistuar në shoqërinë njerëzore që nga kohërat më të lashta, kur njerëzit jetonin në komunitete primitive. Me jetën në një komunitet lindi nevoja për të harmonizuar nevojat personale me nevojat e të tjerëve. Prandaj, njerëzit u përpoqën të gjenin rregulla se si duhet të sillemi ndaj njëri-tjetrit.

Morali nuk është i njëjtë në të gjitha shoqëritë, fetë ose epokat historike. Ajo që konsiderohej morale në një periudhë ose shoqëri mund të mos vlerësohet si e tillë në një periudhë ose shoqëri tjetër. Megjithatë, ekzistojnë disa vlera universale që janë respektuar gjithmonë, pavarësisht nga vendi ose feja. Këto janë gjithçka që është e mirë, e denjë, njerëzore dhe humane.

Morali nuk kufizohet vetëm në një fushë të jetës së një personi; ai ndikon në të gjitha marrëdhëniet ndërpersonale: ndaj vetes, ndaj të tjerëve, ndaj kafshëve, ndaj natyrës dhe gjithçka që lidhet me aktivitetet njerëzore.

Zbulova!

Morali është grup vlerash dhe rregullash që na ndihmojnë të dallojmë sjelljen e drejtë nga ajo e gabuar. Ato janë pjesë e karakterit dhe kulturës sonë dhe shpesh janë të rrënjosura në mësimet familjare, shoqërore dhe fetare.

Morali është sjellja njerëzore që ndjek dhe respekton të mirën, ndërsa dënon dhe shmang të keqen! Morali është gjithashtu ajo që është e lavdërueshme (imorali është ajo që vlerësohet dhe refuzohet negativisht).

Etika është shkencë teorike (të menduarit për rregullat). Morali i referohet zbatimit praktik dhe veprimit (ndjekjes së këtyre rregullave në jetë).

Etika, pra, heton ato qëllime dhe veprime njerëzore që mund të maten si të mira ose të këqija (të liga) – të mirat ndiqen dhe kryhen, ndërsa të këqijat kritikohen dhe shmangen. Etika është shkencë e moralit.

Zbatoni dituritë

Lexoni fragmentin nga tregimi „Djali Yll” nga Oskar Vajd.

Kushtojini vëmendje mënyrës se si sillet djali në tregim.

„Djali Yll u rrit krenar, egoist dhe mizor. Ai mburrej me fëmijët e druvarit dhe fëmijët e tjerë të fshatit, duke e konsideruar veten më të mirë se ata, sepse ishin të varfër dhe ai vinte nga një familje fisnike. Ai i shtynte ata përreth dhe i quante shërbëtorët e tij. Jo vetëm që nuk kishte dhembshuri për të varfrit dhe të pafuqishmit, por i qëllonte me gurë dhe i ndiqte nga rruga, duke u bërtitur atyre që të lypnin bukë diku tjetër. I verbuar nga bukuria e tij, ai talte të pafatët. Ai e donte veten dhe shpesh shtrihej në kopshtin e priftit, duke buzëqeshur dhe duke admiruar pasqyrimin e tij në ujë.”

a) Çfarë mendoni për sjelljen e Djali Yll ndaj njerëzve të tjerë?

b) A do ta pranoni një mik me një sjellje të tillë ndaj të tjerëve?

Shpjegoni përgjigjen tuaj.

c) Përshkruani karakteristikat e kundërta të sjelljes së Djali Yll.

Thesari etik

Poeti gjerman Hajnrih Hajne (1797 – 1856) ka pohuar:

„Morali është mendja e zemrës.“

Kontroll i diturisë

1. Ç'është morali? Shpjegojeni me fjalët tuaja.
2. Ç'do të thotë thënia “Morali është një sërë rregullash të pashkruara”? Shpjegoni.
3. Jepni një shembull nga jeta juaj kur keni demonstruar sjellje morale.
4. Njerëzit a duhet të jenë të mirë edhe kur kjo nuk u sjell atyre përfitim personal? Shpjegoni përgjigjen tuaj.
5. Mendoni për një situatë në të cilën duhet të zgjidhni midis marrjes së diçkaje për veten tuaj dhe ndihmës së të tjerëve. Si do të sillleshit dhe pse?

Rekomandim

Nëse shoku yt i klasës me sindromën Daun e lëshon ushqimin e tij të mëngjesit, ti mund ta ndihmosh, t'ia japësh përsëri dhe t'i buzëqeshësh. Ky gjest i vogël mirësie mund t'ia zbukurojë ditën.

Milla gjithmonë vjen në shkollë me rroba të vjetra dhe nuk ka telefon celular. Disa nxënës e tallnin, por Ivona u tha: “Nuk ka rëndësi çfarë rroba ke, por çfarë lloj njeriu je.” Së shpejt, Milla i mahniti të gjithë me përkushtimin dhe idenë e saj për projektin në gjeografi.

- A është në rregull të gjykosh dikë sipas pamjes së jashtme?
- Ç'është më e rëndësishme – pamja apo karakter

VLERAT MORALE

Për nxitje

Gjatë pushimit të gjatë, Maria vuri re se shoqja e saj Sandra ishte ulur vetëm dhe dukej e trishtuar. Në vend që të qëndronte me shoqet e tjera që po flisnin për serinë e re, ajo lu afrova Sandrës dhe e pyeti nëse gjithçka ishte në rregull dhe nëse donte pak shoqëri.

- A veproi Maria saktë?
- Si do të vepronit ju në një situatë të tillë?
- Pse është e rëndësishme të tregojmë kujdes dhe vëmendje ndaj të tjerëve?

Çfarë ju shtyn të veproni moralisht në situata të ndryshme?

Çfarë do të mësoj?

Ç'janë vlerat morale?

Pse na duhen ato dhe si izbatojmë ato në jetën e përditshme.

Vlera për një person përfaqëson diçka veçanërisht të rëndësishme në jetën e tij dhe ndikon në sjelljen e tij. Këto janë ide dhe qëndrime të caktuara përmes të cilave njerëzit plotësojnë interesat e tyre. Vlerat mund të jenë materiale dhe morale.

Vlerat materiale përfshijnë objekte të ndryshme, pronë dhe para që një person ka nevojë për të përmbushur nevojat e tij ose të saj.

Vlerat morale, nga ana tjetër, janë baza e sjelljes njerëzore dhe shërbejnë si udhëzime për veprimet tona. Ato janë besime dhe parime themelore që na ndihmojnë të dallojmë të drejtën nga e gabuara, të mirën nga e keqja. Për shembull, ndershmëria, respekti, përgjegjësia dhe drejtësia janë pjesë e vlerave morale që na udhëheqin në jetën tonë të përditshme.

Çdo person mund të ketë vlera të ndryshme, sepse varen nga familja, shkolla, kultura dhe mjedisi në të cilin rritemi. Ajo që është e rëndësishme për një person mund të mos jetë aq e rëndësishme për një tjetër. Ato ndikojnë në mendimet, veprimet dhe vendimet tona, duke na udhëhequr gjatë jetës. Ato përfshijnë tipare të karakterit, sjelljen dhe stilin e jetës. Ne mësojmë vlera morale që në moshë të re – nga prindërit, mësimdhënësit dhe miqtë tanë. Ato na ndihmojnë të ndërtojmë karakter të mirë dhe të bëhemi njerëz të përgjegjshëm dhe të ndershëm.

Mendoni!

Në klasë erdhi një nxënës i ri me emrin Besim, i cili përdor një karrocë për të lëvizur. Disa nxënës nuk dinin si t'i afroreshin, por Sara propozoi që ta ndihmonin të shkonte deri në vendin e tij, dhe Marko u ofrua ta shoqëronte deri te biblioteka e shkollës. Me kalimin e kohës, Besimi mori pjesë në të gjitha aktivitetet e klasës.

Pyetje për diskutim:

- ▶ Si u ndie Besimi?
- ▶ Çfarë vlera morale treguan shokët e tij të klasës?
- ▶ Si mund të sigurojmë mundësitë barabarta për të gjithë?

- A) Si mendoni se këto vlera morale janë të rëndësishme për marrëdhëniet ndërpersonale?
- B) Sugjeroni vlera morale që duhet t'i shtohen kësaj luleje.

1. Modestia dhe ndershmëria

Modestia na ndihmon të mos jemi krenarë dhe të vlerësojmë pozicionin tonë, pa e ngritur veten mbi të tjerët.

SHEMBULL: Kur arrini sukses, është e rëndësishme të mos jeni mendjemadh, të mos mburreni, por të jeni mirënjohës.

Ndershmëria nënkupton të thuash të vërtetën, të mos gënjesh, të mos mashtrosh dhe të mos vjedhësh. Është një nga vlerat më të rëndësishme në jetë, sepse ndërton besim midis njerëzve. Ndershmëria tregon se jemi përgjegjës për veprimet tona.

SHEMBULL: Matej zgjodhi produktet në dyqan dhe shkoi të paguante. Kur arriti në arkë, vuri re se shitësi nuk i kishte faturuar për disa nga produktet që kishte vendosur në shportën e tij. Matej i tha menjëherë shitësit: „Më vjen keq, por harruat të më faturoni për disa nga produktet.“

2. Drejtësia dhe barazia

Drejtësia do të thotë t'u japësh të gjithëve mundësi të barabarta, pa qenë të anshëm. Por drejtësia nuk do të thotë vetëm barazi, por edhe sigurimin e kushteve të drejta për të gjithë, sipas nevojave të tyre individuale. Është e rëndësishme që askush të mos përjashtohet për shkak të dallimeve të tyre.

Barazia ka të bëjë me atë se të gjithë njerëzit, pavarësisht nga vijnë dhe sa të ndryshëm janë, duhet të kenë të njëjtat mundësi, të drejta dhe përgjegjësi. Barazia është kur të gjithë marrin të njëjtën gjë.

SHEMBULL: Imagjinoni që të gjithë nxënësit po luajnë në këndin e lojërave të shkollës. Nëse disa nxënës marrin topa me cilësi më të mirë dhe të tjerët përdorin topa të vjetër dhe të grisur, kjo nuk do të ishte e drejtë. Të gjithë nxënësit, pavarësisht nga vijnë ose cilat janë kushtet e tyre në shtëpi, kanë të drejtë të luajnë me të njëjtat topa, në të njëjtin shesh lojërash dhe sipas të njëjtave rregulla. Kjo vlen edhe për të drejtat e njerëzve. Nëse disa njerëz kanë më shumë mundësi vetëm, sepse i përkasin një grupi të caktuar, ndërsa të tjerët nuk kanë të njëjtat mundësi, kjo nuk është barazi.

Mendoni dhe diskutoni

Punoni në çifte. Analizoni figurat e dhëna dhe diskutoni:

- Si ndryshojnë këto dy figura?
- Cila figurë tregon barazi dhe cila tregon drejtësi? Shpjegoni përgjigjen tuaj.
- Në këtë rast, a ka barazia ndaj të treve një rezultat pozitiv për të gjithë? Shpjegoni përgjigjen tuaj.
- Sipas rezultateve të dy figurave, a mendoni se ndonjëherë është më mirë që drejtësia të fitojë në kurriz të barazisë? Shpjegoni përgjigjen tuaj.

3. Këmbëngulja

Këmbëngulja do të thotë respektimi i rregullave, parimeve ose sjelljeve të caktuara pa devijim. I referohet qëndrueshmërisë dhe lidhjes logjike të mendimeve, veprimeve ose vendimeve.

SHEMBULL: Nëse një mësimitdhënës vlerëson të gjithë nxënësit sipas të njëjtave rregulla, ai është këmbëngulës. Nëse gjithmonë i përmbushni premtimet tuaja, po tregoni qëndrueshmëri.

Vlerat morale në sjelljen njerëzore shpesh krahasohen me një busull.

Pse mendoni se u bë ky krahasim?

4. Humaniteti

Humaniteti është aftësia dhe gatishmëria për të treguar kujdes, dhembshuri dhe solidaritet me njerëzit e tjerë, veçanërisht ata në nevojë. Ai përfshin trajtimin e të tjerëve me dashuri, mirëkuptim dhe mbështetje kur ata kanë nevojë.

SHEMBULL: Në një shkollë fillore, nxënësit e klasës së shtatë organizuan një fushatë donacionesh për të siguruar paketa për fëmijët e sëmurë. Me ndihmën e mësimitdhënësve të tyre, ata mbledhën lodra, libra, çorape të ngrohta dhe ëmbëlsira, të mbështjella me mesazhe mbështetjeje.

5. Respekti dhe empatia

Respekti është kurtë sillesh ndaj të tjerëve të tjerët me mirësjellje, mirëkuptim dhe drejtësi. Ai përfshin njohjen e vlerës së secilit, pavarësisht nga prejardhja ose besimet e tyre.

Empatia është aftësia për të kuptuar dhe ndarë ndjenjat e të tjerëve. Do të thotë „të vendosësh veten në vendin e tyre“ dhe të imagjinosh se si mund të ndihen ata.

Pse janë të rëndësishëm respekti dhe empatia?

Kur tregoni respekt dhe empati, ndërtoni besim, zgjidhni konfliktet në mënyrë paqësore dhe krijoni marrëdhënie më të forta. Këto cilësi na ndihmojnë të kuptojmë ndryshimet e njëri-tjetrit dhe të punojmë së bashku në harmoni.

Rekomandim

- Shoku yt në shkollë është në karrocë invalidi. Mos e shiko në mënyrë të çuditshme dhe mos e prek karrocën pa leje, bisedoni me të ashtu siç do t'i flisje kujt do tjetër. Në këtë mënyrë do të tregoni qëndrim të duhur dhe respekt.
- Nëse një shok me pengesa në të folur përpiket të të thotë diçka, prit me durim, buzëqeshi dhe përpiku ta kuptosh. Mos e ndërprit dhe mos u larg nga ai.

Vlerat morale të një individi formohen nga mjedisi i tij.

Modelet e mira mund të përfshijnë anëtarët e familjes, mësimitdhënësit dhe të tjerët në komunitet. Kur admironi dikë për mirësinë, ndershmërinë ose drejtësinë e tij, përpiquni të mendoni se çfarë e bën atë një model të mirë dhe si mund ta ndiqni shembullin e tij në jetën tuaj.

Zbulova!

Vlerat morale janë ajo që vlen ose vlen sipas përcaktimit etik të një personi. Ato e ndihmojnë atë të zgjedhë dhe të ndjekë të mirën, me qëllim që të krijojë gjykime dhe marrëdhënie të ndershme, të besueshme dhe të drejta në jetën e përditshme. Ato janë besimet dhe qëllimet themelore që një person mendon se janë të drejta, që i pëlqejnë, që i duhen dhe që i ndjek në jetë.

Thesari etik

Qielli me yje mbi mua
dhe ligji moral brenda meje.

– Immanuel Kant (1724 – 1804)

Rekomandim

- Nëse rastësisht ke marrë një stilolaps që i përket shokut tënd me autizëm, thuaja të vërtetën dhe ktheja, edhe nëse ai nuk e ka vënë re.

Aktivitete**1) Rrëfimi për nxënësin e ri**

“Një nxënës i ri, Artem, erdhi në klasën e Milës, e cila sapo ishte transferuar nga një vend tjetër. Artemi ishte i turpshëm dhe nuk fliste shumë gjatë pushimit. Disa nxënës pëshpëritën për të, duke bërë komente për theksin e tij dhe mënyrën e ndryshme të veshjes. Mila evuri re këtë dhe ndjeu se një sjellje e tillë ndaj Artemit ishte e gabuar. Gjatë drekës ajo vendosi të ulej pranë tij. Ajo e pyeti për hobin e tij të preferuar dhe ndau disa histori qesharake rreth shkollës së tyre. Shpejt disa shokë të tjerë të klasës iu bashkuan dhe Artemi filloi të ndihej më mirë. Me kalimin e kohës ai u bë pjesë e grupit, falë gatishmërisë së Milës për të ndjerë gjendjen e Artemit.”

Pyetje për diskutim

- Çfarë vlerash morale njihni në veprimet e Milës?
- Çfarë mund të kishte ndodhur nëse Mila do të ishte sjellë si nxënësit e tjerë?
- A keni mbështetur ndonjëherë dikë që ndihej i vetmuar? Shpjegoni se si u ndjetë më pas.

Aktivitete

2) Rrethi i empatisë

Hapi 1: Ndajeni në grupe të vogla prej 4-5 nxënësish.

Hapi 2: Lexoni tregimin:

“Nikolla erdhi në shesh lojërash për të luajtur futboll me shokët e tij, por kur pa Markun, djalë e ri, të ulur vetëm, u ndal. Mendoi për këtë, pastaj iu afrua. ‘A do të luash?’ – pyeti Nikolla. ‘Nuk e di si’ pranoi Marku. Shokët e Nikollës buzëqeshën, por ai kujtoi sa nervoz ishte vetë para se të mësonte të luante mirë. ‘Do të të mësoj unë,’ i tha ai Markut. Shpejt Marku u bë një lojtar i shkëlqyer. Një ditë, ndërsa kthehej nga futbolli, pa një vajzë që mbante një çantë shpine të rëndë. Ai vrapoi dhe e mori çantën e saj për ta ndihmuar. Më vonë vajza ndau ushqimin e saj me një shoqe që kishte harruar paratë për një ushqim të lehtë. Kështu që veprat e mira u ndërtuan mbi njëra-tjetrën.”

Hapi 3: Diskutoni në grupin tuaj, pastaj shkruani se çfarë ndjenjash ngjalli tregimi te secili anëtar i grupit tuaj. Shpjegoni në grupe se si do të vepronit nëse do të ishit në rolin e Nikollës.

Hapi 4: Diskutoni se si ndiheni kur të tjerët ju dëgjojnë, ju kuptojnë dhe ju pranojnë? Si ndiheni kur nuk ju pranojnë.

Hapi 5: Krijoni një tregim për një vepër të mirë që keni bërë, e cila është nxitur nga mirësia e dikujt ndaj jush.

Kontroll i diturisë

1. Cilat janë vlerat morale më të rëndësishme për ju?
2. Si mund të shpjegohet koncepti i „modestisë“ në jetën e përditshme?
3. Pse është e rëndësishme të jesh i ndershëm në komunikimin me të tjerët?
4. A mund t’ju besojnë të tjerët nëse nuk thoni të vërtetën? Shpjegoni pse.
5. Shpjegoni përfitimet për qytetarët nëse ligji zbatohet në mënyrë të barabartë për të gjithë?
6. Si mund t’i promovoni vlerat morale në mjedisin tuaj përmes veprimeve tuaja?

Rekomandim

- Nëse po luani një lojë me një shok që ka vështirësi dhe të cilit i nevojitet më shumë kohë, trego durim dhe lejoje atë ta bëjë. Kjo është drejtësi, sepse drejtësia do të thotë që secili të marrë atë që i nevojitet për të pasur mundësi të arrijë sukses.

DILEMA MORALE DHE VENDIMMARRJA

Për nxitje

- ▶ Po sikur shoku/shoqja jua j më e mirë të bënte diçka të gabuar?
- ▶ Si do të vepronit?
- ▶ Jepni argumentet tuaja për vendimin që morët.

A është më e rëndësishme të ndjekësh rregullat apo të ndihmosh shokun/ shoqen tënde nëse këto dy gjëra nuk përputhen?

Çfarë do të mësoj?

Ç'është dilemë morale dhe pse është e vështirë për t'u zgjidhur?

Cilët faktorë duhet të merren parasysh kur përpiqeni të zgjidhni një dilemë morale?

Mendoni dhe diskutoni

Ema është atletja më e mirë në lagjen e saj dhe i pëlqen të ngjitet në pemë. Një ditë ajo ra nga një pemë, por nuk u lëndua. Megjithatë, babai i saj e pa të binte dhe u shqetësua shumë.

Ai i thotë Emës: "Premto se nuk do të ngjitesh më kurrë në një pemë." Ema premton dhe i shtrëngon dorën të atit si shenjë dakordësie.

Po atë pasdite ajo takon shokët/shoqet e saj. Sashka, shoqja e saj më e mirë, është shumë e shqetësuar. Macja e saj e vogël është ngjitur në një pemë dhe ka frikë të zbresë. Diçka duhet bërë menjëherë, përpara se macja të bjerë nga pema. Çdo fëmijë e di që Ema është atletja më e mirë, kështu që Sashka i kërkon asaj të shpëtojë macen e saj.

"Të lutem Ema, shpëto macen time." Por Ema kujton premtimin që i bëri të atit.

Çfarë mendoni se duhet të bëjë Ema?

Marrja e vendimeve

Çdo ditë marrim vendime të ndryshme. Disa zgjedhje janë shumë të thjeshta dhe të lehta, ndërsa të tjerat mund të jenë të vështira dhe kërkojnë më shumë mendim. Disa vendime mund të kenë pasoja morale – kjo do të thotë se duhet të mendojmë për atë që është e drejtë dhe atë që është e gabuar. Zgjedhjet e lehta janë ato që nuk kanë pasoja të mëdha dhe që varen nga dëshirat tona personale.

Për shembull: a do të shikojmë një film apo do të lexojmë një libër, të regjistrohemi për basketboll apo volejbol. Zgjedhjet e vështira kërkojnë më shumë mendim, sepse ato mund të na ndikojnë te ne ose njerëzit e tjerë. Për shembull: të thuash të vërtetën, edhe pse dikush mund të zemërohet; të raportosh dikë që ka bërë diçka të gabuar, edhe nëse është afër teje.

Vlerat morale janë një udhëzues për vendimmarrjen etike dhe vendimmarrjen.

Zbulova!

Vlerat luajnë një rol kyç në dimensionin etik të jetës sonë, ato janë një udhëzues në vendimmarrjen dhe veprimet tona, ato janë kriteret sipas të cilave marrim vendime.

Ç'është dilema morale?

Imagjinoni sikur jeni në një labirint dhe para jush keni dy shtigje. Të dyja të çojnë në dalje, por secili shteg ka avantazhet dhe disavantazhet e veta. Duhet të vendosni se cilën shteg do të zgjidhni, ndërsa ky vendim mund të ketë një ndikim të madh te ju dhe të tjerët. Në jetë, shpesh do të hasni situata ku duhet të bëni një zgjedhje midis opsioneve të ndryshme, të cilat nuk janë gjithmonë të thjeshta. Disa nga këto situata quhen **dilema morale**.

Dilemat morale janë situata në të cilat nuk është e lehtë të vendosësh se ç'është e drejtë, sepse çdo zgjedhje ka pasoja pozitive dhe negative. Për shembull, mund të gjendeni në një situatë në të cilën duhet të zgjidhni midis ndershmërisë dhe miqësisë – a duhet t'i tregoni mësimdhënësit tuaj se shoku juaj ka kopjuar në një provim, apo duhet ta mbronit atë, edhe pse e dini se është e padrejtë?

Aktivitete

DILEMA MORALE

Ju jeni kapiteni i një anijeje që po fundoset në det të hapur. Varka e fundit e shpëtimit mban vetëm tetë persona dhe janë dhjetë persona që duhet të shpëtohen me ju: një mjek në pension, një grua shtatzënë, një çift i ri, një fëmijë dymbëdhjetë vjeç, një mësimdhënë, një mekanik, një ushtar dhe një burrë i pastrehë që është futur fshehurazi në anije. Keni pesë minuta për të vendosur se cilët tetë persona duhet të hipin në anije.

Aktivitete

Punë në grup

Detyra juaj është të vendosni se cilët tetë persona do të hipin në anije, duke e ditur se dy do të qëndrojnë në anije. Koha për vendimin është e kufizuar në pesë minuta. Çdo grup diskuton dhe merr një vendim brenda pesë minutash dhe më pas ia paraqet vendimin e tij klasës.

Pas prezantimit të vendimeve, vijon një diskutim i hapur bazuar në pyetjet e mëposhtme.

- Mbi bazën e cilave kritere e morët vendimin tuaj?
- A janë vendimet e marra të drejta apo të gabuara? Pse?
- Cilat vlera morale respektohen në vendimin e marrë?
- Cilat vlera morale neglizhohen?
- Çfarë dilemash morale ngre ky skenar?
- Cilat vlera morale janë në konflikt kur marrim vendime?

Zbulova!

Dilemat morale janë situata komplekse në të cilat duhet të marrim vendime, të cilat nuk janë gjithmonë të lehta dhe të qarta. Në jetë shpesh do të përballemi me situata ku do të duhet të zgjedhim midis vlerave dhe parimeve të ndryshme morale. Marrja e këtyre vendimeve kërkon mendim, përgjegjësi dhe kujdes. Është e rëndësishme të kuptohet se në dilemat morale nuk ka përgjigje unike ose universale dhe se vendimet gjithmonë varen nga rrethanat dhe vlerat specifike që i posedojmë dhe janë të rëndësishme për ne.

Thesari etik

„Ndonjëherë duhet të sakrifikojmë një të mirë për të ruajtur një të mirë tjetër, më të madhe.“

– Viktor Hygo

„Platoni është i dashur për mua, por e vërteta është më e dashur për mua.“

– Aristoteli

Zgjidhja e dilemave morale

Kur përballemi me dilema morale, është e rëndësishme të mendojmë me kujdes para se të marrim një vendim. Ndiqni këta hapa:

Hapi 1: Sqaroni situatën

- Ç'po ndodh saktësisht?
- Cili është problemi?
- Cilat janë zgjedhjet e mundshme që keni?

Hapi 2: Konsideroni se ç'është e rëndësishme

- Ç'është më e rëndësishme për ju në këtë situatë?
- Si do të ndikojë vendimi juaj te ju dhe të tjerët?
- A do ta miratonin prindërit ose miqtë tuaj?

Hapi 3: Gjeni zgjidhje të ndryshme

- Mendoni për të gjitha mënyrat e mundshme se si mund ta zgjidhni dilemën.

Hapi 4: Krahasim i anëve të mira dhe të këqija

- Për secilin opsion, merrni parasysh pasojat pozitive dhe negative.
- Eliminoni ato zgjidhje që janë shumë të rrezikshme ose të padrejta.

Hapi 5: Mendoni për pasojat

- Çfarë mund të ndodhë nëse zgjidhni secilin opsion?
- Si do t'ju ndikojë ju dhe të tjerët në afat të shkurtër dhe të gjatë?

Hapi 6: Merrni një vendim

- hni zgjidhjen që ju duket më e mira bazuar në të gjitha analizat.

Hapi 7: Ndërmerrni veprime

- Zbatoni vendimin tuaj në mënyrën më të mirë të mundshme.

Hapi 8: Kontrolloni nëse vendimi juaj ishte i mirë

- A është rezultati ai që prisnit?
- A ka ndonjë gjë që duhet të ndryshoni në të ardhmen?

Aktivitete

Dilni me një dilemë morale që miqtë tuaj duhet të përpiqen ta zgjidhin dorë për dorë, duke ndjekur hapat e mësipërm.

Zbatoni dituritë

Formoni dy grupe (grupi 1 dhe grupi 2) dhe interpretoni mendimin e mësipërm të Aristotelit dhe organizoni një debat mbi temën:

„E vërteta është më e rëndësishme se miqësia.“

(Tre nxënës zgjidhen si gjyqtarë).

Grupi 1 do të mbrojë qëndrimin se **E vërteta është më e rëndësishme se miqësia.**

Grupi 2 do të mbrojë qëndrimin se **Miqësia është më e rëndësishme se e vërteta.**

RRJEDHA E DEBATIT

Fjalimet hyrëse (1-2 minuta secili)

- Grupi 1 shpjegon pse e mbështet idenë.
- Grupi 2 shpjegon pse nuk është dakord.

Argumentet kryesore (2-3 minuta secili)

- Secili grup paraqet dy deri në tre argumente të forta me shembuj.
- Ato duhet të jenë të qarta dhe logjike.

Kundërgjigje (2 minuta secili)

- Secili grup dëgjon me kujdes dhe më pas u përgjigjet argumenteve të kundërshtarit.
- Qëllimi është të tregohet pse argumentet e palës tjetër nuk janë mjaftueshëm të forta.

Fjalimet përmbyllëse (1-2 minuta secili)

- Çdo grup përsërit argumentet e tij më të rëndësishme.
- Përpjekje për të bindur audiencën ose gjyqtarin.

Votimi dhe vlerësimi

- Gjyqtarët vendosin se cili grup ka argumentet më të mira.
- Secili merr reagime të shkurtra mbi performancën e tij.

KËSHILLA PËR NJË DEBAT TË SUKSESSHËM

- Flisni qartë dhe me qetësi.
- Përdorni shembuj nga jeta e përditshme.
- Respektoni kundërshtarit – pa britma ose fyerje.
- Dëgjoni me kujdes dhe mendoni shpejt.

Kontroll i diturisë

1. Cilat janë ndryshimet midis vendimeve të lehta dhe të vështira?
2. Përshkruani atë që përdorni si bazë për të marrë vendime të vështira në një dilemë morale.
3. Zgjidhni një nga situatat e dilemës morale dhe analizoni atë duke përdorur hapat për vendimmarrje.
4. Si do ta analizonit procesin e vendimmarrjes në grupin tuaj prej tetë personash për të zgjedhur një varkë? Cilët faktorë ishin më të rëndësishëm në vendimin tuaj dhe si ndikuan ata në zgjedhjen përfundimtare?
5. A do të merrnin të gjithë njerëzit të njëjtat vendime në të njëjtat dilema morale? Shpjegoni pozicionin tuaj.
6. Mendoni për një skenar në të cilin duhet të zgjidhni midis përfitimit personal dhe të mirës së grupit. Shkruani zgjedhjen tuaj.

SJELLJA MORALE DHE IMORALE

Për nxitje

- ▶ A mendoni se është gjithmonë e lehtë të jesh i moralshëm?
- ▶ Si do të reagonit në situata ku dikush vepron në mënyrë imorale?

Si ndryshon sjellja morale nga sjellja imorale?

Çfarë do të mësoj?

Si mund ta dalloj sjelljen morale nga ajo imorale sipas rregullave të së mirës dhe së keqes?

Çfarë i karakterizon njerëzit e ndershëm dhe të drejtë?

Mendoni dhe diskutoni

Ju merrni një dhënie të shkëlqyer nga Etos dhe keni një shans ideal për të shënuar një gol. Derisa gjuani drejt portës, topi godet dorën tuaj dhe përfundon në rrjetë.

Gjyqtari nuk vëren asgjë, lojtarët kundërshtarë nuk reagojnë dhe ekipi juaj feston.

Shokët e ekipit të përgëzojnë, tribunat brohorasin — por ti e di çfarë ka ndodhur në të vërtetë.

- a) Si do të veprosh?
- b) Cilat do të jenë pasojat e veprimit tënd?
- c) Cili mendon se do të ishte vendimi moral në këtë situatë?

Thesari etik

Siç është njeriu, ashtu është edhe zgjedhja e tij.

– Proverb popullor maqedonas.

Ç'është sjellja morale dhe imorale?

Vlerat morale shërbejnë si udhëzime për sjelljen dhe veprimin, ndërsa na ndihmojnë të dimë se si të sillemi dhe të marrim vendime të duhura. Nëse tregoni mirësi, ndershmëri dhe respekt, njerëzit do të duan të jenë pranë jush, sepse veprimet tuaja sjellin lumturi dhe harmoni.

Morali është mënyra se si veprojmë në situata të ndryshme. Që të themi se një person është me moral ose ka sjellje morale, ne vëzhgojmë veprimet, mendimet dhe sjelljen e tij. Nëse ato janë në përputhje me vlerat e pranuara në shoqëri, atëherë themi se ai person është me moral. Personi me moral është dikush që udhëhiqet nga vlerat morale, bën vepra të mira për veten dhe të tjerët dhe nuk dëmton askënd. Cilësitë etike dhe morale të një personi shprehin qëndrimin e tij ndaj vetes dhe njerëzve të tjerë, ndaj komunitetit, punës, natyrës dhe ndaj vlerave morale dhe kulturore.

Për shembull: Nëse një person kujdeset për shëndetin, arsimin dhe zhvillimin e tij, ai tregon përgjegjësi dhe vetërespekt; nëse dikush ndihmon të moshuarit të kalojnë rrugën ose mbështet një mik në kohë të vështira, ai tregon empati dhe mirësi; pjesëmarrja në veprime vullnetare ose ndihma ndaj të varfërve tregon përgjegjësi ndaj shoqërisë; një person që kursen ujë, mbjell pemë dhe nuk ndot tregon ndërgjegjësimin e tij mjedisor. Përgjegjësia morale do të thotë se një person është i përgatitur të respektojë rregullat morale, mund të parashikojë pasojat e veprimeve të tij dhe përpiqet të parandalojë pasojat e mundshme negative. Çdo vepër e mirë është morale nëse bëhet në mënyrën e duhur (morale). Është e rëndësishme jo vetëm ajo që bëjmë, por edhe si e bëjmë. Nuk duhet të përdorim veprime të këqija për të arritur rezultate të mira, sepse atëherë vetë akti pushon të jetë i mirë.

Sjellja morale bazohet në parime etike si ndershmëria, drejtësia, respekti dhe përgjegjësia. Ajo përfshin veprime që janë në përputhje me normat shoqërore dhe etike, siç është ndihma ndaj të tjerëve, mbajtja e fjalës dhe shfaqja e empatisë.

Në të kundërt, **sjellja imorale** shkel këto parime. Kjo mund të përfshijë gënjeshtren, mashtrimin, mungesën e respektit për të tjerët dhe egoizmin. Një sjellje e tillë shpesh çon në mosbesim, konflikt dhe pasoja negative në shoqëri. Për shembull: dikush që dëmton qëllimisht bukurinë natyrore ose ndot mjedisin tregon mungesë respekti për natyrën; nëse dikush fyen të tjerët për shkak të vlerave ose traditave të tyre, kjo tregon intolerancë; hedhja e mbeturinave në rrugë ose mosbindja ndaj ligjeve tregon papërgjegjshmëri.

Parimet etike janë udhëzues për të dalluar të drejtën nga e gabuara dhe luajnë një rol kyç në ndërtimin e një shoqërie të drejtë dhe harmonike.

Mendoni dhe diskutoni

Mendoni për skemën e dhënë më poshtë „Vepra imorale” më poshtë.

Duke punuar në çifte, diskutoni pyetjen:

Pse këto veprime janë imorale?

Në fletoret tuaja krijoni një grup të titulluar „Vepra morale”.

Aktivitete

Ndahuni në gjashtë grupe.

Çdo grup merr një nga situatat e mëposhtme: kopjimi i një pune të shkruar, gjetja e një portofoli të humbur, ndarja e fyerjeve në rrjetet sociale, mbledhja fshehurazi e frutave nga oborri i fqinjëve, fshehja e një kolegu që vodhi para nga kompania, vjedhja e çokollatës nga një dyqan.

Tre grupe duhet të mendojnë dhe të tregojnë se si do të dukej sjellja morale në situatën „e tyre”, ndërsa tre grupet e tjera duhet të mendojnë dhe të tregojnë se si do të dukej sjellja imorale në situatën „e tyre”.

a) secili grup paraqet atë që ka bërë, ndërsa vullnetarët nga grupet e tjera tregojnë se si do të dukej sjellja e kundërt në të njëjtën situatë (nëse grupi paraqet sjellje morale, të tjerët japin shembuj të sjelljes imorale dhe anasjelltas).

b) Diskutoni se cilat vlera morale udhëheqin sjelljen morale.

Sjellja morale bazohet në respektimin e parimeve etike si ndershmëria, drejtësia, përgjegjësia dhe kujdesi për të tjerët. Çdo zgjedhje që bëni ka një ndikim jo vetëm te ju, por edhe te njerëzit përreth jush.

Para se të veproni, pyeteni veten:

Si do të ndihen të tjerët? A do t'i ndihmojë apo do t'i dëmtojë ata?

Zbulova!

Sjellja morale do të thotë të bësh vepra të mira – të jesh i ndershëm, i drejtë, të respektosh njerëzit e tjerë dhe të kujdesesh për ta. Në të kundërt, **sjellja imorale** përfshin pandershmërinë, padrejtësinë, mungesën e respektit dhe egoizmin. Sjellja jonë është shuma e veprimeve tona. Sjellja morale është çelësi për të krijuar marrëdhënie të mira dhe një shoqëri të shëndetshme.

Ç'është integriteti?

Imagjinoni që çdo herë që bëni diçka, vendosni të jeni të ndershëm, të drejtë dhe moralisht korrekt, edhe kur askush nuk po ju shikon. Ky është **integriteti**! Njerëzit që jetojnë me integritet janë gjithmonë të përkushtuar ndaj së vërtetës dhe drejtësisë. Ata kurrë nuk hezitojnë të bëjnë gjënë e duhur, pavarësisht rrethanave.

Si ndryshon një person me integritet nga dikush pa të?

Një person me integritet do të jetë gjithmonë i ndershëm dhe do t'i përmbahet parimeve morale dhe etike. Për shembull, nëse gjen një telefon të humbur, ai do të bëjë një përpjekje për t'ia kthyer pronarit të tij, në vend që ta mbajë për vetë. Nga ana tjetër, një person pa integritet mund të manipulojë situatat për përfitime personale, edhe pse e di se nuk është e drejtë.

„Pyetja e vazhdueshme dhe më e rëndësishme në jetë është: „Ç'po bëni për të tjerët?“

Martin Luter King

„Ajo për të cilën mendoni, ju bëheni si ajo.“

Mahatma Gandhi

„Për të rivendosur paqen, nuk kemi nevojë për armë dhe bomba. Kemi nevojë për dashuri dhe dhembshuri.“

Nënë Tereza

Një shembull integriteti

Një burri që punon në një projekt të madh në një kompani i ofrohet mundësia të mashtrojë për të arritur rezultate dhe ngritje në detyra të shpejta, por ai e di se kjo do të jetë kundër rregullave dhe etikës së kompanisë së tij. Edhe pse opsioni i ofruar mund t'i sjellë rezultate të shpejta, ai vendos t'i përmbahet rregullave dhe të punojë me ndershmëri. Ai merr përgjegjësi për sjelljen e tij dhe i përmbahet parimeve të së vërtetës. Integriteti është i ngulitur në përgjegjësinë për veprimet e dikujt dhe qëndrueshmërinë në vendimet etike. Do të thotë të marrësh vendime që janë në përputhje me parimet morale, edhe kur është e vështirë.

Figura historike që demonstrojnë integritet:

- **Mahatma Gandhi**, udhëheqësi i lëvizjes indiane për pavarësi dhe një aktivist i të drejtave të njeriut, nuk hoqi dorë nga parimet e tij të paqes dhe drejtësisë, duke mbrojtur luftën paqësore.
- **Martin Luther King**, një prift amerikan dhe aktivist i të drejtave civile, një shembull se si të luftosh për barazi, edhe kur kjo do të thotë të përballesh me sfida dhe rreziqe të mëdha.
- **Nënë Tereza**, një humaniste dhe fituese e Çmimit Nobel për Paqen, ia kushtoi jetën e saj ndihmës për më të varfrit dhe të sëmurët, pavarësisht vështirësive të saj, duke treguar dashuri dhe sakrificë.

Njerëzit që admirojmë mund të jenë modelë për ne në vendimet morale. Ata mund të jenë anëtarë të familjes, mësimdhënës ose njerëz në komunitet.

Cilat veprime e bëjnë dikë një shembull të mirë të sjelljes morale?

Si mund ta ndiqni shembullin e tyre në jetën tuaj?

Aktivitete

1 Integriteti në jetën shkollë

Situatat e mëposhtme duhet të shkruhen në një fletë të veçantë letrë.

- 1) Nxënësi A kopjon detyrat e shtëpisë nga shoku i tij dhe ia jep mësimdhënësit si të vetat.
- 2) Nxënësi B përhap thashetheme të rreme për një nxënës tjetër në klasën e tij në mënyrë që të fitojë popullaritet midis shokëve të klasës.
- 3) Nxënësi C caktohet nga mësimdhënësi për të marrë pjesë në një projekt grupi në lëndën e Shkencave natyrore, por edhe pse nuk merr pjesë në punë, ai përfundon duke nënshkruar sikur ka kontribuar në projekt.
- 4) Nxënësi Ç nuk e lejon një shok klase të luajë futboll me grupin, sepse një tjetër nxënës i premtoi një nder nëse do ta bënte këtë.
- 5) Nxënësi D i gënjen prindërit e tij se ka marrë një notë 5 në një provim, në mënyrë që ata ta lejojnë të shkojë në festën e ditëlindjes së shokut të tij.
- 6) Nxënësi E kopjon detyrat e shtëpisë nga interneti dhe i paraqet sikur t'i kishte shkruar vetë.
- 7) Nxënësi F merr hua një libër nga një shok klase, por e humbet dhe pretendon se ua ka kthyer të tjerëve.
- 8) Nxënësi G gjen një portofol që i ka rënë një nxënës tjetër dhe e merr për vete pasi sigurohet që askush nuk e ka parë.
- 9) Nxënësi G shpesh vonohet për takimet me shokët dhe gjithmonë shpik arsye të ndryshme dhe premtonte se do të jetë në kohë herën tjetër.

Ndahuni në nëntë grupe. Çdo grup tërheq një copë letër. Çdo grup duhet të përcaktojë se cilat vlera morale nuk respektohen dhe cilat nga karakteristikat e lartpërmendura të integritetit mungojnë te nxënësi i përshkruar në situatën „e tyre“, ndërsa më pas të dalë dhe të përshkruajë një situatë tjetër nga jeta shkollore në të cilën një nxënës manifeston mungesë të një karakteristike tjetër të integritetit. Pasi ta paraqisni punën e bërë para të gjithë klasës, drejtoni një diskutim të hapur mbi pyetjet:

- a) Cilët njerëz i konsiderojmë më moralë – ata me integritet apo ata pa integritet? Pse?
- b) Pse është e rëndësishme që njerëzit të jenë me integritet? Si ndikon integriteti në reputacionin e njerëzve?
- c) Si ndikon integriteti në marrëdhëniet ndërpersonale dhe miqësitë midis njerëzve? Cilat janë sfidat në ruajtjen e integritetit në shoqërinë e sotme?

2) Zbatoni dituritë

Ndahuni në çifte dhe zhvilloni kërkesa sipas situatës së mëposhtme:

Ju shihni një grup nxënësish që ngacmojnë shokun tuaj të klasës. Ata qeshin me rrobat e tij dhe tallen me të. Si do ta trajtonit këtë situatë?

- a) Diskutoni me njëri-tjetrin se çfarë mendoni se është gjëja e duhur për të bërë në këtë situatë. A duhet ta mbroini shokun/shoqen e klasës? A duhet t'i bashkoheni ngacmimit, sepse e shihni qesharake?
- b) Gjatë diskutimit, shkruani veprimet që do të ndërmerrenit dhe shpjegoni pse. A do të reagonit? A do të largoheshit? A do të përpiqeshit ta ndihmonit shokun/shoqen e klasës të ndihej më mirë?
- c) Si mendoni se veprimet tuaja mund të ndikojnë te shoku/shoqja e klasës dhe te grupi që po e ngacmon? Cilat do të ishin pasojat nëse askush nuk do të bënte asgjë?

Zbulova!

Njerëzit me integritet kanë një reputacion më të lartë. Ata shpesh ekspozohen ndaj sfidave që vënë në dyshim respektimin e tyre të vazhdueshëm të vlerave morale. Është thelbësore që ata të dinë si t'i rezistojnë me sukses ndikimeve negative.

Kontroll i diturisë

1. Ç'është sjellja morale?
2. Si ndikon integriteti në vendimet që marrim?
3. Ç'do të bënit nëse do të gjenit një qen të humbur në rrugë?
4. Cili është ndryshimi midis një personi me integritet dhe një personi pa integritet?
5. A mendoni se ka situata në të cilat është e justifikuar të përdoren mjete imorale për të arritur një akt moral? Shpjegoni qëndrimin tuaj me shembuj specifikë.
6. Dizajnoni një poster që promovon vlerat morale dhe shpjegon kuptimin e integritetit.

NORMAT MORALE

- ▶ Ç'do të ndodhte nëse çdo nxënës në shkollë do të bënte ç'të donte?
- ▶ Çfarë e kufizon sjelljen e tij ose të saj?

Për nxitje

Pse duhet të ketë rregulla në shkollë?

Çfarë do të mësoj?

Ç'janë normat morale dhe si ndryshojnë ato nga ligjet e përcaktuara nga shteti?

Mendoni dhe diskutoni

Mendoni se si sillesh me miqtë, familjen dhe mësimdhënësit e tu.

Nëse gjithmonë thua të vërtetën, ndihmon të tjerët dhe tregon respekt, atëherë po ndjek normat morale.

Cilat janë pasojat e mosndjekjes së normave morale?

Rregullat në komunitete

Njerëzit në shoqëri përpiqen të arrijnë qëllimet e tyre: të marrin arsim, të gjejnë punë, të fitojnë jetesën, të argëtohen, të vendosin rendin. Meqenëse jetojmë dhe punojmë në komunitete, jemi të rrethuar nga njerëz të tjerë dhe duhet t'u kushtojmë vëmendje të tjerëve dhe t'i marrim parasysh nevojat e tyre. Përkundrazi, nëse të gjithë veprojmë siç duam, do të pengojmë njëri-tjetrin, do të dëmtojmë njëri-tjetrin dhe nuk do të arrijmë qëllimet tona të përbashkëta.

Për të shmangur një situatë të tillë, njerëzit në çdo komunitet kanë rregulla me të cilat duhet të sillen. Çdo komunitet ka rregulla që vlejnë për të gjithë anëtarët e tij.

Rregullat në komunitete vendosen nga njerëzit dhe ata duhet t'u binden atyre. Nëse mendojnë se rregullat që janë vendosur nuk janë të mira ose të nevojshme, mund t'i ndryshojnë ato.

Rregullat mund të jenë **të shkruara** ose **të pashkruara**.

Mbërrini në kohë, domethënë para se të fillojë filmi, në mënyrë që të mos i ndërprisni të tjerët që tashmë po e shikojnë duke u ngritur për të shkuar në vendin tuaj.

Ç'janë normat morale?

Për të vepruar gjithmonë në mënyrën e duhur, na duhen rregulla morale të quajtura norma morale.

Normat morale janë rregulla të pashkruara që na ndihmojnë të vendosim se ç'është e drejtë dhe ç'është e gabuar. Ato bazohen në vlera morale si ndershmëria, mirësia dhe respekti. Këto norma nuk janë të shkruara si ligje, por ato formësojnë sjelljen tonë.

Norma do të thotë kërkesë, urdhër për atë që duhet bërë dhe ç'duhet të refuzohet në sjelljen tonë ose në shoqëri. Normat morale diktojnë atë që duhet bërë, si për shembull, „Ndihmo, mos dëmto!“, „Respekto natyrën dhe mos e shkatërro!“

Në familje, në shkollë dhe në vende të tjera publike ka shumë rregulla që nuk janë të shkruara. I hasim ato derisa rritemi (disa më vonë), i pranojmë si tonat dhe përpiqemi të veprojmë sipas tyre. Ato përcaktojnë se si të sillemi në mënyrë të përshtatshme ndaj njerëzve të tjerë ose në vende publike (për shembull, në teatër, në mjediset sportive, te mjeku, etj.). Ndonjëherë mbishkrimet ose etiketat na tregojnë këto rregulla, për shembull, në transportin publik: njerëzit duhet t'ua lëshojnë vendet e tyre personave me aftësi të kufizuara, të moshuarve dhe grave shtatzëna.

Rregullat morale mund të ndryshojnë gjithashtu në varësi të frymës së kohës në të cilën ekzistojnë (për shembull, në të kaluarën vajzat nuk lejoheshin të shkonin në shkollë, sot ato arsimohen në shumicën e vendeve).

Më shpesh këto rregulla kalohen gojarisht nga të rriturit te të rinjtë dhe fëmijët. Fëmijët i mësojnë këto rregulla veçanërisht gjatë periudhës së rritjes kur mësojnë për pasojat e sjelljes së tyre ndaj të tjerëve në komunitet. Këto rregulla zbatohen edhe pa rregullore ose ligje të shkruara dhe të miratuara zyrtarisht. Disa norma morale janë gjithashtu të ndaluara ligjërisht, siç janë aktet e dhunës, vjedhja e pronës, etj. Normat morale krijohen mbi bazën e vlerave të zgjedhura.

Aktivitete

1) Ndani në pesë grupe. Mendoni dhe krijoni 5-7 rregulla për sjellje të përshtatshme në një situatë të caktuar.

Grupi 1: **"Gara sportive"**

Grupi 2: **"Teatri"**

Grupi 3: **"Ekskursioni shkollor"**

Grupi 4: **"Transporti publik"**

Grupi 5: **"Rishikimi sistematik"**

a) Prezantoni rregullat dhe diskutoni se çfarë ndodh nëse dikush nuk i ndjek rregullat.

b) Diskutoni se cilat nga këto rregulla morale duhet të bëhen ligje të shkruara.

Normat dhe ligjet morale

Normat dhe ligjet morale janë të lidhura, por jo të njëjta. Ligjet janë rregulla zyrtare të shkruara e të hartuara nga qeveria, e nëse i shkelni ato, ka pasoja siç janë gjyba ose lloje të tjera të ndëshkimeve. Shumë rregulla të rëndësishme janë shkruar në dokumente të ndryshme të quajtura, për shembull, rregullore, statute, rregulla shtëpiake, ligje.

Këto rregulla propozohen nga një komunitet i caktuar njerëzish ose përfaqësues të atij komuniteti. Ato zakonisht miratohen nga një grup njerëzish të autorizuar (për shembull, një këshill shkolle, një këshill pronarësh, një ministër, një asamble).

Rregullat e shkruara i detyrojnë shoferët dhe të gjithë përdoruesit e rrugës të sillen mirë.

Normat morale, nga ana tjetër, nuk zbatohen me ligj; ato janë rregulla të pashkruara, por shoqëria pret që njerëzit t'i ndjekin ato. Për shembull: normë morale është të ndihmosh një person të moshuar të kalojë rrugën. Nëse nuk e bën, nuk do të arrestohesh, por njerëzit mund të të konsiderojnë të pakujdes shëm dhe imoral. Normat morale më shpesh janë bërë rregulla ligjore gjatë historisë. Për shembull, një normë morale dhe një rregull ligjor është të mos vjedhësh; një person që vjedh shkel si vlerat morale ashtu edhe ligjin, ndërsa më pas do të përballet me pasoja ligjore dhe dënim moral.

Ligjet janë rregullat më të rëndësishme të shkruara në një vend që zbatohen për të gjithë qytetarët në mënyrë të barabartë. Ato miratohen nga anëtarët e parlamentit. Ligjet përcaktojnë: si duhet të veprojmë, ç'të drejtash dhe detyrash kemi, si funksionojnë institucionet, si shpërndahen fondet për nevojat e përbashkëta, siç janë, për shembull, pastrimi i rrugëve, shëndetësia, arsimi.

Punonjësit që punojnë në ambientet e ushqimit për përgatitjen e ushqimit duhet të veprojnë siç specifikohet në rregulloret e higjienës.

BONTONI

Bontoni është rregullat se si të sillemi në mënyrën e duhur në situata të ndryshme: në tryezën e drekës, në vende të ndryshme, institucione, me njerëz të ndryshëm. Njerëzit gjithashtu i ndryshojnë këto rregulla me kalimin e kohës.

Zbulova!

Normat morale ndihmojnë në krijimin e një shoqërie të mirë ku njerëzit i besojnë dhe e respektojnë njëri-tjetrin. Edhe pse ato nuk imponohen gjithmonë me ligj, ndjekja e tyre na bën individë më të mirë dhe na ndihmon të jetojmë në harmoni dhe paqe me të tjerët.

Thesari etik

„Bëj siç do të doje që të tjerët të ta bënin ty.“

“Mos bëj atë që nuk do të doje që të tjerët të ta bënin ty.”

– Rregulli i artë i etikës

Aktivitetet

Formoni dy grupe (grupi 1 dhe grupi 2) dhe organizoni një debat mbi temën:
"A duhet të bëhen të gjitha normat morale ligje?" (zgjidhen tre nxënës si gjyqtarë).

- Grupi 1 do të mbrojë qëndrimin se të gjitha normat morale duhet të përcaktohen ligjërisht.
- Grupi 2 do të mbrojë qëndrimin se jo të gjitha normat morale duhet të jenë ligje.

Rrjedha e debatit:

Fjalime hyrëse (1-2 minuta secila);

- Grupi 1 shpjegon pse e mbështet idenë.
- Grupi 2 shpjegon pse nuk është dakord.

Argumentet kryesore (2-3 minuta secila);

- Çdo grup paraqet dy deri në tre argumente të forta me shembuj.
- Ato duhet të jenë të qarta dhe logjike.

Kundërargumente (2 minuta secila);

- Çdo grup dëgjon me kujdes dhe më pas u përgjigjet argumenteve të grupit prezantues.

Fjalimet përmbyllëse (1-2 minuta secili);

- Çdo grup përsërit argumentet e tij më të rëndësishme.
- Përpikuni të bindni audiencën ose gjyqtarin.

Votimi dhe vlerësimi.

- Gjyqtarët vendosin se cili grup ka argumentet më të mira.
- Secili merr reagime të shkurtra mbi performancën e tij.

Dhuna psikologjike dhe fizike është e ndaluar në mjediset e shkollës.

Ç'është dhuna psikologjike?

Është sjellje e dhunshme, poshtërim, tallje ose shkaktrim shqetësimi ndaj një personi tjetër.

Kontroll i diturisë

1. Ç'janë normat morale?
2. Si rregullohen marrëdhëniet midis njerëzve në shoqëri?
3. A duhet të respektohen rregullat morale? Shpjegoni pse?
4. Cilat janë pasojat për të gjithë nëse nuk respektohen normat morale ose ligjore?
5. Pse disa norma morale në të kaluarën kanë qenë pengesë për përparimin e grave?
6. Bëni kërkime mbi normat morale që mbrojnë të drejtat e njeriut.

KODI ETIK

Për nxitje

- ▶ Ç'duhet të përmbajë kodi etik?
- ▶ A mendoni se të gjithë nxënësit dhe mësuesit e respektojnë Kodin etik të shkollës? Pse po/jo?
- ▶ Hulumtoni Betimin e Hipokratit, si i ndihmon mjekët të jenë të ndershëm dhe të kujdesshëm ndaj pacientëve të tyre?

A keni pasur ndonjëherë një situatë në të cilën ju është dashur të merrni një vendim bazuar në kodi etik?

A u ndjetë nën presion kur vepruat sipas një rregulli në atë kod?

Çfarë do të mësoj?

Cili është roli i kodeve të etikës në profesione të ndryshme?

Mendoni dhe diskutoni

Ndahuni në çifte. Imagjinoni sikur jeni në shkollë dhe shihni një nxënës që shkel një rregull të shkollës, për shembull, duke vrapuar në koridore ose duke mos e futur telefonin celular në kutinë/organizatorin e tij dhe duke luajtur lojën e tij të preferuar gjatë orës së mësimi.

- Ç'duhet të bëni? Flisni me shokun e klasës pranë jush se çfarë veprimi duhet të ndërmerret.
- A do t'ia kujtonit nxënësit rregullin? A do ta raportoni atë te një mësues?
- Shkruani përgjigjen tuaj dhe shpjegoni pse është e rëndësishme të ndiqni rregullat e shkollës.

Ç'është kodi etik?

Parimet etike kërkojnë që njerëzit të përmbahen nga sjelljet joetike, siç janë gënjeshtria, thashethemet, vjedhja, dhuna, mashtrimi dhe veprime të tjera të ngjashme. Përveç kësaj, ato inkurajojnë virtyte siç janë ndershmëria, dhembshuria, besnikëria dhe respekti për të drejtat e njeriut. Këto standarde vlejné për të gjitha sferat e jetës dhe shpesh quhen kode sjelljeje.

Kodet janë parime dhe vlera që udhëzojnë njerëzit ose organizatat në sjelljen e tyre. Ekzistojnë kode specifike etike për profesione të ndryshme, siç janë profesionistët e shëndetit, gazetarët, mësimdhënësit, shkencëtarët dhe komuniteti i biznesit. Gjithashtu, ekzistojnë kode sjelljeje për nxënësit në shkollë, të cilat përmbajnë rregulla që çdo nxënës duhet t'i dijë dhe t'i zbatojë.

Zbulova!

Kodin etik është si doracak për sjellje të duhur. Ai përmban rregulla dhe udhëzime që na tregojnë se si të sillemi në situata të ndryshme në mënyrë që të jemi të ndershëm, të respektueshëm dhe të përgjegjshëm. Është përmbledhje parimesh, rregullash dhe udhëzimesh që përcaktojnë sjelljen morale të anëtarëve të një profesioni ose komuniteti. Është dokument që shpjegon se çfarë është e pranueshme dhe çfarë jo në lidhje me detyrimet dhe përgjegjësitë profesionale.

KODI PËR SJELLJE TË NXËNËSVE

Nxënësi është i detyruar të ndjekë mësimet në kohë dhe rregullisht;

Nxënësi është i detyruar të kujdeset për ambientet dhe pronën e shkollës;

Nxënësi është i detyruar të kujdeset për higjienën në shkollë dhe në mjedisin përreth;

Në shkollë nxënësi duhet të jetë i ndërgjegjshëm, përgjegjës, me respektin e duhur për të gjithë;

Në shkollë nxënësit duhet të vijnë të rregullt.

Në orë nxënësi duhet të dëgjojë me kujdes dhe të kryejë detyrat e tij shkollore në kohë dhe plotësisht...

Aktivitete

- 1) Ndahuni në grupe. Rishikoni kodin e sjelljes së shkollës suaj dhe zgjidhni një pjesë të kodit të sjelljes që do ta analizoni.

Për shembull, një pjesë mund të lidhet me disiplinën, një pjesë tjetër me respektimin e të drejtave dhe e treta me bashkëpunimin e ndërsjellë. Pastaj mendoni dhe përgjigjuni pyetjeve të mëposhtme:

- a) Pse janë të rëndësishme këto rregulla?
- b) Në çfarë mënyrash kontribuojnë këto rregulla në një atmosferë dhe siguri më të mirë në shkollë?
- c) Çfarë pasojash të mundshme mund të ndodhin nëse këto rregulla nuk respektohen?
- ç) Paraqitni konkluzionet tuaja pjesës tjetër të nxënësve. Diskutoni se si mund të zbatohen rregulla të caktuara në shkollë dhe merrni në konsideratë se cilat rregulla dëshironi të shtoni ose ndryshoni në kod.

Kodet etike në profesione të ndryshme

Njerëzit që punojnë në profesione të ndryshme kanë përgjegjësi të rëndësishme dhe duhet t'u përmbahen rregullave etike në mënyrë që të veprojnë në mënyrë të drejtë dhe të ndershme. Për shembull:

1. Kujdesi shëndetësor: Mjekët, infermierët dhe profesionistët e tjerë të shëndetit përballen me përgjegjësi të mëdha në lidhje me jetën e njerëzve. Prandaj, kodet etike në kujdesin shëndetësor janë thelbësore për të siguruar që profesionistët e shëndetit veprojnë në interesin më të mirë të pacientëve, duke respektuar privatësinë e tyre dhe duke u ofruar atyre trajtim të denjë.

Kodet përfshijnë parime siç janë: respektimi i dinjitetit dhe të drejtave të pacientëve; respektimi i konfidencialitetit të informacionit mjekësor; ofrimi i kujdesit cilësor pavarësisht nga statusi shoqëror, gjinia, raca ose feja.

Mjeku duhet të ofrojë nivelin më të lartë të kujdesit për të ruajtur shëndetin e pacientit.

2. Ligji: Avokatët kanë për detyrë të përfaqësojnë interesat e klientëve të tyre, por edhe të sigurohen që veprimet e tyre janë brenda kornizës së ligjit dhe moralit.

Kodi etik për avokatët kërkon që ata të jenë të ndershëm, të mos përfaqësojnë klientët në rastet kur ka konflikt interesi dhe të respektojnë konfidencialitetin e informacionit të marrë nga klientët. Parimet e ndershmërisë, pavarësisë dhe drejtësisë janë baza e punës së tyre.

Marrëdhënie besimi duhet të ekzistojë midis avokatit dhe klientit, ndërsa kjo mund të arrihet vetëm nëse avokati zotëron dinjitet personal, ndershmëri dhe integritet.

3. Gazetaria: Gazetarët kanë detyrën e informimit të publikut dhe përmirësimin e punës së autoriteteve dhe institucioneve të tjera.

Kodi etik për gazetarët i detyron ata të jenë objektivë, të saktë dhe të paanshëm në raportimin e tyre. Ai kërkon që gazetarët të paraqesin informacion të vërtetë pa shtrembëruar faktet, të sigurojnë mbrojtjen e privatësisë së individëve; të publikojnë deklarata vetëm kur kanë konfirmim nga burime të besueshme.

Kodi etik për gazetarët siguron besimin e publikut në media.

4. Biznesi dhe ekonomia: Në biznes kodet etike adresojnë çështje siç janë konkurrenca e ndershme, transparenca në punë dhe përgjegjësia për ndikimin e biznesit në mjedis dhe shoqëri. Kompanitë që i përmbahen këtyre kodeve ndërtojnë besimin e konsumatorëve dhe investitorëve dhe i parandalojnë ata të angazhohen në aktivitete të paligjshme ose joprofesionale.

5. Arsimi: Mësimdhënësit duhet të respektojnë të drejtat dhe dinjitetin e nxënësve, të ofrojnë mundësi të drejta dhe të barabarta për të gjithë dhe të krijojnë një mjedis arsimor të sigurt. Ata duhet të demonstrojnë integritet profesional, të jenë objektivë në vlerësimet e tyre dhe të ofrojnë mundësi të barabarta për të gjithë nxënësit.

Nxënësi duhet të ketë një ide të qartë për rolin dhe pozicionin e tij ose të saj në familje, shkollë dhe shoqëri.

Ai ose ajo duhet të dijë të drejtat dhe detyrimet e tij ose të saj dhe t'u përmbahet atyre.

Zbulova!

Kodet etike janë rregulla të rëndësishme që ndihmojnë në ruajtjen e profesionalizmit në çdo punë. Ato jo vetëm që vendosin standarde të drejta dhe morale, por edhe ndërtojnë besim midis profesionistëve dhe publikut. Të kuptuarit e rëndësisë së tyre dhe zbatimi i tyre i duhur është thelbësor për çdo të ri që shqyrton të ardhmen e tij në çdo profesion.

Vlerësimi i njohurisë

1. Ç'është kodi etik dhe cili është roli i tij në profesione të ndryshme (si kujdesi shëndetësor, drejtësia, gazetaria)?
2. Pse është e rëndësishme që profesionistët e kujdesit shëndetësor, drejtësisë dhe gazetarisë t'u përmbahen kodeve etike? Cilat janë pasojat e mosrespektimit të këtyre kodeve?
3. Imagjloni sikur jeni gazetar dhe duhet të shkruani një raport mbi një ngjarje të rëndësishme. Cilat parime dhe rregulla nga kodi etik gazetareske do të ndiqnit për të siguruar një raportim të drejtë dhe objektiv?
4. Rishikoni një pjesë të kodit etik të shkollës suaj. Cilat rregulla mendoni se janë më të rëndësishme dhe pse konsiderohen të rëndësishme për ruajtjen e marrëdhënieve të mira dhe disiplinës në mjedisin shkollor?
5. Zhvilloni kodin etik për nxënësit që marrin pjesë në një bgjarje shkollore. Çfarë rregullash do të përfshinit për të siguruar një qasje profesionale, të drejtë dhe të përgjegjshme?
6. A mendoni se të gjithë profesionistët i ndjekin kodet e tyre etik? Shpjegoni se çfarë ndikon në respektimin ose mosrespektimin e standardeve etike nga ana e tyre.

ROLI I FESË NË JETËN E NJERËZVE

Për nxitje

- ▶ Çfarë mendoni se do të thotë për besimtarët thënia „Nëse Zoti do, do të jetë mirë“?
- ▶ Përpiquni të shpjegoni pse dolën në dritë thëniet që kërkojnë ndihmë nga Zoti, siç janë „Zoti na ruajt“ dhe „Mos e dhëntë Zoti“.

Ç'do të thotë për ju shprehja „Feja është urë që na lidh“?

Çfarë do të mësoj?

Cili është roli i fesë në jetën e njerëzve? Në çfarë mënyrash e formëson feja vetëdijen dhe sjelljen morale të njerëzve?

Mendoni dhe diskutoni

Në një fshat të vogël, midis maleve, jetonin pesë fëmijë: Ema, Muhamedi, Sara, Ana dhe Tano. Ata luanin së bashku çdo ditë dhe ishin shokë të ngushtë, edhe pse vinin nga familje me fe të ndryshme. Ema ishte e krishterë, Muhamedi ishte mysliman, Sara ishte hebreje, Ana ishte hindu dhe Tano ishte budist.

Një ditë, derisa po luanin në livadh, filloi të frynte një erë e fortë, qielli u errësua dhe filloi të binte shi. Fëmijët vrapuan nën një pemë dhe filluan të flisnin se si secili prej tyre besonte në diçka të veçantë.

Ema tha: „Besimi im më jep forcën për t'u përballur me vështirësitë, sepse unë besoj në dashurinë e Zotit.“ Muhamedi buzëqeshi dhe shtoi: „Besimi im më mëson të jem një njeri i mirë dhe të ndihmoj të tjerët. Allahu më jep paqe.“ Sara ngriti shikimin nga qielli dhe tha: „Ne hebrejtë besojmë në drejtësi dhe se duhet të respektojmë jetën e të gjithëve.“ Ana u tha atyre: „Në hinduizëm ne besojmë se të gjithë duhet të jemi të qetë dhe të përpiqemi të bëjmë vepra të mira për të përmirësuar shpirtin tanë.“ Tano shtoi me një zë të qetë: „Budizmi na mëson se të gjithë duhet të jemi paqësorë dhe të lumtur dhe se përmes meditimit mund të gjejmë paqe brenda vetes.“

Derisa bisedonin, fëmijët ndienin se të gjitha fetë u mësonin vlera të ngjashme: dashuri, paqe dhe mirësi. Ata kuptuan se edhe pse kishin besime të ndryshme, të gjithë përpiqeshin për të njëjtat vlera.

"Feja është si një urë që na lidh dhe, në vend që të krijojë dallime midis nesh, na bën më të fortë", tha Ema. Që nga ajo ditë fëmijët luanin së bashku çdo ditë, por mësonin edhe nga njëri-tjetri rreth feve të tyre të ndryshme, duke e ditur se në fund të fundit të gjithë duan të jenë të mirë dhe të jetojnë në paqe.

PYETJE PËR TË MENDUAR:

- Çfarë ju bëri përshtypje në këtë rrëfim? Çfarë mësuat prej tij?
- Si mendoni se i ndihmojnë fetë njerëzit kur janë të trishtuar ose kur kanë probleme?

Feja dhe kuptimi i jetës

Feja ka luajtur gjithmonë një rol të rëndësishëm në jetën e njerëzve. Vetë fjala fe do të thotë një fije që lidh. Feja është po aq e vjetër sa njeriu. Feja sot, në forma të ndryshme, është e përhapur në të gjithë botën, në të gjitha shoqëritë dhe kulturat. Nga fëmijëria deri në vdekje njerëzit kërkojnë përgjigje për pyetje të ndryshme. Pyetjet themelore lidhen me ekzistencën tonë: Si erdhi në ekzistencë bota dhe njeriu? Pse u krijua bota? Pse ekzistojnë jeta dhe vdekja? Si ndodhin fenomene të caktuara në natyrë (stuhitë, shi, erëra, përmbytje, tërmete, etj.)? Nga vijnë e mira dhe e keqja?

Duke kërkuar përgjigje për këto pyetje, njeriu fillon të besojë në mënyrë që t'i japë kuptim asaj me të cilën duhet të jetojë. Feja u jep njerëzve ngushëllim në kohë të vështira, i ndihmon ata të kuptojnë kuptimin e jetës dhe drejton vlerat dhe sjelljet e tyre morale.

Njeriu nuk ka pushuar kurrë së pyeturi veten nga ka ardhur dhe ku po shkon.

Ka shumë fe në botën e sotme, por pesë prej tyre janë më të mëdhatë për sa i përket numrit të ndjekësve dhe ndikimit që kanë në kulturat dhe shoqëritë.

Njerëzit shpesh përballen me sfida, dhimbje dhe pasiguri. Në kohë të tilla feja mund t'u japë shpresë dhe forcë për të vazhduar. Lutjet, ritualet fetare dhe mësimet shpirtërore i ndihmojnë besimtarët të ndihen të lidhur me diçka më të madhe se vetvetja. Shumë fe besojnë në një jetë të pëtejme, gjë që u jep atyre shpresë se ka diçka më të mirë pas kësaj jete.

Ndikimi i fesë në vlerat dhe sjelljen morale

Feja përmban mësimet morale që i udhëheqin njerëzit drejt mirësisë, respektit dhe ndershmërisë. Për shembull, shumë fe i inkurajojnë njerëzit të jenë të sjellshëm, të dobishëm dhe falës. Vlera siç janë ndershmëria, përgjegjësia dhe bashkëpunimi promovohen përmes mësimave dhe praktikave fetare. Normat dhe rregullat fetare shpesh ndikojnë në mënyrën se si sillen njerëzit në shoqëri. Në shumë komunitete feja i lidh njerëzit së bashku dhe i mëson ata për bashkimin dhe solidaritetin.

Besimet në Zot ose perëndi ndihmojnë në përcaktimin e rregullave dhe vlerave që njerëzit i ndjekin. Përtë krishterët, për shembull, ndjekja e mësimave të Jezusit dhe dashuria për të afërmin është qëllimi përfundimtar dhe rruga drejt shpëtimit. Për myslimanët rruga drejt shpëtimit është përmes bindjes ndaj Allahut dhe ndjekjes së mësimave të profetit Muhamed.

Zbulova!

Feja luan një rol të rëndësishëm në jetën e njerëzve, duke u ofruar atyre ngushëllim, kuptim dhe udhëzim moral. Pavarësisht se dikush a është fetar apo jo, është e rëndësishme të kuptojë se si feja ndikon në shoqëri dhe individë.

Aktivitete

Shqyrtoni shembuj nga fetë kryesore të botës.

(1) KRISHTERIMI: Misioni i Nënë Terezës

Nënë Tereza ia kushtoi jetën e saj shërbimit ndaj të varfërve në Kalkuta të Indisë. Puna e saj mishëron vlerat e krishtera si dhembshuria, vetëmohimi dhe dashuria për të afërmin. Ajo themeloi Misionarët e Bamirësisë, një organizatë që ofron kujdes dhe mbështetje për ata që janë në nevojë.

(2) ISLAMI: Koncepti i Zekatit (Bamirësisë)

Zekati është një nga pesë shtyllat e Islamit, që kërkon që myslimanët të japin një pjesë të pasurisë së tyre për ata që janë në nevojë.

Kjo praktikë pasqyron vlerat islame të bamirësisë, dhembshurisë dhe ndihmës ndaj atyre që janë më pak të lumtur. Myslmanët inkurajohen të ndajnë pasurinë e tyre me të varfrit dhe ata që përballen me vështirësi.

Aktivitete

(3) HINDUIZMI: Angazhimi i Mahatma Gandit

Mahatma Gandi, një figurë e shquar në lëvizjen indiane për pavarësi, mbështeti rezistencën jo të dhunshme (ahimsa) kundër shtypjes. Angazhimi i tij ndaj jo-dhunës është thellësisht i rrënjësor në vlerat hindu të së vërtetës, mos-dëmtimit dhe respektit për të gjitha qeniet e gjalla.

(4) BUDIZMI: Dalai Lama, Fitues i Çmimit Nobel për Paqe

Tenzin Gjaco, Dalai Lama i 14-të, është udhëheqësi shpirtëror i Budizmit Tibetan. Ai është i njohur për përkushtimin e tij ndaj vlerave njerëzore dhe rëndësinë e dhembshurisë në nxitjen e mirëqenies individuale dhe shoqërore. Në vitin 1989 ai mori Çmimin Nobel për luftën e tij paqësore për çlirimin e Tibetit dhe për shqetësimin e tij për problemet globale mjedisore.

Diskutoni në pyetjet e mëposhtme:

- Si mund të ndikojnë vlerat fetare si mirësia, ndihma ndaj të tjerëve dhe padhuna në mënyrën se si sillen njerëzit ndaj njëri-tjetrit?
- Çfarë nënkuptojmë kur themi se feja mund të na ndihmojë të jemi njerëz më të mirë?

Kontroll i diturisë

1. Çfarë roli luan feja në jetën e njerëzve?
2. Cilat vlera mësohen në fe të ndryshme? Çfarë mësimesh të mira mësojnë njerëzit nga feja?
3. A mund të mësojnë diçka të mirë njerëzit që nuk besojnë në Zot nga fetë?
4. A mund të ndani një shembull kur feja ka ndihmuar dikë?
5. A mund të ndihmojë feja në zgjidhjen e problemeve siç janë dhuna ose padrejtësia në shoqëri?
6. Nëse do të mund të shpiknit një vlerë të re të rëndësishme që do ta bënte botën një vend më të mirë për të jetuar, cila do të ishte ajo?

JUDAIZMI

- ▶ Çfarë mund të zbuloni rreth historisë së Jerusalemit?
- ▶ A njihni vende të tjera të shenjta nga fe të ndryshme? Cilat?
- ▶ Si do të ndiheshit nëse do të kishit mundësinë të vizitonit këtë vend?

Për nxitje

Çfarë di unë tashmë rreth feve?

Çfarë do të mësoj?

Cilat janë karakteristikat kryesore të Judaizmit.

Mendoni dhe diskutoni

Aleksi dhe Davidi ishin shokë klase dhe miq më të mirë. Një ditë Davidi e ftoi Aleksin të shkonte me të dhe familjen e tij në sinagogë të shtunën.

Kur mbërritën, vunë re se njerëzit mbanin **kipa** (kapele të vogla) dhe lexonin nga librat e shenjta. Pas lutjes, e gjithë familja e Davidit u ul për darkë dhe diskutoi për vlerat e rëndësishme të jetës.

Disa javë më vonë Aleksin e ftoi Davidin në festën e tij familjare. Këtë herë Davidi ishte ai që mësoi rreth zakoneve të reja. Në fund të dy e kuptuan se, pavarësisht dallimeve të tyre, respekti dhe miqësia janë më të rëndësishmet.

- A njihni ndonjë që ka një traditë fetare të ndryshme nga e juaja?
- Si mund të tregoni respekt për besimet dhe traditat e të tjerëve?
- Pse është e rëndësishme të mësojmë rreth feve dhe kulturave të ndryshme?

Judaizmi

Judaizmi është feja më e vjetër monoteiste në botë. Është feja e parë që beson vetëm në një Zot (Jahve). Në thelb të Judaizmit është besimi se ekziston vetëm një Zot që është krijuesi dhe sundimtari i të gjithë botës. Ai sheh gjithçka dhe di gjithçka. Krishterimi dhe Islami u ngritën më vonë mbi themelet e tij. Judaizmi është feja e popullit hebre.

Historia e kësaj feje është rreth 4 000 vjeçare, në një kohë kur hebrenjtë ishin një popull nomad i njohur si Hebrenj dhe jetonin në Lindjen e Mesme. Kjo fe ka rreth 15 milionë ndjekës në të gjithë botën. Mësimet e judaizmit janë të përcaktuara në librin e shenjtë **Tanakh** – „Bibla Hebraike“ ose, për të krishterët, e njohur si „Dhiata e Vjetër“.

Kush është themeluesi i judaizmit?

Besohet se Abrahami ishte hebreu i parë dhe themeluesi i judaizmit. Historia e judaizmit fillon me Abrahamin dhe Moisiun, të cilët e nxorën popullin e tij nga skllavëria egjiptiane përtej Detit të Kuq përsëri në tokën e premtuar, Kanaan (Izraeli i sotëm). Besohet se Zoti ia zbuloi Dhjetë Urdhërimet Moisiut në malin Sinai.

Abrahami, udhëheqësi i parë i hebrenjve, rreth vitit 2 000 p.e.s.

Moisiu udhëheq popullin izraelit përtej detit

Libri i Shenjtë i hebrenjve

Libri i Shenjtë i hebrenjve quhet **Tanakh**. Ai regjistron historinë e popullit hebre. Pjesa e tij më e rëndësishme është Tora, pesë librat e parë të Biblës. Ai përmban ligjet, duke përfshirë Dhjetë Urdhërimet, të cilat Zoti-Jahve ia dha Moisiut.

Ato përshkruajnë ligje dhe udhëzime (duke përfshirë Dhjetë Urdhërimet) sipas të cilave duhet të veprojnë hebrenjtë. Për ta, ato janë ligjet e Zotit, ashtu siç janë për të krishterët.

Një libër tjetër i rëndësishëm për besimtarët në judaizëm është **Talmudi**. Ai regjistron mendimet dhe komentet e rabinëve mbi përmbajtjen dhe respektimin e ligjit. Ai përmban mësimet dhe rregulla të mençura se si të jetohet në përputhje me vlerat dhe etikën e mirë.

Një rrotull i Torës që lexohet nga e djathta në të majtë dhe treguesi – jad

Ylli i Davidit

Simbolet dhe lutja në Judaizëm

Ylli i Davidit është simbol i rëndësishëm hebre. Ai daton që nga Mesjeta, por sot shfaqet në flamurin kombëtar të Shtetit të Izraelit. Një tjetër simbol i Judaizmit është menora, e cila është shandan me shtatë degë. Vendi ku hebrenjtë shkojnë për t'u lutur quhet sinagogë. Sinagogat nuk janë vetëm vende për lutje, por edhe për të mësuar, festuar dhe shoqëruar.

Rabin – mësues fetar hebre dhe interpretues i Torës

Hulumtoni se ku ndodhej „Bet Jakov“, sinagoga e vjetër në Shkup.

Festat hebraike

Disa nga festat fetare janë:

- **Jom Kipur** (Dita e Shlyerjes) është festë pendimi dhe faljeje dhe është festa më e rëndësishme e besimit hebraik. Kjo ditë është gjithashtu një ditë zie për shkatërrimin e Tempullit në Jerusalem në vitin 70 pas erës së re.
- **Pas-ha** (Pas-ha Hebraike) është festë për nder të largimit të izraelitëve nga skllavëria egjiptiane.

Festa Rosh Hashana feston Vitin e Ri Hebraik.

- **Shavut** ose **Pentekost** festohet 50 ditë pas Pashës dhe është kujtesë për besëlidhjen e bërë në Sinai dhe marrjen e Torës.
- **Hanuka** – një festë që zgjat tetë ditë dhe çdo ditë ndizet një qiri nga menorat. Kjo festë u kujton hebrenjve fitoren për pavarësinë e Judesë.

Aktivitete

Hulumtimi i simboleve të Judaizmit (punë në grup)

Punoni në grupe të vogla. Gjeni një fotografi të një simboli të Judaizmit. Pastaj, hulumtoni se ç'është ai simbol. Mendoni se sa i rëndësishëm është në Judaizëm dhe çfarë përfaqëson për njerëzit që besojnë në këtë fe. Gjatë hulumtimit përgjigjuni pyetjeve të mëposhtme:

1. Çfarë simboli keni në fotografi?
2. Ç'është ai simbol?
3. A ka ndonjë rëndësi historike ose kulturore?

Pasi të keni mbaruar hulumtimin zgjidhni një person nga grupi për të treguar simbolin e Judaizmit dhe për të shpjeguar rëndësinë e tij në këtë fe.

Zbulova!

Judaizmi është feja më e vjetër monoteiste që predikon besimin në një Zot, Jahve, ndërsa ka një libër të shenjtë, Tanakh. Figura të rëndësishme në historinë e fesë janë Abrahami dhe Moisiu, ndërsa ndër festat më domethënëse janë Jom Kipur, Rosh Hashana dhe Pas-ha. Simbolet e Judaizmit janë Ylli i Davidit dhe menorat, ndërsa feja praktikohet në sinagoga dhe ka tradita dhe zakone të ndryshme.

Kontroll i diturisë

1. Kush është themeluesi i Judaizmit?
2. Shpjegoni rolin e rabinëve në komunitetin hebraik.
3. Shkruani një përshkrim të shkurtër të një feste në Judaizëm dhe krahasojeni atë me një festë nga një fe tjetër.
4. Analizoni rëndësinë e Dhjetë Urdhërimeve në traditën hebraike dhe ndikimin e tyre në fetë e tjera.
5. Imagjinoni sikur jeni gazetar. Shkruani një artikull të shkurtër rreth kuptimit të festave fetare në kultura të ndryshme.
6. Shkruani një letër për një mik imagjinar të besimit hebraik, duke i bërë pyetje rreth traditës së tij fetare.

KRISHTERIMI

- ▶ A e njihni personazhin në figurë dhe ku e kenë parë më parë?
- ▶ Me çfarë e shoqëroni këtë personazh?
- ▶ Cilat janë festat kryesore në Krishterim?

Për nxitje

Çfarë lloj feje është Krishterimi?
Në çfarë besojnë të krishterët?

Çfarë do të mësoj?

Ç'është Krishterimi dhe në çfarë besojnë të krishterët.

Mendoni dhe diskutoni

Çfarë predikoi Jezusi?

Cili është ndikimi i mësimave të tij në jetën e përditshme të njerëzve?

Krishterimi është feja më e përhapur në botë dhe ka një karakter monoteist. Ai bazohet në mësimet e **Jezu Krishtit**, i cili jetoi rreth 2 000 vjet më parë. Sipas besimit të krishterë, Jezu Krishti është **Biri i Perëndisë**, i dërguar në Tokë për të çliruar njerëzit nga mëkatet e tyre. Ai u dënua me vdekje, u kryqëzua, por, sipas doktrinës së krishterë, u ringjall nga të vdekurit. Krishterimi kërkon që besimtarët të pendohen për mëkatet e tyre, të falin dhe të tregojnë dashuri dhe mëshirë.

Kush është themeluesi i Krishterimit?

Themeluesi i Krishterimit është Jezu Krishti, i cili lindi në Betlehem (një qytet në Izraelin e sotëm). Gjatë jetës së tij, për shkak të fjalëve dhe veprave të tij, ai u dënua me vdekje nga kundërshtarët e tij dhe u kryqëzua në kryq, ku vdiq. Besimi i krishterë mëson se ai më vonë u ringjall nga të vdekurit, duke mposhtur kështu vdekjen. Sipas Dhiatës së Re, e cila është pjesë e librit të shenjtë Bibël, ekziston jetë pas vdekjes për të gjithë të krishterët. Ky është themeli i Krishterimit.

Të krishterët besojnë se Jezusi ishte Krishti ose „shpëtimtari“ që erdhi për të shpëtuar racën njerëzore, për ta çliruar atë nga të gjitha vuajtjet dhe për të vendosur një jetë të drejtë. Edhe pse ai jetoi në Tokë si njeri, të krishterët besojnë se ai ishte biri i Zotit dhe e quanin atë Perëndi-njeri.

Të krishterët besojnë në një Zot të cilin e konsiderojnë të pafund dhe të përjetshëm. Ata besojnë se Zoti është një, por shfaqet në tre persona të Zotit: si Zoti Atë, Zoti Bir dhe Zoti Frymë e Shenjtë. Kjo quhet **Triniteti i Shenjtë**.

Triniteti i Shenjtë bazohet në faktin se Perëndia Atë dërgon të birin në tokë, ku e merr formën njerëzore. Si bir i Perëndisë, Jezusi erdhi në tokë për të na mësuar rreth dashurisë, drejtësisë dhe faljes. Jezusi ishte gjithashtu Perëndi, i dërguar në tokë për të shpëtuar njerëzimin. Në Krishterim Perëndia është e plotfuqishme dhe sundon mbi gjithçka: si qiellin ashtu edhe tokën.

Kisha e krishterë ishte e vetme deri në vitin 1054, kur u nda në Lindore dhe Perëndimore, domethënë Ortodokse dhe Katolike, ndërsa në shekullin XVI Kisha Protestante u nda nga Kisha Katolike nën udhëheqjen e Martin Luterit. Brenda bashkësisë fetare ortodokse janë shfaqur disa bashkësi më të vogla, të cilat janë të lidhura me popuj individualë (ruse, maqedonase, greke, serbe, etj.).

Libri i Shenjtë i të Krishterëve

Libri i Shenjtë në Krishterim quhet **Bibla**. Bibla është përmbledhje shkrimesh, vetë fjala „biblio“ do të thotë libra.

Ai përbëhet nga dy pjesë: **Dhiata e Vjetër** – e cila tregon historitë e krijimit të tokës dhe historisë hebraike, ndërsa Dhiata e Re – e cila është historia e jetës së Jezusit dhe mësimëve të tij. Dhiata e Re u shkrua nga nxënësit e Jezusit – apostujt, nga të cilët më të rëndësishmit janë katër librat e quajtur Ungjijtë.

Tema kryesore e Dhiatës së Re është Jezu Krishti (Mesia i premtuar i Dhiatës së Vjetër) dhe themelimi i kishës. Dhiata e Re fillon me katër Ungjijtë: sipas Mateut, sipas Markut, sipas Lukës dhe sipas Gjonit. Ata flasin për lindjen, jetën, vdekjen, ringjalljen dhe ngjitjen në qiell të Jezu Krishtit. Edhe pse Ungjijtë merren me të njëjtat ngjarje, ata paraqesin ngjarjen më të madhe dhe më të rëndësishme në histori nga këndvështrime të ndryshme – ardhjen e Perëndisë-njeriut.

Dhiata e Re përmban 27 libra dhe është shkruar në greqishten e lashtë.

Bibla në
maqedonisht

Libri i Shenjtë i të
Krishterëve

Simbolet dhe Lutja në Krishterim

Kryqi u kujton të krishterëve se Jezusi vdiq për ta mbi të në mënyrë që të shpëtoheshin. Është simboli kryesor i krishterë.

Simbole të tjera të krishtera janë: varka e peshkimit, pëllumbi dhe peshku.

Pablo Picasso „Fëmija me një pëllumb“. Pëllumbi është simbol i Shpirtit të Shenjtë dhe paqes.

Vendi i lutjes për të krishterët quhet **kishë**. Shpesh kishat ndërtohen në formën e një kryqi, me altarin e kthyer nga lindja. Krishterimi përfshin adhurimin e Zotit përmes **muzikës, të folurit, leximit të shkrimeve të shenjta, lutjeve të ndryshme, predikimeve** dhe ritualeve të tjera të shenjta.

Kisha „Shën Jovan Kaneo“ – Ohër

Festat krishtere

Festat më të mëdha fetare në Krishterim janë:

- **Krishtlindjet**, festë për nder të lindjes së Jezu Krishtit.
- **Pashkët** janë festa më e rëndësishme krishtere. Në këtë ditë të krishterët festojnë ringjalljen e Jezusit nga të vdekurit dhe shpresën për jetën e përjetshme.
- **Pentekosti** ose **Festa e Shpirtit të Shenjtë**. Në ditën e 50-të pas Pashkëve, të krishterët festojnë ardhjen e Shpirtit të Shenjtë.

- **E Diela e Faljes** ose **Kreshma e Madhe** – një ditë në Krishterim e faljes së ndërsjellë midis besimtarëve para fillimit të agjërit të Pashkëve.
- **Ngritja në qiell e Virgjëreshës së Bekuar Shën Mëri ose Virgjëreshës së Madhe Shën Mëri** – një festë e rëndësishme e krishterë. Të krishterët besojnë se, ashtu si Jezusi, Virgjëresha Shën Mëri u ringjall pas vdekjes dhe shkoi në parajsë, si me shpirtin ashtu edhe me trupin e saj. Prandaj emri ngjitje, që do të thotë ngritje në qiell.

Zbulova!

Besimi i krishterë kërkon që besimtarët të pendohen për mëkatet e tyre dhe të falin njerëzit e tjerë. Ky besim ka elemente të forta etike që i tregojnë individit se si t'i trajtojë njerëzit e tjerë. Zoti kërkon që njerëzit të jenë të drejtë, të mëshirshëm dhe të përkushtuar ndaj paqes. Besimi i krishterë predikon dashurinë për njerëzit dhe për gjithçka njerëzore.

Aktivitete

Ndahuni në pesë grupe. Bëni kërkime dhe përgatitni një prezantim rreth Krishterimit. Çdo prezantim paraqet, përmes tekstit dhe fotografive, përgjigjet e njërës prej pyetjeve të mëposhtme:

1. Si quhen ata që besojnë në Jezu Krishtin?
2. Cilat janë simbolet e Krishterimit?
3. Ç'është Bibla dhe nga çfarë është bërë?
4. Cili është mësimi qendror i Krishterimit?
5. Cilat janë festat më të rëndësishme në Krishterim dhe cilat ngjarje i shënojnë ato?

Për çdo prezantim krijoni një faqe titulli dhe ilustrime të përshtatshme. Pastaj, bazuar në të gjitha prezantimet, mund të bëni një kuiz.

Vlerësimi i njohurisë

1. Kush është themeluesi i Krishterimit?
 2. Çfarë besojnë të krishterët?
 3. Shpjegoni vlerat universale njerëzore të mësimave të Krishtit.
 4. Shpjegoni se Jezusi a jetoi në përputhje me atë që predikoi.
 5. Mendoni se si Jezusi ishte i ndryshëm nga figurat e tjera historike.
- Sipas Krishterimit, shpjegoni se si duhet të sillen besimtarët për t'u shpëtuar.

ISLAMI

- ▶ Shikoni këtë fotografi. Çfarë vëreni? A duket e njohur?
- ▶ Çfarë ndërtesash dini ku njerëzit mbledhen për t'u lutur?

Për nxitje

Çfarë di dhe çfarë dua të di për Islamin?

Çfarë do të mësoj?

Cilat janë karakteristikat kryesore të Islamit.

Mendoni dhe diskutoni

Jana dhe Teuta janë 12 vjeçe dhe mësojnë në të njëjtën shkollë fillore në Shkup. Ato u takuan në një seminar të përbashkët arti të mbajtur në shkollën e tyre.

"Në fillim nuk isha e sigurt se a do të takoja miq të rinj, por tani jam shumë e lumtur që mora pjesë në seminar. Kështu e takova Teutën dhe që atëherë jemi shoqe të mira. Mësuam shumë për njëra-tjetrën – për festat tona, zakonet dhe ngjashmëritë midis nesh", thotë Jana.

- A organizon shkolla juaj aktivitete të tilla?
- Cilat janë përfitimet më të rëndësishme të aktiviteteve të tilla të përbashkëta?

ISLAMI

Islami është feja e dytë më e madhe në botë me miliona ndjekës në mbi 120 vende. Fjala Islam është me origjinë arabe dhe do të thotë nënshtrim ndaj vullnetit të Zotit. Islami u shfaq në fillim të shekullit VII në Gadishullin Arabik dhe u themelua nga profeti **Muhamed** midis viteve 610 dhe 632. Ndjekësit e Islamit quhen myslimanë.

Themeluesi i Islamit, Muhamedi, konsiderohet profeti më i madh dhe i fundit. Ata besojnë se ekziston vetëm një Zot, i quajtur Allah. Islami është feja kryesore e Lindjes së Mesme, Azisë dhe Afrikës së Veriut. Islami është fe monoteiste e dallueshme. Libri i shenjtë i Islamit është Kurani, i cili përmban fjalët e shpallura nga Muhamedi. Myslimanët evlerësojnë shumë jetën morale. Themeli i Islamit janë pesë shtyllat e besimit, ndër të cilat është bamirësia (zekati) – një detyrim për myslimanët për të ndihmuar të varfrit.

Xhamia e Larre në Tetovë

Myslimanët si luten

Libri i Shenjtë i Islamit

Libri i shenjtë mysliman është **Kurani**. Besohet se përmban fjalët e sakta të Allahut, siç iu shpallën Muhamedit. Muhamedi ua recitoi çdo varg gojarisht ithtarëve të tij, të cilët më pas i shkruanin ato në çfarëdo që gjenin – në gurë ose në lëvore pemësh.

Pas vdekjes së Muhamedit ato u mbledhën në një libër të vetëm. Besimet dhe zakonet myslimane gjenden në këtë libër. Myslimanët e trajtojnë Kuranin me shumë respekt sepse besojnë se u jep këshilla të hollësishme mbi llojin e jetës që Allahu dëshiron që ata të bëjnë. Ai përmban 114 pjesë (suret) të Kuranit dhe para se ta prekin, paraprihet nga rituali i larjes së duarve.

Kurani –
Libri i Shenjtë i
myslimanëve

SIMBOLET DHE LUTJA NË ISLAMI

Gjysmëhëna me yll është simbol i Islamit. Shtëpia e lutjes myslimane quhet **xhami**. Shumë shpesh, xhamitë kanë një çati me kupolë. Nuk ka piktura ose skulptura në të. Ato janë të zbukuruara me fjalë nga Kurani në arabisht. Myslimanët mund të luten kudo, me kusht që të gjejnë një vend të pastër dhe një mbulesë për lutje.

Simboli

Gjysmëhëna me një yll është simbol i Islamit.

Xhamia e Kaltër në Stamboll

Përveçse është vend lutjeje, xhamia shërben edhe si një qendër bashkësie, ndërsa aty ka një klasë ku fëmijët mësojnë të lexojnë dhe recitojnë Kuratin. Kur myslimanët shkojnë në xhami, ata i heqin këpucët si shenjë se janë të pastër për lutje. Lutja solemne kryhet të premteve në xhami nën udhëheqjen e një imami

Festat myslimane

Disa nga festat fetare janë:

- **Ramazani (Ramadan-Bajram)** – Një kohë kur myslimanët agjërojnë gjatë ditës. Myslimanët besojnë se portat e qiellit janë të hapura dhe portat e ferrit janë të mbyllura gjatë muajit të Ramazanit. Gjatë kësaj feste lexohen vargje nga Kurani.
- **Fitër Bajrami** – Shënon fundin e agjërit të Ramazanit. Në këtë ditë besimtarët shkojnë në xhami dhe një vakt festiv përgatitet në shtëpitë e tyre.
- **Hixhra** – Një ngjarje në vitin 622 kur fillon kalendari mysliman. Myslimanët festojnë vitin e ri Hixhra çdo vit.
- **Kurban Bajrami** – Një festë që festohet gjatë Haxhit, pelegrinazhit në Mekë.

Aktivitete

Cilat nga pesë shtyllat e Islamit janë të pranueshme edhe për të krishterët?

Punoni në grupe dhe hulumtoni pesë shtyllat e Islamit. Pastaj përgjigjuni pyetjeve të mëposhtme:

- Cilat nga këto pesë shtylla mendoni se mund të pranohen nga të krishterët?
- Çfarë ngjashmëri dhe ndryshimesh mund të shihni midis Krishterimit dhe Islamit në lidhje me këto shtylla?
- Si mund të krahasohen disa nga këto shtylla me praktikën dhe vlerat krishtere?

Pastaj paraqisni analizën tuaj dhe diskutoni se si të kuptuarit e praktikave të ndryshme fetare mund të na ndihmojë të jemi më të hapur dhe respektues ndaj njerëzve me besime të ndryshme.

Zbulova!

Islami është feja e dytë më e madhe në botë, e themeluar nga profeti Muhamed në shekullin VII, dhe ka predikuar fenë në një Zot, Allah. Myslimanët ndjekin Kuranin, i cili përmban fjalët e shpallura nga Muhamed, ndërsa udhëhiqen nga pesë shtyllat e besimit: besimi në Zot, lutja, bamirësia, pelegrinazhi (haxhi) dhe agjërimi. Lutja kryhet pesë herë në ditë dhe zakonisht kryhet në xhami, e cila nuk ka ikona, ndërsa myslimanët luten të kthyer me fytyrë nga Meka.

Vlerësimi i njohurisë

1. Kush është themeluesi i Islamit?
2. Si ndikojnë vlerat islame të ndihmës ndaj të tjerëve në marrëdhëniet midis njerëzve?
3. Krahasoni agjërimin islam me agjërimin e krishterë.
4. Cilat janë ngjashmëritë dhe dallimet midis lutjeve në islam dhe në fetë të tjera?
5. A mendoni se agjërimi si praktikë fetare ka ndikim pozitiv te besimtarët? Shpjegoni pse.
6. Shkruani një dialog midis dy miqve nga fe të ndryshme që i diskutojnë zakonet e tyre fetare.

HINDUIZMI

- ▶ A njihni ndonjë besim nga Lindja e Largët?
- ▶ Cilat janë emrat e feve që ju asociojnë me besimet lindore?

Për nxitje

Shri Maha Mariamman,
Tajlandë

Si quhet sistemi i besimit që është karakteristik për Indinë?

Çfarë do të mësoj?

Ç'është Hinduizmi dhe në çfarë besojnë Hindutët?

Mendoni dhe diskutoni

A është Hinduizmi vetëm sistem besimi apo është edhe mënyrë jetese?

Çfarë na përshkruan teksti më poshtë?

Hinduizmi është kulturë fetare, një kërkim shpirtëror dhe intelektual për të gjetur paqe dhe harmoni shpirtërore dhe shoqërore. Baza e Hinduizmit janë mësimet etike si mirësia, e vërteta, mikpritja, respekti për familjen, pleqtë dhe prindërit.

Fjala „Hindu“ vjen nga gjuha persiane dhe do të thotë banor i Indisë. Gjurmët më të hershme të Hinduizmit shfaqen në Qytetërimin e Luginës së Indusit, i cili lulëzoi midis viteve 2 500 dhe 1 500 p.e.s. përgjatë brigjeve të lumit Indus në atë që është tani Pakistani.

Figurë e disa perëndive
(Brama, Vishnu, Shiva)

Termi „Hinduizëm“ i referohet fesë shumicë të Nënkontinentit Indian. Është fe me një histori që shtrihet mbi pesë mijë vjet. Hinduizmi nuk ka një themelues të vetëm, por është zhvilluar gradualisht me kalimin e kohës nën ndikimin e shumë njerëzve. Sot, përveç Indisë, Hinduizmi është i përhapur edhe në vendet e tjera fqinje.

Në Hinduizëm ekzistojnë besime të ndryshme rreth perëndive – disa njerëz adhurojnë vetëm një perëndi, të tjerë më shumë, ndërsa disa nuk besojnë në asnjë. Shumë hindu besojnë në një Zot universal, **Brahma**, i cili mund të adhurohet në forma të ndryshme. Për shembull, Zoti mund të përshkruhet si një fëmijë, një mik, një mbret, një nënë, ose në forma mashkullore dhe femërore, ndërsa ndonjëherë në forma jo-njerëzore. Ai mund të përfaqësohet nëpërmjet imazheve (ikona) ose statujave.

Në Hinduizëm shumë njerëz besojnë në shumë perëndi, por në të njëjtën kohë i konsiderojnë të gjithë këto perëndi si, në fakt, pjesë të një Zoti të vetëm. Disa nga perënditë më të famshme Hindu janë:

- **Brahma** – perëndia që krijoi botën;
- **Vishnu** – perëndia që ruan botën;
- **Shiva** – perëndia e shkatërrimit dhe transformimit.

Sipas kësaj feje, pas vdekjes shpirti lëviz – **rimishëron** – në një trup të ri njerëzor ose shtazor. Jeta që dikush do të marrë në lindjen e ardhshme varet nga veprat që ka bërë në të kaluarën, e cila quhet **karma**. Qëllimi kryesor i Hinduve është të shpëtojnë veten, d.m.th. të çlirohen nga ky cikël rilindjeje dhe vdekjeje. Qëllimi është çlirimi përfundimtar dhe bashkimi me Zotin, i cili mund të arrihet në katër mënyra: **nëpërmjet njohurisë, nëpërmjet dashurisë, nëpërmjet punës, nëpërmjet ushtrimeve shpirtërore (joga).**

Shkrimet e shenjta

Shkrimet e shenjta më të vjetra në Hinduizëm quhen Veda. Ato përmbajnë informacione rreth historisë së lashtë, perëndive, riteve fetare, priftërinjve (brahminëve) dhe të kaluarës së Indisë. Ato janë shkruar në gjuhën sanskritisht (fjala do të thotë „e rafinuar“), e cila flitet sot nga njerëz të ditur. Disa nga epikat më të famshme hindu janë **Ramajana** dhe **Mahabharata**, në të cilat temat qendrore janë shpëtimi i botës dhe lufta e vazhdueshme midis së mirës dhe së keqes.

Sipas besimeve hindu, e shenjta është e kudondodhur dhe gjendet jo vetëm në tempuj dhe statuja të shenjtëruara, por edhe në natyrë, në gu, në dru, male dhe në lumenj. Lumi indian Gang konsiderohet i shenjtë dhe simbolizon pafundësinë.

Tempulli Akshardham në Nju Delhi është kompleks i madh i dedikuar kulturës dhe spiritualitetit hindu.

Simboli

Aum (ॐ) ose Om, simboli më i famshëm i Hinduizmit.

Besimtarët lahen në lumin Gang, duke besuar se uji do t'i lajë mëkatet e tyre.

Festat

Viti kalendarik hindu shënohet nga një sërë festash fetare. Festat përfshijnë mbajtjen e një statuje të hyjnisë nëpër qytet ose fshat, duke u ofruar besimtarëve mundësinë ta shohin atë në të gjithë bukurinë dhe lavdinë e saj.

Aktivitete

1) Lexoni dhe përgjigjuni pyetjeve.

Ndahuni në pesë grupe. Lëreni secilin grup të përgatisë një prezantim mbi Hinduizmin. Në çdo prezantim jepni përgjigje për njërin nga pyetjet e mëposhtme, duke përdorur tekst dhe figura:

1. Ç'dimë për ithtarët e Hinduizmit?
2. Si quhen objektet fetare karakteristike të Hinduizmit, si duken ato dhe çfarë ndodh në to?
3. Cilat janë librat e shenjtë në Hinduizëm?
4. Çfarë përfaqëson Brahma/Shiva/Vishnu në Hinduizëm?
5. Sipas besimit, çfarë u ndodh njerëzve pas vdekjes në Hinduizëm?

Për çdo prezantim, krijoni një faqe ballore dhe ilustrime të përshtatshme. Pastaj, bazuar në të gjitha prezantimet, mund të bëni një kuiz.

Zbulova!

Hinduizmi – fe indiane, një nga tri fetë më të mëdha në botë, me 1.2 miliardë ithtarë, ose 16% të popullsisë së botës, ithtarët e së cilës quhen hindu. Hinduizmi nuk është vetëm fe, por edhe kulturë dhe mënyrë jetese. Shumica e hinduve modernë ndjekin besimin se ekziston vetëm një Zot – Brahma, i cili mund të shfaqet në forma të ndryshme.

Vlerësimi i njohurisë

1. Ku filloi Hinduizmi dhe ku është më i përhapur?
2. Cilat janë emrat e besimtarëve Hindu?
3. Në cilin Zot dhe perëndi besojnë Hindut?
4. Cili është besimi në rimishërim?
5. Cili është qëllimi i transmigrimit të shpirtit?
6. Shpjegoni pse Hinduizmi është më shumë se një fe?

BUDIZMI

- ▶ A keni dëgjuar ose ndoshta e dini se kush ishte Buda?
- ▶ A mendoni se ekziston besimi në Budën si një udhëheqës shpirtëror?

Për nxitje

Buda

Cila fe është dominuese në Kinë?

Çfarë do të mësoj?

Ç'është Budizmi dhe në çfarë besojnë ata?

Mendoni dhe diskutoni

A është Budizmi vetëm një sistem besimesh apo është edhe një mënyrë jetese?

Çfarë na përshkruan teksti më poshtë?

Çfarë mendoni për kuptimin e Budës se asgjë nuk është e përhershme? Shpjegoni qëndrimin tuaj.

Budizmi është një nga fetë e mëdha të botës, e cila doli nga mësimet e Budës. Buda, ose Sidatra Gautama, lindi rreth vitit 560 p.e.s. në një familje të pasur. Me kalimin e kohës ai u largua nga shtëpia dhe filloi të udhëtonte, duke kuptuar se bota është vazhdimisht në ndryshim dhe se njerëzit vuajnë, sepse dëshirat e tyre shpesh mbeten të paplotësuara. Ata kanë vështirësi të pranojnë se asgjë nuk është e përhershme dhe se edhe kënaqësitë dhe lumturia më e madhe janë të përkohshme.

Buda Daibutsu, Kamakura, Japoni.

Kjo statujë bronzi e Amitabha Budës është 11.40 m e lartë dhe peshon 93 ton.

Budizmi

Sipas mësimave budiste, një person mund të çlirohet nga vuajtja nëse braktis lidhjen me gjërat kalimtare, siç janë dëshirat, njerëzit dhe pasuritë materiale. Kjo arrihet përmes reflektimit të thellë mbi natyrën e botës, meditimit – një teknikë që ndihmon për të qetësuar mendjen dhe për të reflektuar mbi kuptimin e jetës dhe ekzistencës.

Ashtu si në Hinduizëm, Budizmi mëson se shpirti rimishëron pas vdekjes, domethënë se mund të lindë në një trup të ri. Nëse bëjmë vepra të mira në këtë jetë, jeta tjetër do të jetë më e mirë. Kjo lidhet me karmën – parimin sipas të cilit veprimet tona ndikojnë në jetët e ardhshme.

Qëllimi përfundimtar në Budizëm është arritja e **nirvanës** – një gjendje paqeje të plotë dhe çlirimi nga cikli i rilindjes së vazhdueshme.

Shkrimet e shenjtë

Një nga tekstet më të rëndësishme të shenjtë në Budizëm është **Tipitaka** (Tri shportat), e cila mbledh mësimet e Budës, të shkruara pas vdekjes së tij.

Tipitaka (Tri shportat)

Simbolet

Rrota e darmës

Lulja e lotusit

Simbolet dhe objektet fetare

Rrota e darmës është një nga simbolet më të njohura të Budizmit. Një tjetër simbol i njohur është **Lulja e lotusit**, e cila simbolizon mundësinë e iluminizmit për secilin individ.

Tempujt budistë shpesh shërbejnë si manastire për murgjit, por shumica e besimtarëve kryejnë ritet e tyre fetare në shtëpitë e tyre.

Borobudur në Javën Qendrore, tempulli më i madh budist në botë.

Festat

Budistët festojnë shumë festa, shumica e të cilave përkujtojnë ngjarje të rëndësishme në jetën e Budës. Datat e festave bazohen në kalendarin hënor dhe shpesh ndryshojnë sipas vendit dhe traditës.

Vesak – Dita e hënës së plotë në maj konsiderohet festa më e madhe budiste. Kjo ditë feston lindjen, ndriçimin dhe vdekjen e Budës, ose nirvanën. Tradicionalisht, në këtë ditë, para agimit, budistët mblidhen në tempuj, ngrenë solemnisht flamurin dhe këndojnë për nder të Budës, mësimeve dhe nxënësit të tij. Pastaj ofrohen qirinj, lule dhe shkopinj temjani, këndohen mantra, besimtarët meditojnë dhe dhuratat lihen në tempuj për të varfrit.

Aktivitete

Ndahuni në pesë grupe. Lëreni secilin grup të përgatisë një prezantim rreth Budizmit. Në secilin prezantim, jepni përgjigje për njërin nga pyetjet e mëposhtme, duke përdorur tekst dhe fotografi:

1. Cili është stili i jetës së budistëve?
2. Cilat janë festat më të mëdha në Budizëm dhe cila është rëndësia e tyre?
3. Ç'do të thotë meditimi për budistët?
4. Ç'është mandala dhe çfarë përfaqëson ajo?
5. Ç'është nirvana në Budizëm?

Për secilin prezantim krijoni një faqe balline dhe ilustrime të përshtatshme. Pastaj, duke u bazuar në të gjitha prezantimet, mund të bëni një kuiz.

Zbulova!

Budistët besojnë se jeta njerëzore është cikël vuajtjesh dhe rilindjeje, por duke arritur një gjendje iluminizmi (nirvana), është e mundur të shpëtosh nga ky cikël përgjithmonë. Sidatra Gautama, Buda, ishte personi i parë që arriti këtë gjendje iluminizmi. Budizmi nuk është fe e unifikuar – ekzistojnë forma të ndryshme si Budizmi Kinez, Japonez, Tibetan dhe Indian.

Vlerësimi i njohurisë

1. Nga e ka origjinën Budizmi?
2. Kush ishte Buda?
3. Ç'është karma?
4. Sipas Budizmit, a mund të çlirohet një person nga vuajtja dhe si?
5. Cili është qëllimi përfundimtar i Budizmit?

NDIKIMI I FESË NË NDËRTIMIN E NDJENJËS SË KOMUNITETIT

- ▶ A mund të ndani një shembull nga një fe ku festat kanë kuptim të veçantë për komunitetin?
- ▶ Shpjegoni pse këto festa janë të rëndësishme për njerëzit që i festojnë ato.

За поттик

Në çfarë mënyrash njerëzit në një fe ndihmojnë njëri-tjetrit?

Çfarë do të mësoj?

Si ndikon feja në formimin e një ndjenje komuniteti në kultura të ndryshme?

Mendoni dhe diskutoni

- A ka tradita fetare në familjen tuaj që ju janë trashëguar nga gjyshërit ose prindërit tuaj? A mund të ndani një shembull?
- Ç'mendon për rolin e festave në bashkimin e familjeve? Çfarë bëni së bashku gjatë festave?

Feja ka një ndikim të madh në formimin e një ndjenje komuniteti dhe në kulturën, zakonet dhe traditat e njerëzve. Në shumë raste feja i bashkon njerëzit, u jep atyre një ndjenjë përkatësie dhe i ndihmon ata të krijojnë lidhje të forta me të tjerët që ndajnë të njëjtat besime. Feja ndikon në mënyrën se si njerëzit vishen, hanë, festojnë ngjarje të rëndësishme në jetën e tyre dhe sillen në komunitetet e tyre.

Ndjenja e komunitetit

Feja shpesh ndihmon në krijimin e komuniteteve të forta. Për shembull, në Krishterim njerëzit që besojnë në të njëjtën fe shpesh mbledhen për lutje në një kishë. Atje ata luten dhe ndajnë përvojat e tyre me të tjerët. Kjo nuk është vetëm një përvojë shpirtërore, por edhe një përvojë sociale, pasi njerëzit njihen me njëri-tjetrin dhe mësojnë si ta mbështesin njëri-tjetrin. Ngjashëm është edhe në Islam, ku njerëzit mbledhen në xhami për t'u lutur dhe festojnë së bashku festa siç janë Ramazani dhe Kurban Bajrami. Këto ngjarje i afrojnë njerëzit dhe krijojnë lidhje të forta midis tyre.

Feja dhe kultura

Feja ka një ndikim të thellë në kulturën e popujve të ndryshëm. Për shembull, shumë festa dhe zakone janë të lidhura me besimet fetare. Në Krishterim **Krishtlindjet** dhe **Pashkët** janë festa të rëndësishme që përkujtojnë lindjen dhe ringjalljen e Jezu Krishtit. Gjatë këtyre festave njerëzit mbledhen me familjet dhe miqtë e tyre, ndërsa zakonet, siç janë lyerja e vezëve ose përgatitja e gatimeve tradicionale, janë shumë të rëndësishme.

Në Islam data të rëndësishme janë festa e **Ramazanit** dhe festimi i **Kurban Bajramit**. Gjatë Ramazanit myslimanët agjërojnë nga agimi deri në perëndim të diellit, por pasi mbaron agjërimi, ata mbledhen për një darkë të përbashkët. Kurban Bajrami është festë kur myslimanët sakrifikojnë një kafshë dhe ua shpërndajnë mishin të varfërve. Këto praktika krijojnë një ndjenjë solidariteti dhe afërsie midis besimtarëve.

Në Hinduizëm festa e **Divalit**, e cila shënon fitoren e dritës mbi errësirën, festohet me dekorime, drita dhe dhurata. **Holi**, festivali i ngjyrave, është kohë kur njerëzit ndajnë gëzim dhe dashuri me njëri-tjetrin.

Feja dhe traditat

Feja luan një rol të rëndësishëm në formimin e traditave. Në Judaizëm një traditë si **Shabati** është shumë domethënëse. Çdo të premte në mbrëmje familja mbledhet së bashku për të filluar fundjavën dhe për të festuar Shabatin. Kjo është koha kur familjet bashkohen dhe forcojnë lidhjet e tyre. Tradita të tjera të rëndësishme janë **Bar** dhe **Bat Micva**, të cilat shënojnë kalimin e të rinjve nga fëmijëria në moshën madhore.

Festimi i Krishtlindjeve

Tryeza festive për Bajramin e Madh

Festimi i Shabatit

Zbulova!

Feja krijon një ndjenjë komuniteti dhe ndikon fuqishëm në kulturën dhe traditat. Festat dhe ritualet fetare i bashkojnë njerëzit dhe ndihmojnë në ruajtjen e trashëgimisë kulturore. Respekti për traditat e ndryshme ndërton tolerancën dhe mirëkuptimin e ndërsjellë.

Thesari etik

Ideja e Zotit, si një vlerë kolektive,
shërben për të bashkuar grupin.

- Emil Durkheim

Aktivitetet

Të ndarë në grupe, hulumtoni se si fetë ndikojnë në kulturën, zakonet dhe traditat e njerëzve. Çdo grup zgjedh një copë letër në të cilën është shkruar një fe e veçantë dhe festa (zakonet, traditat) që lidhen me të dhe festimin e saj:

- 1) Krishterimi: Krishtlindjet (tradita e krishterë, festimi i lindjes së Jezusit, si ndikon në zakonet dhe traditat e Krishtlindjeve në të gjithë botën, duke përfshirë skenat e lindjes, këngët e Krishtlindjeve dhe dhënien e dhuratave);
- 2) Islami: Ramazani në të gjithë botën (si e respektojnë agjërimin myslimanët në të gjithë botën gjatë muajit të Ramazanit, si praktikojnë lutjet e përbashkëta, cilat janë zakonet, cilat janë vaktet e iftarit dhe lutjet e natës, dhe si kjo krijon një ndjenjë komuniteti);
- 3) Hinduizmi: Dijali – Festivali i Dritave (rëndësia kulturore e Dijali, festivali hindu i dritave, si festohet me llamba vaji, fishekzjarre dhe dhënie dhuratash, dhe si i bashkon komunitetet hindu);
- 4) Budizmi: Meditimi dhe praktika e vetëdijes (meditimi, pse është bërë një trend kulturor sot, si promovon paqen e brendshme dhe rritjen personale);
- 5) Judaizmi: Pas-ha (kuptimi, ushqimet tradicionale dhe ritualet e përfshira, kur festohet, si i forcon lidhjet e komunitetit hebraik dhe ruan traditat kulturore).

Pas prezantimit diskutoni këto pyetje:

- Si ndikojnë festat në kulturën dhe traditat e një feje?
- Pse është e rëndësishme të respektohen festat dhe zakonet e të tjerëve?

Vlerësimi i njohurisë

1. Cilat janë festat më të rëndësishme në Krishterim dhe me cilat ngjarje nga Bibla shoqërohen ato?
2. Pse festat, siç janë Krishtlindjet ose Ramazani, kanë rëndësi të madhe për komunitetet?
3. Si i bashkojnë praktikën e Ramazanit myslimanët dhe pse është kjo e rëndësishme për ta?
4. Si i festojnë fetë e ndryshme festat e tyre? Çfarë vini re që është e ngjashme ose e ndryshme?
5. Bëni një plan të shkurtër për të festuar një festë fetare në komunitetin tuaj. Cilat janë traditat dhe zakonet që janë të rëndësishme? Përfshini zakonet dhe traditat e asaj feje.

DIALOGU NDËRFETAR DHE E DREJTA PËR PREDIKIM TË FESË

- Kur takoni një person të një feje tjetër, si ndiheni gjatë bisedës?
- A ndiheni të befásuar, të turpshëm apo, ndoshta, të interesuar?

Për nxitje

Pse është e rëndësishme që njerëzit e feve të ndryshme të bashkëpunojnë?

Çfarë do të mësoj?

Ç'është liria fetare? Ç'është dialogu ndërfetar dhe si kontribuon dialogu ndërfetar në paqe.

Mendoni dhe diskutoni

Çfarë mendoni për këtë fragment nga Kushtetuta e vendit tonë:

„Liria e fesë do të thotë se të gjithë janë të lirë të praktikojnë fenë ose besimin e tyre, qoftë publikisht apo privatisht?”

Ç'do të thotë liria fetare?

Një nga të drejtat themelore të njeriut është aftësia për të pranuar një fe të caktuar ose për të mos besuar fare në të. Njerëzit që besojnë në perëndi ose hyjni quhen **teistë**. Njerëzit që nuk besojnë në ekzistencën e një perëndie ose hyjnine quhen **ateistë**.

Feja është zgjedhje personale e secilit person dhe është aspekt shumë i rëndësishëm i jetës së tyre. E drejta për liri fetare do të thotë se çdo person ka të drejtë të besojë ç'të dojë, të praktikojë fenë e tij ose të mos besojë fare, pa frikë nga diskriminimi, dhuna ose persekutimi. **Liria fetare** do të thotë se askush nuk mund të detyrohet të besojë diçka që nuk dëshiron. Liria e besimit do të thotë se të gjithë kanë të drejtë të zgjedhin se ç'do të besojnë.

Zbulova!

Liria fetare është pjesë e të drejtave të njeriut. Të drejtat e njeriut janë të drejta themelore që i garantohen çdo personi, pavarësisht nga origjina, feja, gjinia ose mosha e tyre. Këto të drejta përfshijnë të drejtën për jetë, të drejtën për arsim, të drejtën për shprehje dhe, sigurisht, të drejtën për liri fetare.

Rëndësia e dialogut ndërfetar në sigurimin e paqes dhe stabilitetit në shoqërinë moderne

Pse është i rëndësishëm dialogu ndërfetar?

Në botën e sotme feja luan një rol të rëndësishëm në jetën e shumë njerëzve. Ndonjëherë ndryshimet në besime mund të çojnë në konflikt. Por kur njerëzit e feve të ndryshme flasin dhe e kuptojnë njëri-tjetrin, ata mund të ndërtojnë paqe dhe respekt. **Dialogu ndërfetar** do të thotë biseda midis njerëzve që ndjekin fe të ndryshme. Qëllimi është të mësojmë nga njëri-tjetri, të kuptojmë ndryshimet dhe të gjejmë terren të përbashkët. Në këtë dialog është e rëndësishme të dëgjojmë të gjitha mendimet dhe të respektojmë diversitetin.

Darka e Iftarit, Ohër 2017. Kjo darkë është organizuar në frymën e bashkimit dhe solidaritetit.

Njerëzit që i njohin librat e shenjtë të fqinjëve të tyre, ata e respektojnë dhe e kuptojnë njëri-tjetrin dhe e ndihmojnë njëri-tjetrin në jetën e tyre shpirtërore.

Si kontribuon dialogu ndërfetar në paqe?

Dialogu ndërfetar do të thotë biseda dhe mirëkuptim midis njerëzve që ndjekin fe të ndryshme. Ky dialog mund të ndihmojë në zgjidhjen e konflikteve midis grupeve të ndryshme fetare. Kur njerëzit janë të hapur për të diskutuar ndryshimet e tyre, ata mund të gjejnë mënyra për të zgjidhur mosmarrëveshjet në mënyrë paqësore. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në vendet ku jetojnë njerëz të feve të ndryshme. Dialogu ndihmon në uljen e tensionit dhe i inkurajon njerëzit të lidhen dhe të jetojnë në paqe.

Si mund të ndihmojnë fetë me dialogun?

Vetë fetë mësojnë rëndësinë e paqes, dashurisë dhe respektit për të tjerët. Në Krishterim, për shembull, Jezu Krishti mëson se duhet t'i respektojmë fqinjët tanë, pavarësisht nga besimi i tyre. Në Islam profeti Muhamed flet për rëndësinë e paqes dhe tolerancës. Në Budizëm ekziston një parim i mosdhunës, i cili mëson se të gjitha qeniet e gjalla duhet të respektohen.

Kur njerëzit përqendrohen në parimet e përbashkëta të paqes dhe dashurisë, ata mund të ndërtojnë marrëdhënie të shëndosha dhe të qëndrueshme midis komuniteteve të ndryshme fetare.

Sfidat e dialogut ndërftar

Pavarësisht avantazheve të tij të mëdha, dialogu ndërftar nuk është i lehtë. Ndonjëherë ka paragjykime ose mosbesim midis grupeve të ndryshme fetare. Këto sfida mund të pengojnë procesin e dialogut, por është e rëndësishme të vazhdohet me komunikimin dhe shkëmbimin e ideve.

Ditët e Festivalit të Ohrit.
Bashkimi i njerëzve përmes ngjarjeve kulturore.

Aktivitete

Në grupin tuaj rishikoni fletën e punës *Pasojat e mundshme negative të konflikteve ndërftare, e cila rendit mundësi të ndryshme*.

Detyra juaj si grup është ta shënoni me S nëse mendoni se është e saktë (se është me të vërtetë një mundësi) ose me një P nëse mendoni se është e pasaktë (se nuk është mundësi).

Pasojat e mundshme negative të konflikteve midis feve:

- Tension midis anëtarëve të feve të ndryshme
- Bashkëpunim midis anëtarëve të feve të ndryshme
- Dhuna midis bashkësive fetare
- Humbje fizike, psikologjike dhe materiale për anëtarët e një ose më shumë feve
- Respekt për fenë dhe zakonet e anëtarëve të feve të tjera
- Diskriminim ndaj anëtarëve të bashkësive fetare më pak të përfaqësuara në shoqëri
- Zhvendosje e njerëzve dhe krizë refugjatësh
- Festim i përbashkët i festave të ndryshme fetare
- Izolim i anëtarëve të bashkësive fetare më pak të përfaqësuara
- Ndryshim i detyruar i praktikave fetare

Pas përfundimit të detyrës diskutoni pyetjen:

Si mund të shmangen pasojat negative në shoqëri?

Vlerësimi i njohurisë

1. Si dallohen teistët nga ateistët?
2. Si mund të zbatohen parimet e paqes dhe tolerancës në jetën e përditshme?
3. Në çfarë çon dialogu ndërftar në një shoqëri?
4. Pse është e rëndësishme të zhvillohet dialog ndërftar në shoqërinë e sotme?
Shpjegoni!
5. Krijoni një aktivitet për një ngjarje që do të ndihmojë në parandalimin e paragjykimeve midis komuniteteve të ndryshme fetare në shoqërinë tuaj.

PARIMET E PËRBASHKËTA ETIKE TË FEVE

- ▶ Çfarë mendoni, ç'do të thotë të jeni solidarë?
- ▶ A keni marrë pjesë ndonjëherë në një veprim bamirësle?
- ▶ Si u ndletë?

Për nxitje

Cilat rregulla etike janë të ngjashme në fe të ndryshme dhe pse janë të rëndësishme për bashkëjetesë të mirë?

Çfarë do të mësoj?

Si mund të na ndihmojnë parimet e përbashkëta etike fetare në jetën tonë të përditshme dhe në marrëdhëniet tona me të tjerët?

Mendoni dhe diskutoni

Zgjidhni një nga parimet më poshtë që është më i rëndësishëm për ju dhe mendoni se si mund ta zbatoni këtë parim në jetën tuaj? Pastaj, së bashku me shokun tuaj, diskutoni shembuj nga jeta ose nga mjedisi që tregojnë se si zbatohet parimi i zgjedhur.

Parimet fetare

Ekzistojnë shumë fe të ndryshme në botë dhe ato ndajnë vlera të përbashkëta etike ose **parime fetare**.

Të gjitha fetë mësojnë se është e rëndësishme të bësh vepra të mira, të trajtosh të tjerët me respekt dhe të jetosh ndershmërisht. Pavarësisht nga ajo që besojmë, të gjitha fetë flasin për dashuri, dhembshuri, ndershmëri dhe respekt për jetën. Këto vlera i lidhin njerëzit dhe na ndihmojnë të ndërtojmë një botë paqësore dhe të drejtë.

Fetë mësojnë se vlerat morale vijnë nga Zoti. Ai konsiderohet burimi i mirësisë dhe na mëson se si të jetojmë drejtësisht. Edhe pse fetë e ndryshme kanë besimet e tyre për Zotin, të gjitha bëjnë thirrje për respekt për veten, për njerëzit e tjerë dhe për natyrën.

Rregulli më i rëndësishëm është se ne duhet t'i trajtojmë të gjithë me mirësi dhe respekt, pavarësisht besimit, kulturës ose prejardhjes.

Largohuni nga e keqja dhe bëni mirë.

– Shën Klementi i Ohrit

Rregulli i artë

Një nga parimet e zakonshme etike më të njohura është **Rregulli i artë**.

Ky rregull mëson: "Mos i trajtoni të tjerët ashtu siç nuk do të donit të trajtoheshit vetë." Kjo do të thotë se nëse duam të na respektojnë, duhet t'i respektojmë të tjerët. Ky parim lidh fe të ndryshme dhe thekson rëndësinë e empatisë dhe respektit të ndërsjellë në marrëdhëniet njerëzore. Rregulli i artë është i pranishëm në pothuajse të gjitha fetë.

PËR SHEMBULL: Imagjinoni sikur jeni në shkollë dhe shihni një shok klase që i bjenë aksidentalisht librat në dy sheme. Në vend që të kaloni pranë tij pa e ndihmuar, i kujtoni vetes Rregullin e artë – me siguri nuk do të donit që të gjithë të kalonin pranë jush në një situatë të tillë? Ai ndoshta do të donte që dikush t'u ndihmonte. Kështu që e ndihmoni që të marrë librat, duke treguar empati dhe respekt.

Drejtësia në fetë

Të gjitha fetë na mësojnë se duhet të jemi të sjellshëm, të dobishëm dhe të drejtë me të tjerët.

PËR SHEMBULL: Maria është nxënëse e shkollës fillore dhe ka shumë miq. Një ditë, derisa luante në oborrin e shkollës, ajo gjeti një kartëmonedhë të humbur. Ajo e dinte saktësisht se cili shok e kishte humbur, por e futi në xhep. Maria e dinte se kjo nuk ishte e drejtë, ajo kujtoi parimet fetare që i ishin mësuar në shkollë dhe në familjen e saj – se drejtësia është shumë e rëndësishme. Ajo vendosi t'ia kthente kartëmonedhën shokut të saj, sepse besonte se ishte e rëndësishme të ishte e ndershme dhe të thoshte të vërtetën.

Mëshira dhe dhembshuria

Mëshira është tjetër parim i rëndësishëm që është i përbashkët për të gjitha fetë. Të gjitha fetë inkurajojnë ndihmën ndaj të tjerëve, veçanërisht ndaj atyre në nevojë. Mëshira nuk do të thotë vetëm të ndihmosh kur është e lehtë, por edhe kur është e vështirë.

PËR SHEMBULL:

Nxënësit në shkollën tuaj mësojnë se në shtëpinë e Aleksandrit ra një zjarr në të cilin ai humbi gjithçka, ndërsa ata organizojnë një aksion për ndihmë. Ata mbledhin ushqim, rroba dhe para, por gjithashtu i japin atij mbështetje morale, e vizitojnë dhe e inkurajojnë. Ky shembull tregon se si bamirësia përfshin jo vetëm ndihmën materiale, por edhe empatinë, kujdesin dhe mbështetjen morale.

Ndershmëria dhe vërtetësia

Ndershmëria dhe të thuash të vërtetën janë themeli i çdo feje. E vërteta çon në drejtësi, prandaj të gjitha fetë mësojnë se është e rëndësishme të jesh i ndershëm, jo vetëm në marrëdhëniet me të tjerët, por edhe në marrëdhëniet me veten.

PËR SHEMBULL:

Gorani vendos t'i tregojë mësimdhënësit të tij se çfarë ka ndodhur, sepse dëshmia e rreme është e ndaluar nga Dhjetë Urdhërimet. Këto urdhëra zbatohen në Judaizëm, por edhe në Krishterim. Në Islam dëshmia e rreme është mëkat i rëndë. Në Budizëm e vërteta është baza e rrugës drejt iluminizmit. Sipas Darmës në Hinduizëm vërtetësia është baza e një jete të mirë.

Bujaria dhe bamirësia

Të gjitha fetë mësojnë se duhet të jemi të mirë me të tjerët, veçanërisht me ata që kanë më pak se ne. Në Judaizëm kjo quhet cdaka – dhënia e parave, ushqimit ose ndihmës tjetër atyre që kanë më shumë nevojë. Myslimanët kanë një rregull të quajtur zekat, që do të thotë se ata duhet t'u japin një pjesë të pasurisë së tyre të varfërve. Ata gjithashtu mund të japin sadaka, që është ndihmë vullnetare. Budistët besojnë në

Papa Franjo:
- Ne kemi etje për bamirësi.

Një familje hebreje dhuron pajisje për të mirëmbajtur koleksionin fotografik në Arkivin e qytetit të Manastirit

Budistët shpesh u japin ushqim atyre që nuk kanë

dana, që do të thotë të japësh pa pritur asgjë në këmbim. Ata shpesh u japin ushqim njerëzve që nuk kanë mjaftueshëm.

Mbështetja dhe solidariteti i komunitetit

Hebrenjtë besojnë në ndihmën e njëri-tjetrit, kështu që shpesh organizojnë grupe për të ndihmuar të moshuarit dhe të sëmurët. Të krishterët besojnë se të gjithë njerëzit janë një familje e madhe, duke ndihmuar me veprime bamirësie.

Një shembull i kësaj janë veprimet vullnetare brenda komuniteteve fetare, siç janë kuzhinat e të varfërve dhe mbledhja e donacioneve për familjet në nevojë.

Bajrami është gjithashtu një rast për të kujtuar të varfrit, jetimët dhe të vetmuarit.

Paqja dhe mosdhuna

Mosdhuna është tjetër parim etik kyç në të gjitha fetë. Do të thotë se askush nuk duhet të dëmtojë një person tjetër, qoftë dhunë fizike, emocionale apo mendore. Në vend të dhunës fetë rekomandojnë dashuri dhe paqe.

PËR SHEMBULL:

Një murg në Tajlandë shpëton një shpend të plagosur, e shëron dhe e lëshon përsëri në natyrë, duke ndjekur parimin e mosdhunës (ahimsa).

Falja

Falja është element i rëndësishëm i moralit në fe. Ky parim mëson se duhet t'i falim të tjerët për gabimet e tyre dhe të mos mbajmë mëri në zemrat tona.

PËR SHEMBULL:

Gjoni dhe Marku patën një konflikt, por Gjoni kujtoi mësimin e Jezu Krishtit mbi faljen dhe vendosi ta falte. Marku kërkoi falje dhe Gjoni e lëshoi zemërimin e tij. Ky është shembull se si falja sjell paqe dhe liri nga emocionet negative

Thesari etik

„Edhe pse rrugët janë të ndryshme, e vërteta e mirësisë, drejtësisë dhe dashurisë është e njëjtë për të gjithë.“

Papa thekson përgjegjësinë e madhe të feve për të promovuar paqen dhe harmoninë

Papa Françesku, majtas, dhe Patriarku Ekumenik Bartolomeu I pas Liturgjisë së Shenjtë në Kishën Patriarkale të Shën Gjergjit në Stamboll

KËTO PARIME ETIKE KANË ZBATIM PRAKTIK NË JETËN E NJERËZVE.

Në familje ne mësojmë të jemi të ndershëm, të jemi të sjellshëm dhe të falim. Në shoqëri: ndershmëria dhe drejtësia na ndihmojnë të ndërtojmë komunitete harmonike. Në punë, ndershmëria dhe drejtësia çojnë në besim dhe sukses. Në marrëdhënien tonë me natyrën: respekti për natyrën çon në përgjegjësi ekologjike.

Zbulova!

Të gjitha fetë në botë mësojnë të njëjtat parime themelore morale: respekt për të tjerët, dashuri, dhembshuri dhe mosdhunë. Duke zbatuar këto parime ne mund të ndërtojmë një shoqëri më të mirë dhe më paqësore.

Aktivitete

Ndahuni në pesë grupe.

Çdo grup do të vizatojë një copë letër me një nga fetë e mëposhtme të shkruara në të:

Krishterimi, Islami, Judaizmi, Hinduizmi dhe Budizmi.

- 1) Hulumtoni se cilat deklarata përfaqësojnë tre parimet (Rregulli i artë, mosdhuna dhe solidariteti) në fenë përkatëse.
- 2) Diskutoni dhe shkruani në cilat parime etike dhe vlera morale bazohen deklaratat.

Aktivitete

- 3) epni shembuj të situatave në jetën e përditshme kur dikush vepron në përputhje me parimin përkatës etik dhe kur dikush vepron në kundërshtim me të. Për shembull: për shkak se nuk dëshiron të përgojohet, ai nuk përgojon për të tjerët ose edhe pse nuk dëshiron të përgojohet, ai përgojon për të tjerët.
- 4) Çdo grup paraqet ose mund të aktrojë një nga situatat.
- 5) Në nivel klase nxirret një përfundim rreth asaj se çfarë nënkuptojnë këto parime dhe cilat janë pasojat e respektimit/mosrespektimit të tyre në jetën e përditshme.

Vlerësimi i njohurisë

1. Numëroni gjashtë parime kryesore fetare që mësuar në këtë mësim.
2. Si reflektohet parimi i „mosdhunës“ në fe të ndryshme, si Budizmi, Krishterimi dhe Islami?
3. A mund të kujtoni një kohë kur ishit bujar ose i sjellshëm në komunitetin tuaj?
4. Krahasoni konceptin e faljes në Krishterim me atë në Islam dhe Budizëm.
5. A mendoni se zbatimi i Rregullit të artë mund të zvogëlojë konfliktet? Pse po ose pse jo?
6. Shkruani një histori të shkurtër rreth një situatë në të cilën dikush tregon solidaritet dhe ndihmon të tjerët, bazuar në mësimet e feve të ndryshme.

FETË DHE PASOJAT E KEQPËRDORIMIT TË TYRE

► Një nxënës në shkollë është kurloz për fetë e ndryshme, por familja e tij i thotë se nuk i lejohet të mësojë për besimet e tjera, sepse vetëm besimet e tyre janë „të drejta“.

Për nxitje

► Çfarë mendoni për qëndrimin e familjes së nxënësit?

Malala Jusufzan,
bashkëfituese e Çmimit Nobel
për Paqe në vitin 2014

A e dini për Malala Jusufzan?
Hulumtoni se çfarë e shënon
jetën e saj.

Pse Malala fitoi Çmimin Nobel?

Çfarë do të mësoj?

Cilat sfida lidhen me ndikimin e feve në botë, siç janë dogmatizmi dhe intoleranca, shtypja e të menduarit kritik, pabarazia gjinore, rezistenca ndaj ndryshimeve kulturore dhe shoqërore, abuzimi me autoritetin.

Mendoni dhe diskutoni

Merrni parasysh fjalët e Mahatma Gandit, i cili dikur tha: „Më pëlqen Krishti juaj, nuk më pëlqejnë të krishterët tuaj. Të krishterët tuaj janë kaq të ndryshëm nga Krishti juaj.“ Kjo deklaratë nxjerr në pah shkëputjen që mund të ekzistojë midis mësimeve fetare dhe veprimeve të ndjekësve të tyre.

- 1) Merrni parasysh rëndësinë e këtij citati në lidhje me fetë e tjera në botë.
- 2) A janë mësimet fetare gjithmonë në përputhje me veprimet e besimtarëve?

Sfidat që lidhen me ndikimin e feve

Fetë gjithmonë kanë luajtur një rol të rëndësishëm në historinë njerëzore, duke i udhëhequr njerëzit në besimet dhe vlerat e tyre. Ato mësojnë mirësinë, respektin dhe kuptimin në jetë. Megjithatë, ndonjëherë ndikimi fetar mund të sjellë edhe sfida. Një nga këto sfida është shtypja e të menduarit kritik.

Çfarë mundëson të menduarit kritik?

Të menduarit kritik është aftësia për të bërë pyetje, për të analizuar informacionin dhe për të formuar mendimet tona bazuar në logjikë dhe prova. Na ndihmon të zgjidhim problemet, të marrim vendime të mira dhe të kuptojmë perspektiva të ndryshme. Njerëzit që mendojnë në mënyrë kritike nuk i pranojnë verbërisht idetë – ata pyesin: „Pse është e vërtetë kjo?“ dhe „Si mund të vërtetëohet?“

Si mund ta shtypin fetë mendimin kritik?

Fetë kanë formësuar shoqëritë për shekuj me radhë, duke u mësuar njerëzve vlera dhe tradita morale. Megjithatë, në disa raste besimet fetare janë përdorur për të kufizuar kuriozitetin dhe për të dekurajuar mendimin e pavarur. Kjo çon në një fenomen të njohur si **dogmatizëm**.

Dogmatizmi është kur mësimet fetare paraqiten si të vërteta absolute, që do të thotë se ndjekësve nuk u lejohej t'i vënë në dyshim ato. Nëse dikush pyet „pse?“, mund t'u thuhet: „Sepse kështu thotë“ ose „Sepse gjithmonë ka qenë kështu“. Gjatë gjithë historisë institucionet fetare ndonjëherë i kanë rezistuar zbulimeve shkencore që sfidojnë mësimet e tyre.

Kur Galileo tha se Toka rrotullohet rreth Diellit, kisha e ndëshkoi atë, sepse shkoi kundër besimeve të kohës.

Keqpërdorimi i fesë mund të çojë në **kufizimin e arsimit**. Në disa shoqëri grupet fetare kontrollojnë atë që njerëzve u lejohej të mësojnë. Disa libra, ide ose diskutime janë të ndaluara, sepse mund të sfidojnë pushtetin fetar.

Keqpërdorimi i autoritetit çon në bindje të verbër. Disa udhëheqës fetarë kërkojnë bindje të plotë, pa leje për të menduar. Kjo mund t'i bëjë njerëzit të ndjekin rregulla të dëmshme pa vënë në dyshim se ato a janë të sakta apo të drejta. Ata e përdorin forcën e tyre për të kontrolluar të tjerët ose për të përhapur frikë.

Pasojat negative të shtypjes së mendimit kritik

Kur njerëzit nuk inkurajohen të mendojnë në mënyrë kritike, shoqëria mund të përballet me disa probleme:

- **Mungesa e progresit** – Nëse njerëzve nuk u lejohej të vënë në dyshim traditat, shoqëritë nuk mund të zhvillojnë ide, teknologji ose zgjidhje të reja për problemet.
- **PËR SHEMBULL:** Futet një ligj i ri që ofron të drejta të barabarta për të gjithë, por disa grupe fetare e kundërshtojnë atë, sepse nuk përputhet me traditat e tyre.
- **Intoleranca** – Pa mendim kritik njerëzit mund të besojnë se feja e tyre është e vetmja “e drejtë” dhe t’i trajtojnë të tjerët padrejtësisht.
- **Pabarazia gjinore** – Në disa fe traditat e vjetruara kufizojnë të drejtat e grave, duke i penguar ato të marrin arsim ose të marrin vendime të rëndësishme.
- **Ekstremizmi fetar** – Disa njerëz i çojnë besimet fetare në ekstrem, duke përdorur dhunën për të imponuar idetë e tyre.

Në një botë ku ka besime të ndryshme, feja mund të jetë si udhërrëfyes ashtu edhe burim konflikti. Sfida është të gjejmë një ekuilibër midis fesë dhe etikës, duke u siguruar që besimet e njerëzve të mos shkelin të drejtat dhe dinjitetin e të tjerëve.

PËR SHEMBULL:

Një vajzë ngacmohet për shkak se vesh rroba fetare që janë të ndryshme nga ato të nxënësve të tjerë në shkollën e saj.

Fetë mund të ofrojnë drejtim dhe të krijojnë komunitet, por është e rëndësishme të mendojmë për veten tonë. Bërja e pyetjeve, kërkimi i provave dhe të mësuarit nga perspektiva të ndryshme na ndihmon të rritemi dhe të përmirësojmë botën. Të qenit fetar dhe të menduarit kritik nuk duhet të jenë kontradiktore; ne gjithmonë duhet të kërkojmë të vërtetën, drejtësinë dhe njohurinë.

Në shumë shoqëri besimet fetare shpesh përdoren për të justifikuar pabarazinë gjinore. Për shembull, vendet me dogma të forta fetare kanë shkallë më të larta të boshllëqeve gjinore në arsim dhe punësim për gratë. Kjo ngre pyetje kritike në lidhje me vlerat etike të besimeve të tilla.

Zbulova!

- Fetë mund të ofrojnë drejtim dhe të krijojnë komunitet, por është e rëndësishme të mendojmë për veten tonë.
- Të bësh pyetje, të kërkossh prova dhe të mësosh nga perspektiva të ndryshme na ndihmon të rritemi dhe të përmirësojmë botën.
- Të jesh fetar dhe të mendosh në mënyrë kritike nuk duhet të jenë kontradiktore; ne gjithmonë duhet të kërkojmë të vërtetën, drejtësinë dhe njohurinë.

Aktivitete

Shkruani një version të ndryshëm të rrëfimit dhe ofroni një zgjidhje që bazohet në vlera etike dhe njerëzore. Kjo, për fat të keq, nuk është vetëm një rrëfim, por pasqyron realitetin në shumë pjesë të botës sot.

Në një komunitet të vogël dy grupe fetare jetojnë krah për krah. Në fillim ata jetojnë në paqe, duke festuar dallimet e tyre. Megjithatë, derisa dogmatizmi përhapet, intoleranca fillon të rritet. Një grup fillon t'i imponojë besimet e tij tjetrit, duke çuar në një përçarje që e shkatërron komunitetin...

Vlerësimi i njohurisë

1. Cilat janë sfidat me të cilat përballen fetë në shoqërinë moderne?
2. Çdo të thotë dogmatizëm?
3. Cilat janë pasojat negative të shtypjes së të menduarit kritik?
4. Si manifestohen kufizimet në arsim në disa fe?
5. A kanë ndryshuar mendimet tuaja për fetë e ndryshme pasi u njohët më mirë me karakteristikat e tyre?
6. Si mund të zhvillojmë një mjedis ku respekti dhe mirëkuptimi mbizotërojnë mbi dogmatizmin dhe intolerancën?

SEKULARIZIMI

- ▶ A janë njerëzit në rrethin tuaj të lirë të zgjedhin besimin e tyre apo u imponohet atyre nga të tjerët?

Për nxitje

Imagjinoni një botë në të cilën nuk ka fe.
Si do të sillen njerëzit?
Si do të funksionojnë shtetet?
Ç'do të jetë e mirë dhe ç'do të jetë e keqe?

Çfarë do të mësoj?

- Ç'është sekularizimi dhe pse është i rëndësishëm?
- Ç'është arsimi sekular dhe drejtësia sekulare dhe si ndryshojnë ato nga drejtësia fetare?
- Kur shkelet ndarja e kishës dhe shtetit.

Mendon dhe diskutoni

Imagjinoni të jetoni në një vend ku shkollat dhe ligjet bazohen në një fe. Nëse nuk i përkisni asaj feje, mund të mos keni të drejta të barabarta për arsim ose mundësi të barabarta punësimi. Për shembull, nëse nuk besoni në atë fe, mund t'ju duhet ta mësoni atë dhe të ndiqni rregullat e saj, edhe pse keni bindjet tuaja të ndryshme. Në një shoqëri të tillë nuk do të keni lirinë për të zgjedhur se ç'të besoni ose si të jetoni.

- Si do të ndiheshit nëse do të jetonit në një shoqëri të tillë?
- Pse është e rëndësishme të keni liri besimi dhe të drejtën për të zgjedhur?

Ç'është sekularizimi?

Sekularizmi është ndarja e shtetit nga çdo institucion fetar, në mënyrë që ligjet dhe shkollat të mos qeverisen nga mësimet fetare, por nga parimet dhe ligjet universale që zbatohen për të gjithë qytetarët. Autoritetet shtetërore duhet të jenë neutrale në çështjet që lidhen me fenë.

Në shoqëritë sekulare **feja është çështje private**, e cila nuk duhet të ketë ndikim në vendimet politike dhe në mënyrën se si funksionon shteti. Kjo do të thotë se institucionet qeveritare dhe individët që përfaqësojnë shtetin janë të ndarë nga institucionet fetare dhe personat fetarë. Kjo do të thotë se komunitetet fetare nuk mund të vendosin për çështjet e përbashkëta të të gjithë qytetarëve, besimtarëve dhe ateistëve. Ato nuk mund të vendosin për politikën, ndërmarrjet publike, arsimin publik dhe kujdesin shëndetësor, e të ngjashme. Udhëheqësit fetarë vendosin për ato çështje që kanë të bëjnë me komunitetet e tyre fetare.

Kushtetuta jonë bën thirrje për një shtet sekular

Republika e Maqedonisë së Veriut, në përputhje me Kushtetutën, është **shtet sekular (laik)**.

Megjithatë, pavarësisht karakterit sekular të shtetit, feja ende luan një rol të madh në jetën e qytetarëve të saj në shoqërinë moderne. Prandaj, është e rëndësishme të zhvillohet empatia për njerëzit e tjerë, të kuptohet dhe të rritet ndërgjegjësimi për respektin për fetë e tjera, bashkësitë fetare dhe grupet fetare, si dhe të respektohen vendimet e njerëzve jofetarë në shoqëri.

Përfitimet e ndarjes së kishës nga shteti

Ndarja e fesë nga shteti sjell shumë përfitime për të gjithë ne. Të gjithë njerëzit, pavarësisht nga feja, kanë të njëjtat të drejta dhe mundësi. Kjo do të thotë se të gjithë janë të barabartë. Të gjithë mund të besojnë në atë që duan ose të mos besojnë, pa u imponuar asgjë nga askush. Ligjet zbatohen për të gjithë në të njëjtën mënyrë dhe nuk bazohen në fe. Në shkolla mësimdhënia bazohet në shkencë dhe fakte, jo në rregulla fetare.

Në **shkollat sekulare** nuk ka favorizim ndaj një feje. Nxënësit mësojnë rreth feve dhe kulturave të ndryshme, por nuk janë të detyruar t'i përkasin asnjërës. Mësimdhënia i mëson nxënësit të mendojnë në mënyrë kritike dhe racionale, në mënyrë që të mund të marrin vendimet e tyre.

Deklarata e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Njeriut në Nenin 18 thotë:

"Çdokush ka të drejtën e lirisë së mendimit, ndërgjegjes dhe fesë." Kjo e drejtë përfshin lirinë për të ndërruar fenë ose besimin e tij, dhe lirinë, qoftë vetëm ose në komunitet me të tjerët dhe privatisht ose publikisht, për të manifestuar fenë ose besimin e tij në mësimdhënie, praktikim, adhurim dhe ceremoni fetare.

Eleanor Ruzevelt, ish-zonja e parë e Shteteve të Bashkuara të Amerikës dhe aktiviste, duke mbajtur një poster të Deklaratës Universale për të Drejtat e Njeriut (në anglisht), Lajk Sakces, Nju-Jork. Nëntor 1949.

Në **drejtësinë sekulare** të gjithë njerëzit trajtohen në mënyrë të barabartë, pavarësisht nga bindjet e tyre. Gjykatat marrin vendime sipas ligjit, jo sipas rregullave fetare, në mënyrë që të gjithë të trajtohen në mënyrë të drejtë. Kjo krijon një shoqëri të drejtë ku të gjithë respektohen dhe kanë të njëjtat mundësi.

Shkelja e sekularizmit

Shkelja e sekularizmit do të thotë kur parimi i ndarjes së fesë dhe shtetit nuk respektohet.

Për shembull, nëse shteti i jep **përparësi një feje**, kjo do të thotë se asaj feje i jepen më shumë të drejta se të tjerave. Kjo do të thotë se jo të gjitha fetë trajtohen në mënyrë të barabartë.

Një shembull tjetër është nëse shteti krijon **ligje që zbatohen vetëm për njerëzit që i përkasin një feje**, ndërsa jo për të gjithë njerëzit pavarësisht nga feja.

Shkelja e sekularizmit mund të ndodhë edhe nëse nxënësit në shkollat shtetërore **detyrohen të mësojnë edukim fetar** dhe nuk kanë mundësi të mësojnë diçka tjetër. Në shkollat sekulare nxënësit duhet të kenë mundësinë të zgjedhin.

Diskriminimi bazuar në fe është gjithashtu një shembull i shkeljes së sekularizmit. Kjo ndodh kur dikush nuk mund të ushtrojë të drejtat e tij, sepse i përket një feje tjetër ose nuk beson fare.

Zbulova!

- Sekularizimi krijon një shoqëri të drejtë në të cilën të gjithë qytetarët kanë të drejta të barabarta, pavarësisht nga përkatësia e tyre fetare.
- Kur shkollat dhe ligjet janë të pavarura nga feja, të gjithë janë të lirë të zgjedhin si do të jetojnë dhe ç'do të besojnë.

Aktivitete

Shkeljet e sekularizmit në arsim dhe gjyqësor

Ndahuni në çifte. Shikoni situatat e ndryshme më poshtë. Njëra situatë lidhet me arsimin, tjetra me gjyqësorin.

- 1) Zgjidhni një situatë dhe, së bashku me shokun tuaj identifikoni shkeljet e sekularizmit.
- 2) Shpjegoni se cilat nga përfitimet e sekularizmit nuk mund të realizohen në situatën e zgjedhur.
- 3) Prezantojini shkeljet që i keni identifikuar dhe arsyetoni argumentet tuaja.
- 4) Diskutoni në klasë se kur arsimi dhe gjyqësori mund të konsiderohen laikë dhe si ndikon kjo në një shoqëri demokratike dhe të drejtë?

ARSIMI:

Mësimdhënësit po i detyrojnë nxënësit të luten në shkollë.

DREJTËSIA:

Një gjyqtar që është anëtar i një feje vendos në favor të një anëtar i të feës së tij pa prova përkatëse.

Vlerësimi i njohurisë

1. Ç'do të thotë sekularizim?
2. Si ndryshojnë arsimi dhe drejtësia sekulare nga sistemet fetare?
3. Kur mund të konsiderohen arsimi dhe drejtësia sekulare dhe si ndikon kjo në një shoqëri demokratike dhe të drejtë? Krahasoni konceptin e faljes në Krishterim me atë në Islam dhe Budizëm?
4. Si mund t'i bëjë njerëzit të ndihen të pabarabartë shkelja e ndarjes së kishës dhe shtetit?
5. A është në rregull të imponohet një fe në shkollë ose në gjyqësor? Pse po ose pse jo?
6. Imagjinoni që në vendin tuaj ndarja e kishës dhe shtetit nuk respektohet. Ç'do të ndryshonit për të pasur më pak ndikim të fesë në shkollë dhe gjyqësor?

Tema:

IDENTITETI

- • Koncepti i identitetit
- • Identiteti personal
- • Identiteti grupor

KONCEPTI I IDENTITETIT

- A mendoni se identiteti juaj është diçka e lindur apo diçka që krijohet pas lindjes?

Për nxitje

A mund të jenë dy individë saktësisht të njëjtë, si fizikisht ashtu edhe në karakter?

Çfarë do të mësoj?

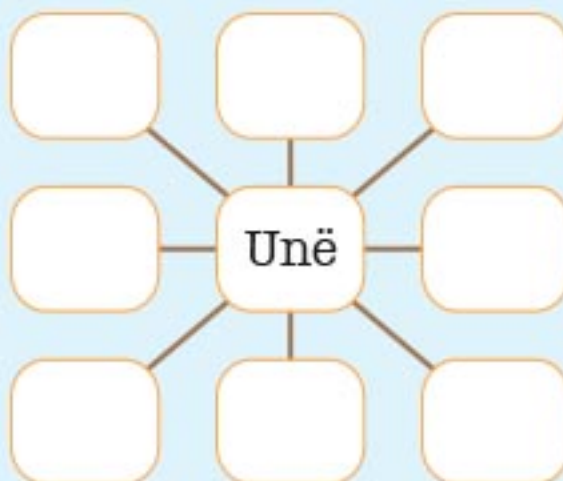
- Ç'të bën të ndryshëm nga njerëzit e tjerë. Cilat cilësi dhe aftësi të dallojnë?
- Ç'të bën person dhe cilët faktorë formësojnë zhvillimin tënd personal.

Mendoni dhe diskutoni

- Çfarë fjalësh do të përdorje për të përshkruar veten?
(Djalë/vajzë, moshë, etnia, feja, gjuha, sporti, hobi, veshja, muzika, programi televiziv, etj.)
- Çfarë fjalësh përdorin të tjerët për të përshkruar ty?

Përdor teknikën "Harta mendore"

Ç'është identiteti?

„Kush jam unë?“, „Çfarë më pëlqen dhe çfarë nuk më pëlqen?“, „Si jam unë?“, „Çfarë di dhe çfarë mund të bëj?“ – këto janë pyetje që të gjithë i bëjmë vetes në kohë të ndryshme të jetës sonë. Ato na ndihmojnë të njohim më mirë veten dhe të ndërtojmë identitetin tonë. Identiteti përfaqëson gjithçka që na bën unikë – mënyrën se si mendojmë për veten, si na shohin të tjerët, si sillemi dhe çfarë na dallon si individë. Është imazhi ynë personal për veten, ndërsa është ky që krijon individualitetin tonë. Disa aspekte të identitetit përcaktohen që nga lindja, siç janë emri ynë, data dhe vendi i lindjes, si dhe familja. Ky informacion zakonisht nuk ndryshon dhe për këtë arsye quhet të dhëna identifikimi. Por pjesa më e madhe e identitetit tonë formohet dhe ndryshon gjatë gjithë jetës sonë. Interesat, aftësitë, qëndrimet dhe vlerat tona zhvillohen përmes përvojave që kemi, mjedisit në të cilin rritemi dhe njerëzve me të cilët e rrethojmë veten. Bazuar në identitetin tonë, ne zgjedhim rrobat që veshim, muzikën që na pëlqen, hobi tona, aktivitetet tona të kohës së lirë dhe miqtë tanë.

Identiteti ose e imja „Unë“ (identiteti personal) është grup karakteristikash që na bëjnë unikë, të dallueshëm dhe të ndryshëm nga të tjerët.

Kultura ime – identiteti im

Si formohet identiteti?

Formimi i identitetit mund të krahasohet me një shfaqje teatrale. Në fillim të shfaqjes, si dhe në fillim të jetës sonë, ne nuk dimë shumë për veten tonë, por derisa historia vazhdon, ne fillojmë të kuptojmë identitetin dhe rolet e aktorit përmes veprimeve dhe zgjedhjeve të tij. Në teatër regjisori e ndan shfaqjen, duke u caktuar role aktorëve dhe duke krijuar lidhje midis tyre për të treguar një rrëfim ose ngjarje të rëndësishme. Në jetën tonë ne vetë jemi regjisorët e roleve që luajmë dhe zgjedhim se si do t'i ndërtojmë identitetet tona. Mënyra se si sillemi, çfarë duam dhe si bëjmë zgjedhje do ta formësojë identitetin tonë.

Faktorët që formësojnë identitetin

Identiteti personal nuk krijohet menjëherë – ai zhvillohet gjatë gjithë jetës. Ai ndikohet nga faktorë të ndryshëm si pamja fizike, gjinia, familja, arsimi, vlerat, interesat, kultura, qëndrimi i njerëzve të tjerë ndaj nesh (prindërit, miqtë, mësimdhënësit, bashkëmoshatarët).

GJINIA

Gjinia ka dy aspekte themelore. Gjinia me të cilën identifikohemi luan një rol të madh në formësimin e përvojave dhe roleve tona shoqërore.

Aspekti biologjik – përfshin karakteristikat fizike me të cilat lindin njerëzit (organet gjenitale mashkullore ose femërore, hormonet, gjenetika).

Aspekti social – përfshin rolet, sjelljet dhe pritjet që shoqëria i lidh me burrat dhe gratë.

KARAKTERISTIKAT FIZIKE

Pamja jonë e jashtme, siç është gjatësia, ngjyra e lëkurës, modeli i flokëve ose stili i veshjes, mund të ndikojë në mënyrën se si na shohin të tjerët dhe si e shohim ne veten. Për shembull, Marku është shumë i gjatë për moshën e tij, kështu që shpesh pyetet nëse luan basketboll. Ndonjëherë kjo e shqetëson, por me kalimin e kohës ai fillon ta pranojë pamjen e tij si pjesë të identitetit të tij.

KARAKTERISTIKAT E PERSONALITETIT

Pavarësisht nëse jemi të turpshëm apo të shoqërueshëm, nëse na pëlqejnë sfidat apo shmangim rreziqet – këto tipare formësojnë karakterin tonë dhe mënyrën se si lidhemi me të tjerët. Për shembull, Aleksandri është introvert dhe nuk i pëlqen shumë turma.

VLERAT

Ajo që e konsiderojmë të rëndësishme (ndershmëria, miqësia, sukse si) dhe gjërat që na interesojnë (sporti, arti, teknologjia) ndikojnë në zgjedhjet dhe qëllimet tona në jetë. Për shembull, Jana u rrit në një familje ku ndershmëria dhe ndihma ndaj të tjerëve vlerësohen, ndërsa kjo ndikon në sjelljen e saj.

INTERESAT

Hobit, sportet, arti, shkenca dhe interesa të tjera ndikojnë në mënyrën se si e identifikojmë veten dhe në cilat grupe i përkasim. Për shembull, Teuta e do artin dhe i pëlqen të vizatojë. Ajo beson se kreativiteti është pjesë e rëndësishme e identitetit të saj dhe dëshiron të bëhet dizajnere.

ARSIMI

Njohuritë dhe shkathtësitë që fitojmë përmes arsimit na ndihmojnë të kuptojmë botën dhe të ndërtojmë perspektivën tonë. Për shembull, një nxënës që e do matematikën mund të zgjedhë një karrierë si inxhinier ose shkencëtar, ndërsa dikush që e do artin mund të bëhet piktor.

PROFESIONI

Karriera ose puna që duam të kemi në të ardhmen, si dhe aftësitë që zhvillojmë, mund të jenë një pjesë e rëndësishme e identitetit tonë. Për shembull, Efrem ëndërron të bëhet mjek, sepse dëshiron të ndihmojë njerëzit. Ai tashmë dëshiron të mësojë rreth trupit dhe shëndetit të njeriut.

MIQTË DHE SHKOLLA

Miq të dhe shkolla ndikojnë gjithashtu në llojin e njerëzve që bëhemi. Nëse një nxënës është i rrethuar nga miq që i duan sportet, ai mund të zhvillojë një dashuri për aktivitetin fizik dhe të fillojë të praktikojë basketbollin ose futbollin. Mësimdhënësit, nga ana tjetër, duke inkurajuar të menduarit kritik, mund ta ndihmojnë nxënësin të bëhet kurioz dhe analitik në zgjidhjen e problemeve.

FAMILJA

Familja luan një rol të madh në formësimin e vlerave dhe qëndrimeve tona. Nëse një familje thekson ndershmërinë, fëmija do ta përvetësojë këtë vlerë dhe do të përpiqet të jetë i ndershëm në marrëdhëniet e tij me të tjerët. Nëse familja mbështet dashurinë për artin, një fëmijë mund të zhvillojë interes për muzikën, pikturën ose vallëzimin.

PËRKATËSITË NË GRUP

Pavarësisht nëse jemi pjesë e një klase, një klubi sportiv, një komuniteti online apo një grupi feta, përkatësia në grupe të ndryshme ndikon në mënyrën se si e identifikojmë veten. Për shembull, Pjetri është pjesë e klubit të basketbollit të shkollës. Ai ndihet krenar që është pjesë e klubit dhe kjo i jep atij një ndjenjë përkatësie.

KULTURA DHE SHOQËRIA

Kultura dhe shoqëria në të cilën rritemi, ndikojnë gjithashtu në identitetin tonë. Traditat, zakonet dhe gjuha na ndihmojnë të kuptojmë se kush jemi dhe ku i përkasim. Në disa kultura vlerat familjare dhe ushqimet e përbashkëta kanë një rëndësi të madhe, ndërsa në të tjera theksohet individualiteti dhe pavarësia.

ROLET

Rolet që luajmë, si nxënës, vëlla/motër, mik ose anëtar i komunitetit, gjithashtu kontribuojnë në formësimin e identitetit tonë. Për shembull, nëse një fëmijë rritet në një mjedis ku vullnetarizmi është i rëndësishëm, ai mund të zhvillojë një dëshirë për të ndihmuar të tjerët dhe për t'u kujdesur për shoqërinë.

Zbulova!

Çdo person është unik, me tiparet dhe talentet e tij unike që e dallojnë nga të tjerët. Por është humaniteti ynë që na bashkon dhe na lidh si pjesë e një historie të përbashkët të jetës. Formimi i identitetit është proces kompleks që zhvillohet gjatë gjithë jetës. Varet nga karakteristikat personale, familja, mjedisi, përvojat dhe ndikimet kulturore. Faktorët janë ndikime që e formësojnë identitetin.

Aktiviteti 1

1) Gjeni çiftin tuaj

Në një copë të vogël letre shkruani një nga karakteristikat ose interesat tuaja specifike (p.sh. „Më pëlqen të lexoj libra“, „Më pëlqen të bëj ski“, „Më pëlqen pica“, „Kam njëvëlla/motër“). Pastaj lëvizni nëpër dhomë dhe gjeni një nxënës tjetër që ka të njëjtën karakteristikë ose një karakteristikë të ngjashme. Kur të gjeni çiftin tuaj, uluni me të dhe diskutoni ngjashmëritë e tjera që i ndani.

2) Krijoni një grup

Bashkoni të gjithë ata që ndajnë interesa ose karakteristika të ngjashme në grupe (p.sh. „Të gjithë ata që i pëlqejnë sportet“ ose „Të gjithë ata që kanë një kafshë shtëpiake“). Pastaj, secili person duhet të thotë diçka unike për veten që e dallon nga të tjerët në grup. Pastaj diskutoni pyetjet e mëposhtme:

- A ishte e lehtë apo e vështirë për ju të gjeni shokun tuaj? Pse?
- Përveç karakteristikës që ju bashkoi, çfarë tjetër keni të përbashkët?
- A zbuluat ndonjë gjë të re për veten ose të tjerët gjatë kryerjes së detyrës?

Aktiviteti 2

Të ndarë në çifte lexoni tregimet më poshtë. Një nxënës lexon tregimin e parë dhe tjetri të dytin. Çdo çift duhet të imagjinojë një bisedë midis Arbërit dhe Davidit, në të cilën ata diskutojnë disa nga pyetjet e mëposhtme: Cilat janë interesat e tyre? Çfarë i tërheq ata drejt këtyre interesave? Si janë përgjigjur njerëzit në jetën e tyre ndaj këtyre interesave? A janë ndjerë ndonjëherë ndryshe nga grupi? Kur dhe si? Çfarë këshille do t'i jepnit një nxënësi që përpiket të përshtatet? Çfarë këshille do t'i jepnit dikujt që po përpiket të vendosë se si ta prezantojë veten para miqve dhe familjes?

Tregimi 1

TASTATURA E KOMPJUTERIT – TREGIMI I ARBËRIT

Që kur isha fëmijë, më ka magjepsur mënyra se si funksionojnë gjërat. Derisa fëmijët e tjerë luanin jashtë, unë ulesha në dyshe me një radio të vjetër, me kaçavidë në dorë, duke e çmontuar me kujdes panelin e pasmë. Më pëlqente sfida e të kuptuarit se si përshtaten të gjitha pjesët e vogla së bashku.

Një ditë, kur isha rreth dhjetë vjeç, xhaxhai im më dha një tastaturë kompjuteri të thyer. «Ndoshta mund ta rregullosh këtë,» tha ai me një buzëqeshje. E çmontova, duke shqyrtuar qarkun, jastëkët e vegjël të gomës nën taste dhe mënyrën se si lidhej secila pjesë. Kalova orë të tëra duke testuar, zëvendësuar dhe rimontuar pjesët. Më në fund arrita ta rregulloja. Ai ishte momenti kur kuptova se kjo ishte ajo që doja të bëja. Por jo të gjithë e kuptuan pasionin tim. Miqtë e mi menduan se ishte e çuditshme që preferoja të rregulloja pajisjet e vjetra sesa të luaja video lojëra me to. «Pse po e humb kohën me ato mbeturina?» më pyesnin ata. Edhe prindërit e mi ishin të shqetësuar se kaloja shumë kohë vetëm në dhomën time, i rrethuar nga tela dhe dërrasa. Megjithatë, nuk mund ta injoroja atë që më pëlqente.

Fillova të shikoja udhëzime në internet, duke mësuar se si të rregulloja laptopë, tableta dhe madje edhe telefona. Përfundimisht njerëzit filluan të vinin tek unë kur pajisjet e tyre prisheshin. «Hej Arbër, telefoni im nuk ndizet – a mund të më ndihmosh?» Ata nuk e shihnin më interesin tim si të çuditshëm; e shihnin si të dobishëm.

Duke parë prapa tani, e kuptoj se «gjetja e zërit tim» nuk kishte të bënte me të folurit – por me të dëgjuarit e vetes. Kishte të bënte me ndjekjen e asaj që doja, edhe kur të tjerët nuk e kuptonin në fillim.

Tregimi 2

KAMELEONI – TREGIMI E DAVIDIT

Në shkollën e mesme doja vetëm të përshtatesha. Shikoja se çfarë vishnin fëmijët e njohur, si flisnin, çfarë muzike u pëlqente. I studioja, duke shpresuar se nëse kopjoja stilin e tyre, më në fund do të ndihesha sikur i përkisja. Një ditë vendosa të blija një palë atlete të shtrenjta, të njëjtat që kishin shokët e mi të klasës. Kurseva për javë të tëra, i bindur se sapo t'i kisha, njerëzit do të më shikonin ndryshe. Në momentin që hyra në shkollë duke i veshur, prisja admirim – ndoshta edhe një përkulje miratimi nga djemtë që doja t'i impresionoja. Në vend të kësaj, nuk ndodhi asgjë. Askush nuk e vuri re.

Atletet nuk e ndryshuan mënyrën se si më trajtonin njerëzit, e më keq akoma, kuptova se as nuk kishin ndryshuar mënyrën se si ndihesha për veten time. Isha ende i njëjti David, vetëm me atlete të reja. Ai moment më goditi fort. Kalova kaq shumë kohë duke u përpjekur të përshtatesha, si një kameleon që ndryshon ngjyra. Pas kësaj fillova t'i kushtoja më shumë vëmendje asaj që më bënte të lumtur – jo asaj që mendoja se do t'i impresiononte të tjerët. Ndalova së veshuri për t'u përshtatur me grupin dhe fillova të zgjidhja gjëra që pasqyronin veten time të vërtetë.

Dhe çuditërisht, sa më shumë bëhesha vetvetja, aq më i sigurt ndihesha. Ende mendoj për ato atlete ndonjëherë. Më kujtojnë se “të gjesh zërin tënd” – nuk është ajo që vesh – është kush je.

IDENTITETI PERSONAL DHE GRUPOR

- Në cilat grupe bëni pjesë (familje, miq, hobi, komunitete kulturore ose fetare)?

Për nxitje

Si ndikojnë grupet në vlerat, sjelljen ose mendimin tuaj?

Çfarë do të mësoj?

- Si ndryshojnë identitetet personale dhe grupore.
- Si luan rol të rëndësishëm identiteti në jetën e përditshme.

Mendoni dhe diskutoni

Shikoni shembujt më poshtë dhe diskutoni me shokun tuaj nëse ato janë identitete personale apo grupore. Shembuj:

1. Përkatësia në një fe të caktuar
2. Dashuria për vizatimin
3. Qytetaria
4. Stili personal i veshjes

„Kush jam unë jashtë grupeve të cilave u përkas?”

Identiteti është ajo që na bën unikë dhe të ndryshëm nga të tjerët, por edhe ajo që na lidh me grupe të caktuara. Çdo person ka **identitet personal** (karakteristikat që janë unike për të) dhe **identitet grupor** (karakteristikat që ndan me një grup të caktuar).

Identiteti personal përfshin të gjitha karakteristikat unike të një personi, siç janë:

- Karakteristikat fizike: gjatësia, ngjyra e syve, forma e fytyrës.
- Tiparet e karakterit: i qetë, energjik, ambicioz, empatik.
- Vlerat personale: ndershmëria, mirësia, disiplina.
- Interesat dhe talentet: sporti, muzika, matematika, gatimi.
- Përvojat jetësore: miqësitë, sfidat, sukseset dhe dështimet.

PËR SHEMBULL: Sofia është vajzë 13-vjeçare që i pëlqen të lexojë libra, të shkruajë tregime dhe të luajë basketboll. Ajo është e sjellshme, ambicioze dhe i pëlqen të ndihmojë të tjerët. Këto karakteristika përbëjnë **identitetin e saj personal**.

Identiteti grupor është ndjenja e përkatësisë në një grup të caktuar dhe përfshin karakteristikat, vlerat dhe normat që ndajmë me njerëzit e tjerë. Identiteti grupor ndikohet nga:

- Familja: vlerat, traditat, edukimi.
- Kombësia: gjuha, kultura, zakonet.
- Feja: besimet, parimet morale.
- Hobit dhe klubet sportive: interesa dhe aktivitete të përbashkëta.
- Miqtë dhe shkolla: përvoja të përbashkëta dhe ndikimi te personi

PËR SHEMBULL: Emrushit është anëtar i një ekipi basketbolli. Ai ndan një qëllim të përbashkët me shokët e tij të ekipit – të fitojnë ndeshje. Edhe pse secili prej tyre ka stilin e vet personal të lojës, ata funksionojnë si një ekip. Ky është shembull i **identitetit grupor**.

Identiteti grupor mund të ndikojë në identitetin personal – nëse Emrush kalon shumë kohë me ekipin, ai mund të fillojë të përdorë zhargonin e basketbollit, të hajë të njëjtin ushqim si shokët e tij të ekipit, ose të përvetësojë vlera të reja si puna në grup dhe disiplina.

Dallimet midis identitetit personal dhe atij në grup

IDENTITETI PERSONAL	IDENTITETI GRUPOR
Unik për secilin individ	I ndarë me grup
Varet nga karakteristikat individuale	Varet nga vlerat dhe traditat e përbashkëta
Ndikon në zgjedhjet dhe vendimet e personit	Ndikon në ndjenjën e përkatësisë dhe përgjegjësisë

Roli i identitetit në jetën e përditshme

Në shkollë:

Çdo nxënës ka mënyrën e vet të të mësuarit dhe të menduarit (identiteti personal), por ata gjithashtu i përkasin një klase dhe marrin pjesë në aktivitete të përbashkëta (identiteti grupor).

Në familje:

Anëtarët e familjes ndajnë vlera të përbashkëta, por secili ka karakterin e vet unik.

Në vendin e punës:

Një punonjës mund të jetë ambicioz dhe krijues (identiteti personal), por në të njëjtën kohë të ndjekë rregullat dhe kulturën e kompanisë (identiteti grupor).

Në sport:

Një lojtar futbolli mund të ketë stilin e tij të lojës, por kur luan në një ekip, ai duhet të respektojë taktikat dhe strategjinë e ekipit.

Zbulova!

Identiteti personal dhe grupor janë të ndërlidhur – identiteti ynë personal ndikon se cilave grupe u përkasim dhe grupet ndikojnë në mënyrën se si e zhvillojmë identitetin tonë.

Aktivitete

1) Të ndarë në katër grupe, zgjidhni një nga situatat më poshtë.

Detyrë për grupet:

- **Leximi dhe diskutimi:** Lexoni situatën dhe njihuni me detajet. Pastaj në grup diskutoni se cila pjesë e identitetit (personal apo grupor) ka ndikimin më të madh në sjelljen e pjesëmarrësve në situatë.
- **Fokusimi në identitet:** Konsideroni ndryshimin midis identitetit personal (siç janë vlerat, interesat, hobi) dhe identitetit grupor (siç është përkatësia në një ekip sportiv, grup kulturor ose etnik).
- **Diskutimi:** Si ndikon identiteti personal (siç janë interesat dhe vlerat) ose identiteti grupor (siç është përkatësia në ekip ose grupi etnik) në sjellje? A ka situata ku identiteti personal luan një rol më të madh sesa identiteti grupor, dhe anasjelltas?

Pas diskutimit secili grup prezanton dhe nxënësit e tjerë kanë mundësinë t'u bëjnë pyetje për sqarim dhe mundësinë për t'i shtuar ato.

Situatat

Thirrja në garat ndërshkollore

Një grup nxënësish nga shkolla juaj merr pjesë në një ndeshje garë ndërshkollore. Ata brohorasin për ekipin e tyre dhe janë të emocionuar gjatë gjithë kohës, por kur ekipi humbet, disa prej tyre janë të dëshpëruar dhe të zemëruar. Problemi lind kur ata fillojnë të debatojnë me nxënës të shkollës tjetër, edhe pse e dinë se nuk është mirë.

Komunikimi i mjekëve me kolegët, pacientët dhe miqtë

Një mjek i cili punon në një spital, komunikon me një koleg në lidhje me protokollet e reja mjekësore. Toni i komunikimit është formal, sepse është diskutim profesional dhe mjekësor. Mjeku takohet me një pacient dhe i shpjegon atij rezultatet e testeve. Mjeku përdor një ton miqësor dhe të qetë, sepse pacienti është i shqetësuar. Mjeku komunikon me një mik në rrjetet sociale. Toni i tij i komunikimit është joformal dhe miqësor.

Rekomandim

Marija, Jovana, Miki dhe Deni janë pjesë e shfaqjes gjithëpërfshirëse të baletit „Hirushja“. Ato lëvizin në skenë me ndihmën e karrigeve me rrota. Ato kërcyen së bashku me të gjithë dhe morën një çmim për shfaqjen.

“Pa marrë parasysh aftësitë e ndryshme të njerëzve me aftësi të kufizuara, përmes kësaj forme skenike-artistike, arrijmë të tregojmë vlerën e njeriut, të promovojmë tolerancën, humanizmin, empatinë dhe dashurinë ndaj njerëzimit.”

Detyrë

Interpretoni deklaratën e regjisorit të shfaqjes.

Konflikti për një top midis nxënësve të etnive të ndryshme

Nxënësit nga grupe të ndryshme etnike janë në konflikt në fushën sportive për një top. Çdo nxënës dëshiron të ketë topin dhe ndjenjat e tyre bëhen më intensive, sepse besojnë se grupi i tyre ka të drejtë ta marrë atë.

Ndarja e informacionit në lidhje me aktivitetet e tyre në mediat sociale

Një nxënës ndan mendime dhe fotografi personale, por nuk merr komente nga të tjerët. Kjo i bën ata të ndihen të papranuar.

Vlerësimi i njohurisë

1. Cili është ndryshimi midis identitetit personal dhe atij në grup?
2. Cila është marrëdhënia midis identitetit familjar dhe atij në grup?
3. Imagjinoni sikur jeni pjesë e një ekipi shkollor. Si do ta përdorni identitetin e grupit për të ndihmuar ekipin të ketë sukses?
4. Si e formësojnë karakteristikat dhe përvojat tuaja identitetin tuaj në grup në kontekste të ndryshme (shkollë, sport, familje)?
5. A ka qenë ndonjëherë identiteti juaj personal në konflikt me identitetin tuaj në grup? Si e zgjidhët këtë?
6. Krijoni një situatë ku identiteti personal dhe ai në grup mund të jenë në konflikt. Si do ta zgjidhni këtë situatë?

ASPEKTE TË IDENTITETIT PERSONAL

- A ka ky person vetëm identitetin e tij profesional apo ka më shumë se një?

Për nxitje

Si do të ndiheshit nëse do t'ju duhej të prezantoheshit me një grup të ri njerëzish?

Çfarë do t'u thoshit atyre për identitetin tuaj personal?

Çfarë do të mësoj?

- Cilat janë aspektet kryesore të identitetit personal.
- Si ndikojnë njerëzit në jetën tuaj (familja, miqtë, shkolla) në mënyrën se si ndiheni dhe si zhvillohet identiteti juaj.

Mendoni dhe diskutoni

Pasqyra e identitetit

Në një qytet, midis ndërtesave të larta dhe rrugëve të zhurmshme, jetonte Senada 13-vjeçare. Ajo shpesh mendonte se kush ishte në të vërtetë. Çdo mëngjes, kur shikohej në pasqyrë, vinte re kaçurrelat e saj të errëta, sytë e ndritshëm dhe një buzëqeshje që rrallë zhdukej. Por a mund ta përshkruante kjo mjaftueshëm?

Një ditë gjyshi i saj i dha një pasqyrë të vjetër, të zbukuruar. «Kjo nuk është pasqyrë e zakonshme, Senada», i tha ai. «Kjo do të të tregojë më shumë sesa thjesht si dukesh – do të zbulojë se kush je në të vërtetë.»

Kur Senada u pa në pasqyrë, ndodhi diçka e pazakontë. Në vend të vetëm reflektimit të saj, pasqyra filloi të tregonte skena nga jeta e saj. Ajo pa:

- Si e ka ndihmuar kushërirën e saj më të vogël me detyrat e shtëpisë.
- Si bën on pyetje me kuriozitet në shkollë.

- Si e mbron shoqen e saj kur dikush e trajtoi padrejtësisht.
- Si i feston festat me familjen e saj në shtëpi dhe duke folur dy gjuhë.

Senada u habit. Identiteti i saj nuk ishte vetëm pamja e saj. Ai përbëhej nga karakteristikat, veprimet, vlerat, njerëzit përreth saj dhe përvojat që e formësuan.

Pyetje:

- A të përcakton pamja jote, apo veprimet dhe vlerat e tua të përcaktojnë?
- Si e formësojnë veprimet e tua mënyrën se si të shohin të tjerët?
- Nëse do të kishe një pasqyrë si kjo, ç' do të të tregonte për veten tënde?

Detyrë

Shkruani disa fjali rreth asaj se si do të dëshironit ta shihnit veten në „pasqyrën e identitetit“.

Aspektet e identitetit personal

Identiteti personal përbëhet nga aspekte të ndryshme që janë të ndërlidhura dhe ndikojnë në të menduarit dhe sjelljen tonë. Këto aspekte përfshijnë karakteristikat fizike, karakteristikat psikologjike dhe elementet biografike.

Karakteristikat fizike janë karakteristika të jashtme si ngjyra e flokëve, gjatësia, ngjyra e syve, forma e fytyrës, ngjyra e lëkurës dhe struktura e trupit. Për shembull, Mare është e gjatë dhe për këtë arsye ajo fillon të luajë basketboll dhe bëhet pjesë e një ekipi basketbolli.

Karakteristikat psikologjike janë tipare që formësojnë mënyrën se si mendojmë dhe sillemi, siç janë vetëbesimi, empatia, përgjegjësia dhe kurioziteti. Disa njerëz janë natyrshëm të shoqërueshëm dhe u pëlqen të takojnë njerëz të rinj, ndërsa të tjerët preferojnë të kalojnë kohë vetëm, duke menduar ose lexuar.

ASPEKTET E IDENTITETIT PERSONAL

Elementet biografike përfshijnë vendin e lindjes, sfondin familjar, traditat kulturore dhe gjuhët që flasim. Për shembull, një fëmijë që rritet në një mjedis shumëkulturore mund të flasë dy gjuhë dhe të ketë tradita të përziera familjare.

Vetëvlerësimi dhe vetërespekti ynë janë të lidhura ngushtë me këto aspekte. Nëse jemi të lumtur me veten dhe ndihemi të sigurt në personalitetin tonë, kjo reflektohet pozitivisht në të gjitha aspektet e jetës sonë.

Përcaktoni se cilit nga aspektet e mësipërme i referohet secili prej shembujve të dhënë.

- ◆ Mateja dhe Anita u rritën në mjedise të ndryshme. Mateja lindi në një qytet të madh ku ai është i ekspozuar ndaj kulturave dhe gjuhëve të ndryshme çdo ditë, kështu që flet anglisht dhe spanjisht. Anita, nga ana tjetër, u rrit në një fshat të vogël ku traditat dhe gjuha lokale janë shumë të rëndësishme, kështu që ajo është krenare për trashëgiminë e saj dhe ruan traditën kulturore të familjes së saj.
- ◆ Irina dhe Azemi janë dy nxënës nga rajone të ndryshme. Irina ka flokë të kuq natyralë dhe sy të gjelbër, ndërsa Azemi ka flokë të errët dhe sy të errët. Irina ndihet krenare, sepse pamja e saj e bën atë unike, ndërsa Azemi ndihet i sigurt në lëkurën e tij.
- ◆ Aleksandri është nxënës shumë empatik që përpiqet gjithmonë të ndihmojë kur dikush ka një problem. Ai ka një aftësi të fortë për të ndjerë dhimbjen e të tjerëve, gjë që e bën atë një mik dhe dëgjues të mirë. Në të kundërt, shoqja e tij, Azra, është më e hapur dhe i pëlqen të jetë në qendër të vëmendjes, gjë që ndonjëherë krijon konflikte me nxënësit e tjerë.

Aspektet janë mënyra se si identiteti personal shprehet përmes karakteristikave dhe sjelljeve të ndryshme.

Shembulli:

Davidi jeton në një mjedis multikulturor ku flitet maqedonisht dhe turqisht.

(Faktori kulturor)

Davidi flet të dy gjuhët dhe feston festat nga të dy kulturat.

(Aspekti kulturor)

Aktivitete

Aktiviteti 1:

Ndahuni në grupe dhe merrni në konsideratë aspektet e identitetit personal dhe faktorët që kontribuojnë në formimin e identitetit:

- (1) karakteristikat fizike: gjinia, ngjyra e lëkurës, gjatësia, pesha, tiparet e fytyrës, (2) karakteristikat psikologjike: tiparet e personalitetit, aftësitë, vlerat, interesat dhe besimet; dhe (3) elementet biografike: arsimi, karriera, hobi, përvojat dhe ngjarjet e jetës.

- 2) Pastaj zgjidhni dy faktorë nga secili prej tre aspekteve (midis atyre që nuk janë përmendur më parë) dhe, duke përdorur shembuj nga jeta reale, shpjegoni se si ata ndikojnë në formimin e identitetit personal, d.m.th. mënyrën se si njerëz të ndryshëm e perceptojnë veten (për shembull, për arsimin – dikush që ka fituar një arsim të lartë mund ta perceptojë veten si më të rëndësishëm se dikush që ka mbetur me një arsim më të ulët; për shembull, për gjatësinë – dikush që është shumë i shkurtër dhe është i rrethuar nga njerëz më të gjatë mund ta perceptojë veten si më pak të vlefshëm se njerëzit më të gjatë).

- 3) Prezantoni punën tuaj.

Aktiviteti 2:

Në çifte hulumtoni rolin e familjes, shkollës dhe bashkëmoshatarëve në formësimin e identitetit personal. Bazuar në njohuritë e fituara, përgatitni tre produkte të veçanta (postera, komikë dhe/ose dramatizime të shkurta) që tregojnë shembuj të incidenteve/skenave nga jeta reale që tregojnë ndikimin e familjes, shkollës dhe bashkëmoshatarëve. Pastaj prezantoni klasës.

Vlerësimi i njohurisë

1. Numëroni dy faktorë nga secili aspekt i identitetit personal.
2. Në çfarë mënyre karakteristikat psikologjike, siç janë interesat dhe besimet, mund të ndikojnë në identitetin personal?
3. Zbatoheni shembullin në arsim: si mund të ndikojë një nivel i ndryshëm arsimimi në identitetin personal të një personi në kontekstin e përvojës së tij ose të saj me veten?
4. Konsideroni se si përvojat personale (si hobi ose përvojat profesionale) ndikojnë në mënyrën se si dikush e përjeton veten, në kontekstin e vetëvlerësimit të tij.
5. Cili aspekt i identitetit personal (fizik, psikologjik, biografik) mendoni se është më i rëndësishmi në procesin e formimit të identitetit personal? Pse?
6. Imagjinoni se duhet të zgjidhni dy faktorë nga secili dimension (fizik, psikologjik dhe biografik) që do të formësojnë identitetin e një personi në të ardhmen. Krijoni një personazh të ri bazuar në këta faktorë dhe përshkruani se si ai person do ta perceptonte veten në situata të ndryshme sociale dhe profesionale (për shembull, si do të silllej në një grup, në punë ose brenda familjes).

SHUMËDIMENSIONALITETI DHE ZHVILLIMI I IDENTITETIT

- Çfarë mendoni se do të ndodhte me identitetin tuaj nëse do të ndalonit të kishit përvoja të reja?

Për nxitje

Si ndryshon identiteti juaj kur jeni në shtëpi, në shkollë ose me miqtë?

Çfarë do të mësoj?

- Si zhvillohet shumëdimensionaliteti i identitetit gjatë gjithë jetës?

Mendoni dhe diskutoni

Shkruani një ese të shkurtër rreth asaj se si ka ndryshuar identiteti juaj vitet e fundit.

Pyetje udhëzuese për esenë:

1. A mendoni se ka pasur ndonjë ndryshim te ju vitet e fundit? A ka ndonjë ndryshim në pamjen, sjelljen ose interesat tuaja?
2. Cilat njerëz, ngjarje ose përvoja ju kanë ndihmuar të kuptoni më mirë se kush jeni? Si?
3. A mendoni ndryshe për gjërat? Çfarë ju ka bërë të ndryshoni qëndrimet ose bindjet tuaja?
4. Si ju kanë ndihmuar përvojat e reja që të kuptoni diçka të re për veten tuaj? A mund të jepni një shembull?

Shumëdimensionaliteti i identitetit

Identiteti përbëhet nga shumë pjesë të ndryshme, siç janë: karakteristikat tona personale, kultura jonë, rolet që luajmë në shoqëri dhe ndjenjat tona. Secili prej këtyre aspekteve është pjesë e identitetit tuaj. Shumëdimensionaliteti i identitetit tregon se si këto pjesë ndryshojnë dhe lidhen në situata të ndryshme. Në shkollë jeni nxënës, në shtëpi jeni bir/bijë, me miqtë jeni shok/shoqe. Në disa situata mund të jeni udhëheqës (për shembull, kapiten i ekipit), ndërsa në të tjera raste mund të ndiqni drejtimin e dikujt tjetër (si kur mësoni me një mësimdhënës). Derisa rriten interesat, qëndrimet dhe shokët tuaj mund të ndryshojnë, e kështu mund të ndryshojë edhe identiteti juaj. Të kuptuarit e të gjitha këtyre aspekteve të identitetit ju ndihmon të ndiheni mirë dhe të kuptoni se të gjithë njerëzit janë të ndryshëm, por të gjithë i përkasim të njëjtës shoqëri.

Da Vinci nuk ishte vetëm një piktor i famshëm (i famshëm për vepra siç janë Mona Lisa dhe Darka e fundit), por edhe shpikës, shkencëtar, anatomist dhe inxhinier. Kureshtja dhe kreativiteti i tij përfshijnë disiplina të shumta.

Ndikimi i përvojave kulturore

Për shembull, mund të marrim jetën e njerëzve që shpërngulen në vende të ndryshme. Kur një fëmijë shpërngulet nga një vend në tjetrin, ai shpesh përballlet me norma dhe vlera të ndryshme kulturore. Kjo mund të ndryshojë jo vetëm qëndrimet e tij, por edhe vetëperceptimin e tij. Fëmija mund të pranojë gjuhën e re, miqtë e rinj dhe kulturën e re, por ai gjithashtu mund të ndihet i lidhur me origjinën dhe aleancën e tij familjare, gjë që e bën identitetin shumëdimensional.

Identiteti dhe zhvillimi personal

Një shembull tjetër është kur një i ri përfshihet në punë vullnetare. Kjo përvojë mund të ndryshojë botëkuptimin e tij, të formojë një ndjenjë solidariteti dhe përgjegjësie ndaj komunitetit. Gjatë këtyre aktiviteteve personaliteti mund të ndërtohet si një udhëheqës që zhvillon inteligjencën e tij emocionale dhe aftësinë për të kuptuar nevojat e të tjerëve.

Identiteti në sport

Një nga shembujt më interesantë të shumëdimensionalitetit të identitetit mund të shihet në botën e sportit. Disa atletë, veçanërisht ata që marrin pjesë në ekipe ndërkombëtare, duhet të përshtaten me kultura dhe stile pune të ndryshme. Për shembull, lojtarët e basketbollit ose futbollit që luajnë për klube të huaja shpesh kombinojnë vlerat kulturore të vendit të tyre të origjinës me vlerat e reja që kanë mësuar nga një kulturë e huaj. Kjo rezulton në një version të ri të identitetit të tyre.

Zbulova!

Identiteti nuk është diçka që mbetet e njëjtë gjatë gjithë jetës, por ndryshon me përvoja të ndryshme, siç janë edukimi, shkolla dhe njerëzit që takojmë. Identiteti ynë ndryshon gjithashtu kur gjendemi në situata të reja, siç është zhvendosja në një vend tjetër ose provimi i aktiviteteve të reja. Kjo e bën identitetin unik dhe të larmishëm, pasi ndryshon dhe përshtatet me kalimin e kohës.

Aktiviteti 1

Lexoni tregimin dhe përgjigjuni pyetjeve.

E shtuna është dita e dasmës së tezes Laila, ndërsa Nadia është zgjedhur si vajza e luleve. Në mëngjesin e ceremonisë teze Amina dekoron duart e Nadias në mënyrën tradicionale. Duke përdorur këna, një ngjyrë natyrale, ajo krijon dizajne të ndërlikuara të quajtura mehndi. Por Nadia është e shqetësuar. Mehndit i duhet shumë kohë për t'u aplikuar dhe nuk lahet menjëherë. Kur të shkojë në shkollë të hënën, ç'do të mendojnë shokët e klasës për duart e saj të dekoruara? A do ta kuptojnë se mehndi është pjesë e trashëgimisë së saj pakistaneze?

Deri në pasdite ky mendim ka kaluar – Nadia është e përfshirë nga emocionet e dasmës. Tani ajo mezi pret të vijë e hëna, kur mund t'ua tregojë me krenari duart shoqeve të saj në shkollë.

“Duart e Nadias” – Karen English

Si do të reagonit nëse do të vishnit diçka që është pjesë e kulturës suaj, por fëmijët e tjerë nuk e kuptojnë? Si do ta përballonit atë situatë?

Aktiviteti 2

Shkruani “biografinë” tuaj, duke renditur në një vijë kohore gjërat e rëndësishme që keni përjetuar/që ju kanë ndodhur në jetën tuaj, që nga lindja deri më sot.

Rreshti duhet të fillojë duke deklaruar datën tuaj të lindjes dhe duke dhënë një përshkrim të familjes në të cilën keni lindur (anëtarë dhe të afërm), të ndjekura nga ngjarje/ndodhje të tjera të rëndësishme, me moshën në të cilën kanë ndodhur të treguar në rresht dhe një përshkrim të shkurtër të ngjarjes/ndodhjes të dhënë poshtë ose sipër rreshtit (për shembull, në moshën 3 vjeç lindi motra ime, në moshën 5 vjeç familja ime u zhvendos në një apartament/shtëpi tjetër dhe unë krijova miq të rinj...). Pasi të keni përfunduar detyrën, ndaheni në grupe të vogla dhe, brenda grupeve, ndani „biografitë” tuaja dhe shpjegoni se si ngjarjet e treguara në „biografi” ju kanë ndikuar.

Pastaj mund të diskutoni këto pyetje:

- ▶ Cilat ngjarje nga biografia juaj janë më të rëndësishmet për ju dhe pse? Si ju kanë ndryshuar këto ngjarje ose ju kanë ndihmuar të mësoni diçka të re?
- ▶ Si e imagjinoni se do të duket biografia juaj në të ardhmen? Cilat ngjarje dëshironi të ndodhin me ju dhe si do t’ju ndryshonin ato?
- ▶ Si do të reagonit nëse do të vishnit diçka që është pjesë e kulturës suaj, por fëmijët e tjerë nuk e kuptonin? Si do ta përballonit atë situatë?

Vlerësimi i njohurisë

1. Ç’do të thotë shumëdimensionaliteti i identitetit?
2. Si mund ta shpjegoni pse identiteti ndryshon në mjedise të ndryshme?
3. Si mund të përshtateni me një mjedis të ri pa humbur identitetin tuaj personal?
4. Si mund të kontribuojnë kulturat e ndryshme në një identitet shumëdimensional?
5. A është mirë që identiteti ndryshon me kalimin e kohës? Shpjegoni mendimin tuaj.
6. Shkruani një tregim të shkurtër për një person që zhvendoset në një vend tjetër dhe përshkruani se si ndryshon identiteti i tij.

VLERAT, VETËBESIMI DHE VETËVLERËSIMI

- Cilat janë tri cilësitë tua të preferuara?
- Përmendni një karakteristikë për veten për të cilën ndiheni mirënjohës.

За поттик

Mendoni për një moment kur arritët një qëllim. Si u ndjetë?

Çfarë do të mësoj?

- Si ndikojnë vlerat dhe besimet në sjelljen dhe zgjedhjet tona.
- Si e rrit respektimi i vlerave tona vetëbesimin dhe vetëvlërësimin.
- Si ndikojnë veprimet tona te njerëzit e tjerë dhe te mjedisi ynë përreth.

Mendoni dhe diskutoni

Ndani një situatë në të cilën ndjenja juaj e vetëbesimit është rritur për shkak të një zgjedhjeje ose veprimi që keni bërë në përputhje me vlerat tuaja.

Diskutim:

- Si u ndjetë kur ndoqët vlerat tuaja?
- Çfarë mund të ndodhë nëse nuk i respektoni vlerat tuaja?
- Si ndikojnë vlerat tuaja në sjelljen tuaj ndaj të tjerëve?

Vlerat dhe besimet si themeli i identitetit personal

Vlerat dhe besimet tona janë parime të rëndësishme që udhëheqin vendimet tona të përditshme. Ato janë të lidhura me busullën tonë morale, e cila na ndihmon të dallojmë të drejtën nga e gabuara. **Vlerat** tregojnë gjërat që janë të rëndësishme për ne dhe që duam të arrijmë në jetë, ndërsa **besimet** janë ato që një individ i konsideron të drejta ose të rëndësishme. Ato luajnë një rol kyç në formimin e identitetit personal, sepse përcaktojnë qëndrimet dhe sjelljet tona. Kur ndjekim vlerat tona, ndiejmë respekt për veten tonë dhe kemi më shumë vetëbesim.

Marrëdhëniet tona me njerëzit e tjerë formohen gjithashtu nga vlerat dhe besimet që kemi. Për shembull, nëse dikush beson se ndihma ndaj të tjerëve është shumë e rëndësishme, ai do të përpiqet të ndihmojë kurtë shohë dikë në nevojë, pa pritur asgjë në këmbim.

Vlerat dhe besimet ndikojnë gjithashtu në mënyrën se si reagojmë ndaj vendimeve të rëndësishme të jetës, siç janë zgjedhja e një arsimimi, karriere ose miqësisë.

Identiteti personal, vetëbesimi dhe vetëvlerësimi

Vetëbesimi dhe vetëvlerësimi janë themelore për identitetin personal. Kur keni një identitet të fortë personal, jeni të sigurt në veten tuaj dhe në zgjedhjet tuaja. Vetëvlerësimi rritet kur pranoni vlerat dhe besimet tuaja dhe jetoni sipas tyre, gjë që çon në vetëvlerësim më të madh.

Vetëvlerësimi është rezultat pozitiv i një identiteti të mirë – kur jeni të sigurt në aftësitë, shkathtësitë dhe vlerat tuaja, mund t'i zgjidhni më lehtë problemet dhe të përballeni me sfidat. Për shembull, nëse një fëmijë beson në aftësinë e tij për të mësuar dhe përpiqet të arrijë qëllimet e tij, ai do të ketë vetëbesim më të madh. Në të njëjtën kohë, nëse pranon se nuk është perfekt dhe bën gabime, kjo do ta ndihmojë atë t'i korrigjojë ato dhe të ecë përpara.

Vetëvlerësimi është aftësia për të respektuar veten dhe për të vlerësuar veten për atë që jeni. Kur e respektoni veten, do të jetë më e lehtë për ju të vendosni kufij në marrëdhëniet tuaja dhe të merrni vendime që janë në përputhje me vlerat tuaja. Nëse keni vetëvlerësim të lartë, do të silleni me dinjitet dhe do të kërkonit të trajtoheni me respekt nga të tjerët.

Vetëbesimi dhe sporti

Nxënësit që besojnë në vetvete, kanë më shumë vetëbesim për të marrë pjesë në aktivitete sportive, edhe nëse e dinë se nuk janë më të mirët. Ata do të përpiqen shumë dhe do të ndihen të kënaqur me përpjekjen, gjë që do t'i inkurajojë ata të vazhdojnë të mësojnë dhe të zhvillohen.

Vetëbesimi dhe marrëdhëniet me miqtë

Nëse një nxënës ka vetëbesim të fortë, ai do t'i trajtojë miqtë e tij me respekt dhe konsideratë. Kur vendosen kufij dhe veprimet e papërshtatshme nga të tjerët nuk tolerohen, kjo tregon se ne e vlerësojmë veten dhe e ruajmë vetëbesimin. Për shembull, nëse një mik përpiqet ta bëjë atë të bëjë diçka që shkon kundër vlerave të tij, nxënësi mund të thotë: «Jo, unë nuk e mbështes këtë.»

Vlera dhe zgjedhje në mediat sociale

Nxënësit mund të mendojnë për përmbajtjen që ndajnë në mediat sociale. Nëse vlerat e tyre përfshijnë ndershmërinë dhe shqetësimin për privatësinë, ata do të jenë të kujdesshëm për atë që ndajnë dhe si ndikon në vetëvlerësimin e tyre. Ndarja e diçkaje që përputhet me vlerat e tyre do t'i ndihmojë ata të ndihen më të sigurt në vetvete.

Balancimi i punës shkollore dhe interesave personale

Nëse një nxënës vlerëson si interesat personale ashtu edhe arsimin, ai do të gjejë një mënyrë për t'i balancuar ato. Për shembull, nxënësit që vlerësojnë lirinë e tyre do të gjejnë kohë për një hobi ose aktivitet që i intereson, gjë që do t'i ndihmojë të relaksohen dhe të rrisin vetëvlerësimin dhe besimin e tyre.

Lidhja midis identitetit personal, besimit dhe vetëvlerësimit

Imagjinoni një nxënës që është krenar për rrënjët dhe vlerat e tij kulturore, siç janë ndershmëria dhe puna e palodhur. Ky nxënës i demonstroi këto vlera në sjelljen e tij, si në shkollë ashtu edhe në marrëdhëniet e tij me të tjerët. Kur duhet të marrë një vendim, ai do të udhëhiqet nga këto parime, sepse ka një identitet të qartë dhe besim në aftësitë e tij. Për shkak të kësaj, ky nxënës ndihet i sigurt dhe i respektuar, gjë që rrit vetëvlerësimin e tij.

Vetëbesimi dhe vetëvlerësimi, nga ana tjetër, e ndihmojnë atë të përballë me sfidat dhe të ngrihet nga situata të vështira.

Aleksandar Matovski-Cako është mësues në shkollë dhe i diplomuar në edukimin parashkollor dhe aktualisht punon në Qytetin e Shkupit. Aleksandri ka sindromën Daun. Arritja e tij më e madhe është fitimi i vendit të parë në Republikën e Polonisë në vallëzim. Cako, përveç vallëzimit, shkruan edhe poezi, ka emisionin e tij radiofonik dhe është luftëtar i zëshëm për të drejtat e njeriut.

Efektet e identitetit personal ndaj mjedisit

Veprimet dhe zgjedhjet tona ndikojnë jo vetëm te ne, por edhe te njerëzit përreth nesh dhe mjedisit ynë.

Për shembull, nëse një mësues është gjithmonë i drejtë dhe i respekton të gjithë nxënësit, këta nxënës do të mësojnë të respektojnë të njëjtin parim dhe do të vazhdojnë ta zbatojnë atë në jetën e tyre. Nëse, nga ana tjetër, ai mësues është i padrejtë, kjo mund të ndikojë te nxënësit dhe t'i bëjë ata të ndihen të pavlerësuar dhe të zhvillojnë një qëndrim negativ ndaj shkollës.

Efektet e veprimeve të një individi në mjedis lidhen gjithashtu me identitetin e tij personal. Nëse dikush beson se mbrojtja e mjedisit është e rëndësishme, veprimet e tij, siç janë riciklimi ose ulja e konsumit të burimeve, do të kenë një efekt pozitiv në natyrë dhe komunitet.

Zbulova!

Identiteti personal, vetëbesimi dhe vetëvlerësimi janë të lidhura ngushtë dhe ndikojnë te njëri-tjetri. Vetëbesimi është besim në aftësitë e veta.

Vetëvlerësimi është pamje e vlerës së vet, e njohurive të veta dhe e aftësisë së vet. Kur e kuptojmë dhe e vlerësojmë identitetin tonë, ndërtojmë vetëbesim, i cili na ndihmon të përballëmi me sfidat e jetës. Në të njëjtën kohë vetëvlerësimi na lejon të jetojmë me nder dhe të respektohem nga të tjerët.

Aktiviteti 1

Uluni në një rreth. Kërkojini secilit nxënës të ndajë një tipar pozitiv për veten dhe një gjë në të cilën është i mirë. „Pasi të keni mësuar për pikat e forta të njëri-tjetrit, zhytuni më thellë në kuptimin e cilësive tuaja unike.“

Loja – komplimenti

Një nxënës fillon me një top të butë. Ata ia hedhin topin një nxënësi tjetër dhe i japin një kompliment.

Personi që merr topin bën të njëjtën gjë.

Loja – matësit e besimit

përfaqëson “matësin e besimit”. Në këtë vijë shënoni sa shumë vetëbesim ndiheni për aspekte të ndryshme të jetës suaj: mësimin dhe detyrat shkollore, shoqërinë dhe miqësitë, aktivitetet jashtë shkollës (si sportet, muzika, hobet, etj.). Më pas, diskutoni se si këto perceptime ndikojnë në sjelljen tuaj dhe si mund të punoni mbi ato fusha ku ndiheni më pak të vetëbesuar.

Diskutim në grup – modele dhe ndikime

Diskutoni në grupe të vogla rreth njerëzve që ju frymëzojnë (persona të famshëm, figura historike, anëtarë të familjes) dhe si këto modele kanë ndikuar në vetëperceptimin tuaj. Mbani një fjalim rreth besimit dhe vetëvlerësimit.

Mund ta drejtoni diskutimin në grup edhe rreth këtyre pyetjeve:

- 1) Si ndikon në vetëbesimin dhe vetëvlerësimin tuaj dija se mund të bëni diçka me sukses? Pse?
- 2) Si ndikojnë në vetëvlerësimin dhe vetëvlerësimin tuaj gjërat në të cilat keni bërë përpjekje dhe keni arritur sukses (për shembull, të luani para një publiku në një koncert, të merrni pjesë në një ekspozitë arti me një vizatim, të merrni lëvdata ose një çmim për diçka që keni bërë)?

Vlerësimi i njohurisë

1. Ç'është vetëvlerësimi?
2. Përshkruani se si vetëvlerësimi mund të ndihmojë në vendosjen e kufijve personalë.
3. Analizoni se si mungesa e vetëvlerësimit mund të ndikojë në pjesëmarrjen në aktivitete sportive.
4. Diskutoni nëse mediat sociale kanë më shumë gjasa të forcojnë ose dobësojnë vetëvlerësimin e të rinjve.
5. Sipas mendimit tuaj, cilat vlera janë më të rëndësishme për krijimin e miqësive të mira? Pse?
6. Dizajnoni një poster ose fushatë rreth rëndësisë së vetëvlerësimit te të rinjtë.

IDENTITETI I MEDIAVE SOCIALE DHE IDENTITETI PERSONAL

- ▶ "Në Internet askush nuk e di që je qen."
- ▶ A e pasqyrojnë gjithmonë mediat sociale veten tonë të vërtetë?

Për nxitje

Ku fshihemi/zbulojmë më shumë, në botën reale apo në botën digjitale? Cili është identiteti ynë i vërtetë?

Çfarë do të mësoj?

- Si ndikojnë mediat sociale në formimin dhe shprehjen e identitetit personal?

Mendoni dhe diskutoni

Njerëzit nuk përfshijnë gjithmonë gjithçka në profilin e tyre, që do të thotë se disa njerëz mund ta fshehin veten e tyre të vërtetë.

- Diskutoni në çifte dhe bëni një listë të disa prej arsyeve pse profilet online të njerëzve mund të mos e përfaqësojnë saktësisht veten e tyre.
- Ndani idetë tuaja me klasën. Pastaj mendoni për këtë: Sa përqind e "miqve" tuaj online janë:
 - ♦ Familja? ♦ Miqtë e ngushtë? ♦ Miqtë kibernetikë?
- Si i dalloni miqtë e ngushtë nga miqtë kibernetikë?

Identiteti personal dhe identiteti i mediave sociale

Identiteti i mediave sociale dhe identiteti personal janë dy aspekte të ndryshme, por të ndërlidhura të ekzistencës sonë. Identiteti personal i referohet asaj se kush jemi në botën reale, bazuar në karakteristikat, vlerat dhe besimet tona. I referohet mënyrës se si ndihemi, vendimeve që marrim, interesave tona dhe mënyrës se si pozicionohemi në raport me njerëzit e tjerë dhe shoqërinë

Nga ana tjetër, identiteti i mediave sociale është shpesh një version i kuar i asaj që jemi. Kur përdorim mediat sociale, ne zgjedhim se cilat informacione do t'i ndajmë me të tjerët, si e prezantojmë veten dhe cilat aspekte të jetës sonë duam të portretizojmë. Në këtë mënyrë mediat sociale na japin mundësinë të formësojmë dhe shfaqim personalitetin tonë publik, por në të njëjtën kohë mund të çojnë në krijimin e një imazhi jorealit ose të ndryshuar të vetes.

Mediat sociale luajnë një rol të madh në formësimin e identitetit tonë digjital

Ndonjëherë identiteti ynë digjital mund të ndryshojë nga ai i vërtetë, sepse shpesh zgjedhim të tregojmë vetëm aspektet pozitive të jetës sonë. Kjo mund të krijojë një imazh jorealit të asaj që jemi, i cili mund të ketë ndikime pozitive dhe negative në vetëvlerësimin tonë. Imazhet e filtruara, momentet e kuar dhe fjalët e zgjedhura me kujdes mund të duken perfekte në mediat sociale, por kjo nuk është gjithmonë pamja e vërtetë e jetës sonë të përditshme. Është e rëndësishme të qëndrojmë autentikë dhe të mos lejojmë që mediat sociale të shtrembërojnë ndjenjën tonë të vërtetë të vetes.

Identiteti duhet të ndërtohet mbi vlerat dhe përvojat tona të vërteta, jo mbi atë që të tjerët mendojnë për ne në internet.

Si mund të ruajmë një marrëdhënie të shëndoshë me mediat sociale dhe t'i qëndrojmë besnikë identitetit tonë të vërtetë?

Jana është aktive në Instagram dhe gjithmonë ndan foto perfekte nga udhëtimet e saj. Në të gjitha postimet e saj ajo duket se ka një jetë ideale, por në realitet, ajo ndihet e vetmuar dhe nën shumë presion për t'u dukur perfekte para të tjerëve. Kjo e bën të pasigurt kur sheh se edhe të tjerët po paraqesin imazhe të idealizuara të jetës së tyre.

Timoni ka një llogari në Twitter ku ai gjithmonë ndan mendimet dhe idetë e tij mbi tema të ndryshme. Ndonjëherë ai ndihet i presionuar për të thënë diçka që ndjekësve të tij do t'u pëlqejë, kështu që e fsheh veten e tij të vërtetë. Kur vendosi të ishte autentik dhe të ndante mendimet e tij personale pa u shqetësuar për atë që mendojnë të tjerët, ai ndihej më i sigurt.

Në Facebook një nga miqtë tuaj shpesh ndan foto të familjes së vet, në të cilat të gjithë janë të buzëqeshur dhe të lumtur. Megjithatë, kur e takoni, ajo ju pranon se pas atyre fotove ka shumë përpjekje dhe se ata nuk janë gjithmonë aq të lumtur sa duken në foto. Kjo ju tregon se ajo që shohim në mediat sociale nuk është domosdoshmërisht fotografia e vërtetë e jetës së dikujt.

Zbulova!

Edhe pse mediat sociale na ndihmojnë të lidhemi me njerëz të tjerë, është e rëndësishme të qëndrojmë të ndershëm dhe realë. Nuk duhet të lejojmë që imazhet që shohim në internet të ndryshojnë perceptimin tonë për veten, sepse ato nuk tregojnë të gjithë të vërtetën. Identiteti ynë duhet të bazohet në atë se kush jemi në të vërtetë, në vlerat dhe përvojat tona, e jo në atë që portretizojmë në mediat sociale.

Aktiviteti 1

Të ndarë në grupe imagjinoni sikur duhet të krijoni një profil të një personi fiktiv për një faqe të mediave sociale, ku gjysma e grupeve krijojnë një profil të një personi mashkull dhe gjysma tjetër krijojnë një profil të një personi femër. Shkruani informacionin e profilit në letër (ose në një prezantim video) në vend të një faqeje të vërtetë të mediave sociale. Profili duhet të përfshijë një fotografi profili, një fotografi kopertine, emrin e përdoruesit, datën e lindjes, vendin e banimit, arsimin, vendin ku punojnë, informacion në lidhje me interesat ose hobi, postime me foto të përdoruesit nga ngjarje ose vizita (me ose pa njerëz të tjerë), postime të ndara nga të tjerët, numrin e miqve ose ndjekësve, etj. (Fotot mund të merren nga interneti). Çdo grup ia paraqet profilin „e tyre“ të gjithë klasës. Pastaj zhvillohet një diskutim i hapur mbi pyetjet e mëposhtme:

1. Si e paraqesin veten njerëzit në mediat sociale? Sa e ndryshme është kjo nga mënyra se si e paraqesin veten në botën reale? Cilat aspekte të identitetit theksohen ose fshihen në profilet e mediave sociale?
1. Si ndryshon komunikimi online me të tjerët nga komunikimi në mediat sociale? Cilat janë pasojat e mundësisë së ruajtjes së anonimitetit që ofrojnë mediat sociale?
3. Si ndryshojnë marrëdhëniet e krijuara në mediat sociale nga marrëdhëniet që ekzistojnë në botën reale?
4. Si ndikojnë mediat sociale në ndjenjën tonë të vetvetes?

Vlerësimi i njohurisë

1. Cili është ndryshimi midis identitetit të mediave sociale dhe identitetit personal?
2. Pse mendoni se njerëzit zgjedhin të ndajnë vetëm aspekte të caktuara të jetës së tyre në mediat sociale?
3. A mund të mendoni për një situatë ku identiteti juaj i mediave sociale nuk ishte në përputhje me personalitetin tuaj të jetës reale?
4. Si e ilustron shembujt e Janës, Timonit dhe mikut tuaj sfidën e menaxhimit të identitetit tuaj në mediat sociale?
5. Si mund t'i dalloni marrëdhëniet në jetën reale nga ato online bazuar në përvojat e përbashkëta kundrejt përfaqësimeve digjitale?
6. Imagjinoni sikur po krijoni një fushatë në mediat sociale që promovon autenticitetin. Ç'do të përfshihnit në të?

Ç'ËSHTË IDENTITETI GRUPOR?

► A keni ndjerë ndonjëherë se i përkisnit një ekipi, një klubi ose një grupi miqsh?

Kjo është ajo që ne e quajmë identitet grupi.

Për nxitje

A mendoni se në shoqëritë moderne multikulturore, njerëzit kanë mundësinë t'i përkasin lirishit grupeve të ndryshme?

Çfarë do të mësoj?

- Ç'janë grupet formale dhe grupet joformale?
- Rreth llojeve të ndryshme të identiteteve të grupit.
- Rreth përfitimeve dhe sfidave që vijnë nga diversiteti i identiteteve etnike në shoqëritë multietnike.

Identiteti grupor është ndjenja se i përkisni një grupi njerëzish që kanë diçka të përbashkët. Mund të bazohet në interesa, kulturë, kombësi, apo edhe profesione, moshë ose gjini. Kur jemi pjesë e një grupi, ndihemi të lidhur dhe të mbështetur, ndërsa të qenit bashkë është një nga karakteristikat themelore të çdo personi.

Meqenëse jemi pjesë e një komuniteti, është e rëndësishme të dimë rolet tona në lloje të ndryshme komunitetesh. Ekzistojnë dy lloje kryesore grupesh të cilave u përkasim:

• Grupet formale dhe joformale

Grupet formale: janë grupe të organizuara me rregulla dhe role të qarta. Ato zakonisht kanë një udhëheqës dhe qëllime të përcaktuara.

PËR SHEMBULL:

Një ekip sportiv, një parlament nxënësish ose një orkestër muzikore.

Grupet joformale janë joformale, pa rregulla ose udhëheqës zyrtarë. Ato shpesh përbëhen nga miq ose të njohur që u pëlqen të kalojnë kohë së bashku.

PËR SHEMBULL:

Një grup miqsh që kalojnë kohë së bashku pas mësimi ose luajnë videolujëra.

Ndjenja e veçantisë dhe e përkatësisë në një grup dhe pranimi i tij që e dallon atë nga të tjerët tregon **identitetin e grupit**.

Kur identifikohemi me një grup, në vend që të mendojmë me „unë“ ose „veten“, mendojmë, ndiejmë dhe veprojmë me „ne“ ose „neve“.

LLOJET E IDENTITETEVE GRUPORE

Identiteti gjinor

Barazia gjinore do të thotë se burrat dhe gratë në shoqëri kanë mundësi dhe të drejta të barabarta për të realizuar veten, sipas dëshirave, interesave dhe nevojave të tyre. Kjo do të thotë se nuk duhet të ketë role «mashkullore dhe femërore» në shoqëri, ndërsa prindërit/kujdestarët duhet të kujdesen në mënyrë të barabartë për familjen, pa pasur asnjë gjë që «nëna» ose «baba» bëjnë në shtëpi.

Në shoqëritë tradicionale roli i imponuar djemve është shumë shpesh që ata duhet të luajnë me makina, të luajnë futboll, ndërsa vajzat duhet të luajnë me kukulla ose të shkojnë në balet. Gjithashtu, gratë pritet të gatujnë drekën ose të kujdesen për shtëpinë, burrat pritet të rregullojnë rubinetin ose të kositin oborrin. Këto ndarje janë thellësisht të rrënjosura në traditat dhe zakonet e shumicës së kulturave dhe pasqyrojnë qëndrimet ndaj gjinive në atë shoqëri. Dhe a duhet të jenë? Gratë mund të jenë inxhinierë, shkencëtare të mira dhe burrat mund të jenë kujdestarë ose mësimdhënës të mira. Në këtë mënyrë burrat dhe gratë dalin jashtë roleve gjinore që shoqëria u ka caktuar atyre.

Gjinia dhe dallimet gjinore i referohen asaj që dallon biologjikisht vajzat dhe djemtë, gratë dhe burrat. Gjinia dhe dallimet gjinore i referohen mënyrës se si shoqëria përcakton rolet e vajzave

dhe djemve, grave dhe burrave. Përcaktimi i asaj që do të bëni ose çfarë ju intereson nuk duhet të varet nga ajo që shoqëria pret nga ju, por nga ajo që dëshironi dhe çfarë keni vendosur të bëni, duke krijuar identitetin tuaj gjinor.

Në garën e robotikës Iva ishte vajza e vetme në ekip. Në fillim disa nxënës menduan se ajo nuk do t'ia dilte, por ajo doli me një zgjidhje inovative që i ndihmoi të fitonin vendin e parë. Suksesi i saj i inkurajoi dy vajza të tjera të apliknin vitin pasardhës.

Mendoni!

Pse është e rëndësishme që të gjithë të kenë të drejtë të marrin pjesë, pavarësisht se a janë meshkuj apo femra?

Identiteti kombëtar

Përkatësia ndaj një vendi ose kombi të caktuar përcakton identitetin kombëtar të qytetarëve. Identiteti kombëtar është lloj identiteti grupor, i cili lind nga ndjenja e përkatësisë ndaj një vendi në të cilin është e mundur të jetojnë disa grupe etnike. Qytetari zhvillon një ndjenjë përkatësie ndaj vendit të tij, ndaj vlerave që ai promovon dhe ndaj qytetarëve të tjerë që jetojnë në të dhe ndajnë ato vlera. Identiteti kombëtar lidhet me patriotizmin dhe të gjithë qytetarët e vendit pritët të manifestojnë patriotizëm ndaj vendit në të cilin jetojnë.

Identiteti etnik

Identiteti etnik është shumë i ngjashëm me identitetin kombëtar. Ai gjithashtu përcakton origjinën, domethënë kujt populli ose grupi etnik i përket personi. Grupe të ndryshme etnike jetojnë në vendin tonë, prandaj, qytetarët, sipas identitetit të tyre etnik, mund të jenë: maqedonas, shqiptarë, romë, serbë, vllahë, turq, boshnjakë ose me ndonjë origjinë tjetër etnike.

Ekipi kombëtar futbollistik i Republikës së Maqedonisë së Veriut

Zbulova!

Përkatësia dhe kuptimi i identiteteve grupore na ndihmojnë të njohim më mirë veten dhe të tjerët. Ato gjithashtu na mësojnë të respektojmë ndryshimet që na bëjnë të veçantë.

Mendoni dhe përgjigjuni

Shqyrtoni me kujdes tabelën mbi identitetet grupore. Pastaj, imagjinoni se duhet t'i tregoni dikujt se kush jeni, duke përdorur vetëm tri nga kategoritë e identitetit të ofruara që ju përshkruajnë më së miri.

Pasi të zgjidhni tri kategoritë, renditini ato sipas rëndësisë, në mënyrë që 1 të tregojë kategorinë që e konsideroni më të rëndësishme kur duhet të përshkruani veten, **2 më pak të rëndësishme dhe 3 kategorinë shumë më pak të rëndësishme**. Së fundmi shpjegoni renditjen e zgjedhjeve tuaja, shkëmbeni tabelat dhe diskutoni se si jeni të ngjashëm dhe të ndryshëm.

KATEGORITË E IDENTITETIT	Renditja nga 1 në 3 sipas rëndësisë
Unë jam...	
Nxënës/e	
Bir/bijë	
Mashkull/femër	
Atlet/e	
Lojtar/e	
Njeri	
Artist/e	
Maqedonas, Shqiptar, Serb, Rom, Vllah, Boshnjak, Turk, tjetër	
Zbulues/e	
Vëlla/motër/i vetëm	

Aktiviteti 1

Ndahuni në tetë grupe. Çdo grup shkruan:

- (1 grup) **territorin e vendit,**
- (2 grup) **simbolet (flamur, stemë, himn, pasaportë),**
- (3 grup) **qytetarët e etnive të ndryshme,**
- (4 grup) **historinë (ASNOM dhe Republika e pavarur e Maqedonisë),**
- (5 grup) **kryeqytetin,**
- (6 grup) **burimet natyrore (male, lumenj, liqene),**
- (7 grup) **Kushtetutën dhe ligjet dhe**
- (8 grup) **sloganin që pasqyron natyrën e vendit.**

Përgatitni ilustrime (fotografi dhe/ose tekst) që do të zëvendësojnë atë që është shkruar. Ilustrimet e shtypura (mundësisht me ngjyra) ngjiten në vendin e duhur në tabelë. (Diagrami i përgatitur mund të fotografohet, të shtypet dhe të varet në murin e klasës ose në korridorin e shkollës).

Aktiviteti 1

Çdo grup paraqet ilustrimet që ka përdorur dhe nga i ka marrë ato. Më pas shpjegohet se diagrami përmbledh „identitetin“ e vendit tonë dhe është i lidhur ngushtë me identitetin kombëtar të individëve që janë qytetarë të tij (vendi mund të shihet si një grup i madh i përcaktuar nga territori i tij, të cilit i përketin të gjithë qytetarët e tij; identiteti kombëtar i individit lind nga përkatësia e tij ndaj vendit si qytetar i tij), ndërsa shkalla në të cilën individit identifikohet me vendin dhe sa i lidhur emocionalisht është me të varet nga sa e rëndësishme i jep individit identitetit kombëtar.

Vijon detyra e re për grupet – të tregojnë se si manifestohet përkatësia ndaj shtetit përmes komponentëve që përcaktojnë identitetin e shtetit, të përcaktuar nga rrathët më të vegjël që udhëheqin diagramin (p.sh., nëse i respekton të gjithë qytetarët, pavarësisht nga etnia e tyre, nëse shteti përdor të gjitha festimet në të cilat merr pjesë ose organizon, nëse i mbron lumenjtë dhe liqenet nga ndotja).

Pas prezantimit të punës së bërë nga të gjitha grupet zhvillohet një diskutim i hapur në të cilin duhet të konkludohet se identiteti kombëtar lidhet me patriotizmin si shprehje e dashurisë për atdheun.

Vlerësimi i njohurisë

1. Cilat janë grupet formale dhe cilat joformale?
2. A jetojnë bashkësi të ndryshme etnike në shoqërinë maqedonase?
3. Cilat janë rolet që shoqëria u cakton djemve dhe vajzave?
4. Mendimet dhe besimet e kujt kanë ndikimin më të madh në formimin e identitetit tuaj?
5. Çfarë dilemash lindin për ju kur të tjerët ju shohin ndryshe nga sa e shihni ju veten?
6. A i mbani të fshehta disa aspekte të identitetit tuaj në mënyrë që të pranoheni nga të tjerët?

TERMA TË PANJOHUR

E mirë – gjithçka që është e bukur, e vlefshme nga pikëpamja morale; diçka që është e dobishme për një person.

E keqe – ajo që është e keqe, që synon të shkatërrojë, fryjë, të shkaktojë dëm, të shqetësojë.

Dinjtet – tipar pozitiv që konfirmohet ngavlerat e larta morale dhe vetëvlerësimi.

Universal – i përgjithshëm, gjithëpërfshirës, botëror, gjithëbotëror.

Vlerë morale – cilësitë e një personi, ajo që bën, qëllimi dhe aspirata etike e një personi, burimi i tij, burimi i normave për sjellje.

Kategori – koncept që pasqyron vetitë dhe marrëdhëniet më të përgjithshme dhe më thelbësore midis objekteve dhe fenomenave në botën reale.

Ndershmëri – vlerë themelore, integriteti, një person i ndershmë nuk gënjen, nuk mashtron, nuk dëshiron të keqen, e mban fjalën e tij.

Vërtetësi – përpjekja për të vërtetën dhe një kërkesë e theksuar për të folur dhe për të respektuar të vërtetën.

Barazi – mundësi të barabarta për çdo individ në shoqëri dhe zbatim i barabartë i rregullave, normave për çdo person.

Empati – të kuptuarit e ndjenjave dhe situatës në të cilën ndodhet një person tjetër, empatia emocionale me ndjenjat e një personi tjetër.

Përgjegjësi – përbushja e detyrimeve të dikujt dhe vetëdija për veprimet e dikujt.

Drejtësi – qëndrimi korrekt ndaj të tjerëve, trajtimi i barabartë i njerëzve sipas nevojave të tyre.

Dilemë morale – situatë në të cilën duhet të zgjedhësh midis dy opsioneve; dilemë.

Vendim – rezultati përfundimtar, përfundimi i diçkaje (marrëveshje, takim, etj.) me anë të të cilit zgjidhet një çështje dhe ndërmerren disa aktivitete; zgjidhja.

Parim – premisa themelore e një teorie, mësimdhënieje, shkencë, etj.

Përgjegjësi – përbushja e detyrimeve dhe vetëdija e një personi për veprimet e tij.

Integritet – tërësi, tërësi, integritet moral i një personi.

Normë – rregull, rregullore.

Sjellje morale – sjellje që pranon vlera morale dhe bën mirë për veten dhe të tjerët, ndërkohë që nuk i shkakton dëm askujt.

Kod etik – koleksion rregullash, rregullash për sjellje të duhur.

Fe – formë e vetëdijes shoqërore përmes një sistemi besimesh dhe kuptimesh që synojnë interpretimin e natyrës dhe gjithçkaje tokësore si vullnet dhe aktivitet i forcave të mbinatyrshme të imagjinuara.

Krishterim – nga fetë më të përhapura që u shfaq në shekullin e parë të erës sonë dhe bazohet në besimin në Perëndi-njeriun Jezu Krisht.

Judaizëm – mënyra e përgjithshme e jetesës, botëkuptimi, besimi, ndjenjat tradicionale fetare dhe kombëtare të hebrenjve.

Hebrenj – Hebrenj.

Rabin – prift dhe mësimdhënës fetar hebre.

Talmud – përmbledhje shkrimesh fetare që përmbajnë rregulla dhe interpretime dogmatike, etike dhe sociale të Judaizmit.

Krishterim – nga fetë më të përhapura që u shfaq në shekullin e parë të erës sonë dhe bazohet në besimin në Perëndi-njeriun Jezu Krisht.

Kishë – tempull i krishterë, një ndërtesë në të cilën kryhen ritet fetare.

Prift – prift ortodoks.

Bibël – përmbledhje tekstesh të lashta kanonike midis hebrenjve dhe të krishterëve në dy pjesë: Dhiata e Vjetër dhe Dhiata e Re; Shkrimi i Shenjtë.

Islam – fe monoteiste e themeluar në shekullin VII në Arabi, nga Profeti Muhamed, e cila bazohet në mësimet e Kuranit (Kuranit).

Kuran – libër i shenjtë në Islam.

Xhami – vend i shenjtë, një tempull për lutjet e besimtarëve në Islam.

Hinduizëm – fe indiane, një nga tri fetë më të mëdha në botë, me 1.2 miliardë ndjekës, ose 15% të popullsisë së botës.

Rilindshërim – besimi në disa fe se ekziston rilindja, rilindja, transferimi i shpirtit njerëzor pas vdekjes në një trup tjetër.

Budizëm – fe e bazuar në mësimet filozofike të Sidatra Gautama, i njohur edhe si Buda.

Tolerancë – toleranca, durimi, respekti për mendimet, qëndrimet, karakteret, besimet, besimin, zakonet e të tjerëve etj.

Diallog – bisedë midis dy njerëzve, dy palëve.

Drejtësi – qëndrimi korrekt ndaj të tjerëve, trajtimi i barabartë i njerëzve sipas nevojave të tyre.

Qetësi dhe jo-dhunë – sjellje paqësore, pa forcë dhe lëndim, pa presion dhe shtrëngim, jo-lëndim.

Dhembshuri dhe mëshirë – bashkimi i ndjenjave, të kesh mirëkuptim për gjendjen e një tjetri, gatishmëria për të ofruar ndihmë.

Mbështetje – mbështetja, ofrimi i mbështetjes materiale dhe morale për njerëzit.

Solidaritet – shfaqja e mirëkuptimit për mbështetje të ndërsjellë e cila është shprehje e një mirëkuptimi të tillë.

Ekstremizëm fetar – ekzagjerim, kokëfortësi, papajtueshmëri në veprime dhe sjellje ekstrem.

Autoritet – besim, respekt, reputacion, ndikim me vlerë personale.

Dogmë – parim fetar që besimtarët duhet ta pranojnë pa asnjë kritikë si absolutisht të vërtetë.

Dogmatizëm – mendim i bazuar në dogma.

Sekularizëm – shndërimi i diçkaje kishtarë në sekulare.

Shtet sekular – sistemi i arsimit publik, institucionet ligjore dhe politike zhvillohen veçmas nga kisha.

Arsim sekular – arsimi si një metodë thelbësore për ndërtimin e shoqërive humane të lira dhe demokratike.

Drejtësi sekulare – aktiviteti, puna e gjykatave dhe organet gjyqësore në një shtet, në përputhje me ligjet ligjore.

Faktor – forcë lëvizëse, mjet ose kusht për një proces ose fenomen.

Karrierë – profesion i zgjedhur, shërbim, profesion; koha e kaluar në një profesion.

Profesion – aktiviteti kryesor për të cilin dikush përgatitet dhe që shërben për të siguruar ekzistencën; profesion, thirrje.

Tipar – veti karakteristike e dikujt ose diçkaje, pronë, veçori, shenjë.

Karakter – tërësi vetish thelbësore, të shprehura dhe të përhershme moralo-psikike dhe intelektuale të një individ ose të një komuniteti, të cilat manifestohen, manifestohen përmes pikëpamjeve dhe veprimeve ndaj mjedisit; natyrës, prirjes.

Interes – vëmendje e veçantë, dashuri, orientim ndaj dikujt ose diçkaje.

Talent – aftësi e lindur për diçka, një dhuratë krijuese, një talent.

Përvojë – ajo që një person ka përjetuar; fituar (njohuri, aftësi, zakone) përmes praktikës jetësore.

Aspekt – këndvështrim, pikëpamje, qëndrim.

Karakteristikë – veti thelbësore, kryesore, tipar thelbësor, karakteristikë e një personi, objekti, fenomeni, etj.

Vetëbesim – besim në vetvete, në aftësitë dhe shkathhtësitë e veta.

Vetëvlerësim – respekt për veten.

Shumëdimensional – shumëplanësh, shumëkuptimësh, kompleks

Media sociale – mjete dhe platforma që njerëzit përdorin në internet për të ndarë mendime, përvoja, pikëpamje dhe çdo informacion tjetër me njëri-tjetrin.

Etno – popull, fis.

Komb – bashkësi socio-ekonomike, kulturore dhe politike e krijuar historikisht, e bazuar në një territor, gjuhë, të kaluar, tradita të përbashkëta; vetëdije për përkatësi të përbashkët.

Patriotizëm – lidhja emocionale me atdheun dhe kombin e dikujt. Ndryshe nga nacionalizmi dhe shovinizmi, patriotizmi nuk evendos kombin e vet mbi kombet e tjera.

LITERATURE E PËRDORUR

Child Rights International Network (CRIN). *Children's Rights: International Legal Framework*. Në dispozicion në: <https://www.crin.org>

Gomien, D. (1991). *Краток водич низ Европската конвенција за човекови права* (Short Guide to the European Convention of Human Rights), македонска верзија. Стразбур: Совет на Европа.

Smart, N. (1998). *The World's Religions* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Smith, H. (2009). *The World's Religions: Our Great Wisdom Traditions*. New York: HarperOne.

Stanford Encyclopedia of Philosophy. *Ethics*. Në dispozicion në <https://plato.stanford.edu/entries/ethics/>

Štefan, J. (2017). *Priručnik aktivnih metoda za građanski odgoj i obrazovanje s primjerima dobre prakse*. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj.

The European Union On-Line. Në dispozicion në: <http://europa.eu/index.htm>

UNESCO (2015). *Teaching Ethics: Policies and Resources*. Paris: UNESCO Publishing.

UNICEF – Официјална веб-страница. Në dispozicion në: <https://www.unicef.org/child-rights-convention>

Божовиќ, С., Анастасовска, И. (2015). *Учиме право: учебник за граѓански и политички слободи и права*. Скопје: Младински образовен форум.

Донев, Д. (2010). *Етика на идентитетност*. Скопје: Аз-Буки.

Европски портал за активно граѓанство. Në dispozicion në: <https://europa.eu/youth>

Ковачевиќ, Б. (2009). *Етика*. Београд: Завод за уџбенике.

Лајонов, Н. (2009). *Прирачник: Ретиги во светот*. Скопје: Младинска книга.

Обединети Нации (1948). *Универзална декларација за човекови права*. Њујорк: ОН. Në dispozicion në:

<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Организација на обединетите нации (ООН) (1948). *Универзалната декларација за човекови права*. Në dispozicion në: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

Пачек-Баља, С., Рогинек, Н., Стојичевиќ, С. и др. (2002). *Теорија на праведност*. Скопје: Слово.

Këshilli i Evropës (2012). *Compassio – Прирачник за човекови права за деца*. Стразбур: Council of Europe Publishing. (Përkthimi në maqedonisht i disponueshëm nga Forumi i Arsimit Rinor)

Këshilli i Evropës (2016). *Living in Democracy: A Manual for Human Rights Education with Young People*. Стразбур: Council of Europe Publishing.

Старделов, Г. (1999). „Нациите на Балканскиот историски контекст некогаш и денес (Македонско искуство)“. Во: *Македонија: Прашања од историјата и културата*. Скопје.

Стојанов, Т. (2008). *Етика и современ свет*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“.

Стојановски, С. (2018). *Граѓанско општество*. Штип.

Темков, К. (2009). *Како да се биде добар – етика за млади*. Скопје: ОХО.

Темков, К., Поповска, Б. (2013). *Етика: Учебник за II година*.

УНИЦЕФ (2016). *Водич низ правата на децата*. Скопје: УНИЦЕФ Северна Македонија.

УНИЦЕФ (2016). *Правата на децата – Водич за деца и млади*. Скопје: УНИЦЕФ Северна Македонија.

УНИЦЕФ (2017). *Да ги почитуваме разликите – Водич за наставници за спречување на дискриминација*. Скопје: УНИЦЕФ Северна Македонија.

Човековите права како демократска вредност – *Te drejtat e njeriut si vlere Demokratike* (2003). Скопје: Фондација Фридрих Еберт.

